

ZBIRKA BLOGOVA
OBNOVE

ZBIRKA BLOGOVA OBNOVE

OBNOVA

OBNOVA

ZBIRKA BLOGOVA OBNOVE

Zagreb, prosinac 2020.

Zbirka blogova „Obnova“

Nakladnik

Udruga „Obnova“

Za nakladnika

Marko Paradžik

Glavni i odgovorni urednik

Matej Tolić

Uredništvo

Nera Meštrović

Goran Dejanović

Danijel Mataković

Marko Mustić

Dino Ljubić

Mario Jurčec

Lektura

Nera Meštrović

Goran Dejanović

Grafički dizajn, prijelom i priprema za tisak

Spread agency

Tisak

Nola tisak

ISSN

1849-0697

Mrežne stranice

www.obnova.hr.com/blog/

E- pošta

obnova.blogosfera@gmail.com

SADRŽAJ

Predgovor.....	1
Evan MacIan.....	5
Lijevi jupiteri i desna goveda.....	7
O selu.....	12
Hrvatska i ja.....	17
Jesmo li se pomirili?.....	23
Duh Dragutina Bubnja.....	30
O Tuđmanu - povodom dvadesete obljetnice smrti (I. dio).....	38
O Tuđmanu - povodom dvadesete obljetnice smrti (II. dio).....	47
O Tuđmanu - povodom dvadesete obljetnice smrti (III. dio).....	55
Josip Medak.....	63
Jedan potopljeni brod i jedan podijeljeni grad (I. dio).....	65
Jedan potopljeni brod i jedan podijeljeni grad (II. dio).....	69

O slatki, strani dome.....	73
Druga strana doma.....	77
Luka Vladanović.....	81
Kratak podsjetnik o Istanbulskoj konvenciji.....	83
Blut und Erde - nacija bez Logosa.....	93
Branimir Grabić.....	105
Jedan slabo poznat ili ozloglašeni hrvatski frankofil u Francuskoj: dr. Ante Starčević.....	108
Božidar Theodoros.....	127
Istina kao vrhovno načelo povijesti kao znanosti i distinkcija od kolektivnog pamćenja.....	129
Kliofest ili Marxistsrbojugofest u Zagrebu?.....	136
Filozofija egzistencijalizma I. dio: Bog i Sartre u Filozofiji egzistencijalizma.....	146
Filozofija egzistencijalizma II. dio: Sjevremena aktualnost Filozofije egzistencijalizma.....	171
Pravnici u povijesti.....	179

Mario Jurčec	193
Michel Houellebecq i europska kultura pesimizma.....	195
Dvadeset godina arheofuturizma - jedna anatomija.....	204
Dominik Tomić	217
Mi Europljani i naše zablude, dio I.....	220
Mi Europljani i naše zablude, dio II.....	227
Nepoznati Voltaire i Francuska revolucija.....	238
Ostali autori	251
Dražen Stojanović: Tradicionalno tetoviranje	
Hrvata katolika u Bosni i Hercegovini.....	254
Tanja Trošelj Miočević: Mirila - Mit o kultu duše	262
na južnom Velebitu	
Adorno Marcuse: Praxis - (anti)nacionalizam	
po potrebi	267
Marko Mustić: Kuda idemo?	277

PREDGOVOR UREDNIKA

Dragi Obnovaši i simpatizeri Obnove,

Pred vama se nalazi izbor blogova objavljenih na mrežnim stranicama naše udruge, od samoga početka rada obnovaške blogosfere u 2017. godini pa do kolovoza 2020. Ovaj izbor tek je sažetak projekta koji je izrastao kao prirodan produžetak naših aktivnosti. Naime, zbog uspjeha časopisa *Obnova*, u članstvu i vodstvu udruge se javila potreba za češćim pisanjem i objavom tekstova tematike prikladne za časopis, ali u manje formalnom obliku nego li je to znanstveni članak. Blog se javio kao logičan izbor nastavka djelovanja, i to koji će u neformalnom obliku omogućiti češće prenošenje naših ideja i razmišljanja, našeg viđenja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te razmišljanja o hrvatskoj stvarnosti.

Kao urednik mogu s ponosom istaknuti kako smo se u trenutku pisanja ovog predgovora približili troznamenkastom broju objavljenih tekstova na našem blogu. Teme tekstova su vrlo raznovrsne što je zasluga slobode izbora teme od strane autora, a pretežno se bave politikom, poviješću, filozofijom, teologijom i umjetnošću, kao i aktualnim dnevnim temama. Baš kao što je raznovrstan izbor tema, i naši autori su također raznoliki te “ra-

zbacani” po cijelome svijetu, od naše Domovine do američkog Tennesseeja. Zbog ograničenosti prostora u ovom izboru nisu objavljeni svi radovi, što ne znači da jednog dana i ostali ne će ugledati svjetlo dana u također tiskanom obliku.

Nakon što sam obrazložio rađanje našeg bloga i njegovu realizaciju, volio bih objasniti motive objave ovog izbora. Prije svega, riječ je o predstavljanju našeg rada i djela te promicanja vrijednosti koje okupljaju mlade Hrvate oko Obnove u Domovini i svijetu. Nadalje, nadam se da će ova zbirka naših misli, želja i vjerovanja jednoga dana poslužiti kao svjedok vremena koji će nadolazećim hrvatskim pokoljenjima reći nešto o problemima i nadanjima jedne hrvatske generacije. One generacije koja je većinu svog života provela u slobodnoj hrvatskoj državi, a koja je suočena s problemima koji izviru prije svega iz moralne krize našeg naroda i narušenosti njegova identiteta i vrijednosti kroz proteklo 20. stoljeće, obilježeno prije svega jugoslavenskom ideologijom, autoritarnim i totalitarnim režimima konačno poraženih u Domovinskom ratu, iako njihova ostavština i te kako još živi u svakodnevnom životu suvremenoga hrvatskog društva. Ta naša generacija, koja se rodila u sumraku Jugoslavije, nakon raspada iste nije se suočila s brutalnim režimom ni krvavim ratom i razaranjem, ali se suočila sa stanjem koje je prije tridesetak godina bilo posve nezamislivo, a to su posvemašnja razočaranost u hrvatsku državu, rezignacija, apatija, pesimizam i ogroman

val iseljavanja naših vršnjaka. U priloženim tekstovima svaki od autora se dotiče jedne od ovih tema povezujući je s našom prošlošću, ali i sa pogledom čvrsto uperenim prema budućnosti, za koju duboko vjerujemo da će biti vrijedna prošlih i sadašnjih patnji i teškoća hrvatskoga naroda.

Kao što rekoh, većina autora su mladi akademski građani iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i iseljeničtva, no imamo i stranih autora. U ovom užem izboru nalazi se nekolicina autora uvrštenih zbog svoje kvalitete o čemu je odlučilo uredništvo bloga, ali i zbog broja like-ova i pregleda na blogu čime je izbor na neki način prepušten i našem dosadašnjem čitateljstvu, za koje se nadam da će se, potaknuto ovim tiskanim izdanjem, nastaviti širiti u budućnosti.

U Vinjanima Donjim, 12. kolovoza 2020. godine

EVAN MACIAN

Evan MacIan je naš prvi autor pod pseudonimom, preuzevši ga iz Chestertonova romana „Kugla i križ“. Evan se odlikuje jasnim stilom pisanja, a teme koje obrađuje su aktualna politička pitanja i pitanja iz povijesti, ustavnopravne osnove hrvatske države, pozdrav „Za dom spremni“, obrana baštine Domovinskoga rata, hrvatska pomirba, lik i djelo dr. Franje Tuđmana, seoski život, odnos prema životinjama - samo su neke od tema o kojima je pisao.

Lijevi jupiteri i desna goveda

Latinska fraza „Quod licet Iovi, non licet bovi” opisuje suvremenu političku pozornicu i uloge lijeve i desne struje na njoj.

Autor fraze, njemački dramatičar, u jednoj je rečenici htio opisati licemjernost društva dajući svojoj publici na znanje kako će uvijek postojati sloj ljudi kojem su neke stvari dopuštene, ili koji će u najgorem slučaju snositi puno blaže društvene posljedice negoli osoba kojoj društveni status to ne dozvoljava. Ukratko, ono što smiju bogovi, ne smiju goveda. Ili, preneseno u politiku: što smiju socijalisti, ne smiju konzervativci. Ili, preneseno u mainstream medije; što smiju antifašisti, ne smiju fašisti.

Jedna od omiljenih zabluda desne hrvatske populacije jest ona o problemu nepostojanja hrvatske državotvorne nacionalne ljevice. Tako smo često mogli čuti da bi bilo puno bolje svima nama kada bismo imali izvornu hrvatsku ljevicu, a ne jugokomunističku. Tada bi se sve smirilo; ne bi bilo opravdavanja zločina, besciljnih rasprava o ustašama i partizanima, opravdavanja Udbinoga državnog terorizma i gospodarskoga kriminala, gospodarstvo bi se oporavilo a Hrvati bi veselo koračali naprijed jer bi imali i desnicu i ljevicu koje vole Hrvatsku i sve dobro što ona predstavlja. Hrvatsku javnost više ne bi umarale iste teme svakog svibnja. Ne bi nam više pseudoznanstvenici objašnjavali kako je ubojstvo od strane partizana nebitan zločin u usporedbi

s ustaškim ubojstvima. Hrvati i dan danas mantraju o potrebi postojanja neke hrvatske lijeve opcije, koja će prigrлити sve one vrijednosti koje se vežu uz nacionalni i vjerski identitet.

Nedavna događanja u Njemačkoj, Velikoj Britaniji i Americi otkrivaju Hrvatima ono što nekolicina njih zna, - da ne postoji ljevica koja će štiti opstojnost jednoga naroda, njegove običaje i slobode. Njemački parlamentarci govore o nestajanju Nijemaca s određenim uzbuđenjem zbog grijeha iz prošlosti, antifašistički aktivisti razbijaju javnu i privatnu imovinu po američkim gradovima zbog pobjede Trumpa, engleska ljevica povezuje Brexit s porastom fantomskoga fašizma. Zvuči poznato? Svjedočimo iznenadnom holivudskom političkom angažmanu, pa su tako ljudi koji žive u zaštićenim naseljima okruženi tjelesnim čuvarima odlučili Trumpu i njegovim biračima održati lekciju o milosti i preraspodjeli bogatstva, o prihvaćanju migranata u svoje sredine. Što mislite koliko će napaćenih, umornih i jadnih migranata živjeti na Beverly Hillsu? Tisuću? Možda više? ... Ili nijedan? Moćna medijska i holivudska propagandna mašinerija držala je jezik za zubima dok je Obamina administracija sijala sukobe po svijetu, preko Magreba i Bliskog Istoka pa do Ukrajine, destabilizirajući Europsku uniju.

Iako je uspoređivanje aktualnih političkih aktera s Hitlerom specijalnost ljevice, teško je ne primijetiti kako je Obama u svo-

jih osam godina napravio isto što i Hitler u šest - bacio je cijeli Stari kontinent u ratnu psihozu. Prve mjesece Trumpova mandata obilježavaju razni politički protesti, mirni i nasilni. Žene, muslimani, Meksikanci, Afroamerikanci, svi prosvjeduju zbog Trumpovih poteza. S druge strane, Obama je činio te iste poteze, ali sve je prošlo bez ikakve gungule pa čak ni danas mu se ne predbacuje ograničenje ulaska u zemlju muslimanima iz određenih država, ili deportacija ilegalnih migranata itd. Zašto? Zato što je Obama Jupiter, a Trump govedo s početka teksta. To se, dakako, ne odnosi samo na njih dvojicu već na odnos svih ljevičara i desničara, ili progresivaca i konzervativaca na ovom planetu.

Nedavno smo dobili i europski primjer duplih standarda dozvoljenoga i nedozvoljenoga. U francuskim predsjedničkim izborima Marine Le Pen se natjecala protiv trojice muškaraca. Dakle, Le Pen je mogla postati prva žena na čelu Francuske. Ako se prisjetite američkih izbora, kampanja demokratske kandidatkinje Hillary Clinton u preliminarnim unutarstranačkim izborima protiv Sandersa, te kasnije protiv Trumpa, temeljila se na činjenici kako je ona žena. Sam slogan kampanje je glasio: „I stand with her.“ Štoviše, sve je to otišlo tako daleko da je veteranka američke politike, M. Albright, izjavila da postoji poseban krug pakla u koji idu žene koje ne glasuju za žensku kandidatkinju. Naravno, takvih priča nije bilo u kampanji Le Pen jer ona pripada u “tor”

s ostalim “govedima”.

Da se vratimo na domaću scenu: prosječni hrvatski konzervativac-desničar mora shvatiti da nikad neće postojati hrvatska ljevica koja će sa simpatijama gledati na događaje stvaranja hrvatske države, koja će se ispričati i ograditi od svih zločina bivšega režima, koja će se zalagati za otvaranje arhiva. Jugoslavenstvo je prvenstveno jedan umjetno stvoren nacionalizam, ali u kontekstu današnjega vremena i na našem mikroprostoru ima istu svrhu koju globalizam ima u ideologiji ljevice diljem svijeta, - rastakanje nacionalnoga identiteta. Kada bi postojala nekakva hrvatska socijaldemokratska/socijalistička opcija nevezana za jugoslavensku prošlost, ona bi vjerojatno slijedila trendove na svjetskoj sceni i zazivala nestanak hrvatske nacije, ali ne unutar nekakve lenjinovske jugoslavenske sfere već unutar lenonovskog multikulturalnog svijeta lišenoga bilo kakvoga identiteta.

Postavlja se pitanje kako se boriti protiv lijevih jupitera? Ne dajte se zastrašiti fašizmima i nacizmima te prijetnjama i urlicima. Oni su slabi i zato su tako glasni iako su manjina, jer oni sami ne vjeruju u stvari koje zastupaju već su to sredstva kojima žele kontrolirati Vas, Vašu obitelj i odgoj Vaše djece, Vašu religijsku ustanovu i Vaše privatno vlasništvo. Nemojte odobravati njihove stavove i davati im za pravo, ni u kojem pogledu, ni u kojoj temi. Prikazujte ih onakvima kakvi jesu: otužni, pohlepni, proturječni klaunovi koji zaudaraju na smrt i trulež jer predstavljaju

100 godina ubojstava, otimačina, lakih droga i spolnih bolesti. Ukazujte na istinu, koliko god ona surova bila. Za to ne trebate biti novinar ili političar, dosta je da ukazujete na istinu i branite vječne vrijednosti u Vašoj obiteljskoj zajednici, kvartu, selu ili na radnome mjestu. Čitajte i učite svoju povijest, povijest vaše vjerske zajednice i kraja. Budite ponosni na svoje pretke i prihvatite sve ono dobro što su Vam ostavili, da isto možete prenijeti budućim naraštajima. Radite i stječite, zadržite plodove svog rada jer lijeva kvazi-elitna kasta od Vašega rada živi, ne znaju drugačije. Posvetite život odgoju djece u vrijednostima u kojima ste sami odgojeni, jer više vrijedi potomstvo koje će biti nositeljem naših vrijednosti nego sva kavanska naklapanja kojem je naš narod, a posebno ta tiha većina, sklon.

Ne vjerujte političkim obećanjima niti vlastima; vjerujte bratu, susjedu i prijatelju jer budućnost našega identiteta ne ovisi o postojanju sivoga birokratskog aparata kojeg nazivamo hrvatskim (a on je sve, a samo to ne) već ovisi o postojanju zajedništva koje se temelji na zajedničkim vrijednostima.

O selu

Zadnjim valom iseljavanja koji je udario našu zemlju demografski je najteže pogođeno naše hrvatsko selo. Cijela jedna ruralna Hrvatska, bez obzira radilo se o surovom zabiokovskom i dinarskom kamenjaru ili slavonskoj ravnici, nestaje u nepovrat. Gradovi, bilo hrvatski, irski ili njemački, nude puno više nego hrvatsko selo. Nažalost, sela su opustjela zbog jedne loše politike koja se vodi prema stanovnicima i mještanima, a koju su oni sami prihvatili kao pozitivnu. Uz tu politiku postoji i medijska slika koja selo prikazuje kao nešto neprilično i nedostojno mladih. Ovim putem želim pisati mladima koji su odrasli u gradu, a posjeduju u nekom skrovitom kutku Lijepe Naše neku naslijeđenu djedovinu.

Osobno pripadam tom najvećem dijelu hrvatskoga stanovništva koje je rođeno i odraslo u urbanim centrima ali ima seosko podrijetlo uz koje sam još uvijek, zahvaljujući roditeljima, čvrsto vezan. Iako sam kao dijete odlazak na selo vezao samo uz nogomet na livadama i igrama skrivača, sazrijevajući sam doživio jednu vrijednosnu i duhovnu dimenziju koju svaki pojedinac zasigurno može naći u mjestu podrijetla svojih predaka.

Selo sam, osobno, počeo doživljavati kao točku dodira sa iskonom i sa predačkim vrijednostima koje smo svojim nemarom oskrvnuli, iako one žive još u nama, pa i onom najvećem lijevom

liberalu, jer kako čovjek nasljeđuje fizičke karakteristike predaka nasljeđuje i one duhovne. Moji razlozi za odlazak na selo kriju se u retcima velikoga Jüngera: "I dok smo tako s naših visina promatrali sva ta mjesta koja je čovjek sebi sagradio radi zaštite, užitka, prehrane i stanovanja, pred našim bi se okom sva ta vremena stopila u jedno. I kao iz otvorenih grobova nevidljivo bi izlazili mrtvi. Oni su nam uvijek u blizini kad god nam pogled s ljubavlju počiva na zemlji obrađivanoj od davnina, i kao što njihova baština živi u kamenu i brazdama oranica, tako i njihov predački duh stoluje u polju i na njivi."

Osjećaj obrađivanja zemlje za koju znaš da su je obrađivali tvoji izravni predci unatrag par stoljeća, nije samo fizička relaksacija, hobi ili vrtlarstvo već nešto što graniči s duhovnim iskustvom. Uvjeren sam da je Ernst Jünger, mislio upravo na to kada je napisao navedeni tekst u svome alegorijskom romanu „Na mramornim liticama“. Odlazak na misu u crkvu za koju znaš da su ju tvoji pretci pohodili otkada je izgrađena isto tako ne predstavlja uobičajen odlazak na misu. Mjesta kao što su njive, oranice, vinogradi, seoska župna crkva su mjesta susreta s pretcima, mjesta razgovora s njima i podsjećanja na neka puno teža vremena.

Sjetite se žrtve koju su bili kadri podnijeti za potomstvo, od cjelodnevnoga rada u polju ili lutanjem po gradilištima i industrijskim pogonima širom svijeta. Osluhnite malo bolje kada

prolazite poljem u sumrak i čut ćete njihov savjet i bezvremensku mudrost koja nije nastala na velikim katedrama, ali je preživjela ispit koji je zub vremena stavio pred njih što mnoge velike ideje, ideologije i politike neće moći. Kad god sam na selu volim razmišljati o minulim vremenima, o precima za koje znam i o onima bezimenim kojih se više nitko ne sjeća, osim možda nekih vremenšnih župnih knjiga. Priroda, čist zrak i fizički rad najbolji su lijek od posla i modernih vremena. Istini za volju, i sam već dugo razmišljam da si jednoga dana stvorim mogućnosti za preseljenje iz grada u mjesto moga oca i moga djeda.

Zasad su mi u sigurnom planu česti odlasci i njegovanje baštine i to preporučam svima, da obzirom na mogućnosti odlaze u stari kraj i pokušaju otkriti iskon u svome selu i prepoznati sebe kao glas toga iskona koji odjekuje i u ovim čudnim vremenima. Nebitno je je li to hiža u Hrvatskom zagorju, imanje u Slavoniji i Baranji, ili kuća u sivilu krša Dalmacije i Herceg-Bosne i zelenilu Like - to je počelo Vašega života, tu su se rodili oni koji su Vam omogućili studije i život u gradu. Postoji jedan dug prema tom našem počelu. Hoćete li se odužiti ovisi o vama, iako vjerovnici toga duga nisu s nama, oni vide sve. Ne će Vam prigovoriti ako zaboravite njihovu ostavštinu jer Vas vole, ali znat će cijeniti ako shvatite vrijednost njihovoga vremena provedenoga na ovoj zemlji koje je bilo usmjereno prema Vama i Vašem životu. Isto tako je naš život usmjeren dobrobiti budućih generacija, jer naš

vlastiti ovozemaljski život je dar naših roditelja našoj djeci.

Hrvatska treba jako i snažno selo, a svatko od nas kao pojedinac ovoga društva treba snažno sidrište i utočište. Selo ima tu snagu i ono danas može biti točka sa koje možemo promatrati svijet i spoznavati ga. Ono uopće ne treba biti zid između svijeta i vlastitih stanovnika kao što je nekoć bilo, uzevši posebice u obzir današnju tehnologiju i mobilnost.

Obnova se jednim dijelom krije na selu s kojim sam počeo ovu temu. Nije slučajnost da su veliki umovi tradicionalne misli voljeli selo. Russell Kirk je mogao birati bilo koji sveučilišni grad ili metropolu SAD-a za život, ali je odabrao Mecostu u Michiganu, mjesto s nekoliko stotina stanovnika iz kojega je potekla njegova obitelj, a iz kojega je on sa svojim djelovanjem bez današnje tehnologije promijenio krajobraz zapadne konzervativne misli. Scruton je odabrao englesko ladanje na kojemu organizira simulirani lov na lisice i bavi se proizvodnjom hrane na način na koji su to radili stari Englezi. Još je jedan veliki Englez volio selo, a kojega autor ovoga teksta, mnogi članovi Obnove te mnogi konzervativni mislioci predstavljaju kao svoj uzor: profesor J. R. R. Tolkien, otac svih hobita. Naš don Mihovil Pavlinović nije odabrao Split kao grad iz kojega će osvješčivati Hrvate Dalmacije, niti je odabrao Zagreb ili Beč kao gradove u kojima će pisati o potrebi ujedinjenja hrvatskih zemalja, već Podgoru, iz koje je najčešće putovao u Makarsku, Imotski, Metković i Vrgorac.

Zamislite krajobraz hrvatske kulture bez slikara, kipara, pisaca i pjesnika koji su izrasli iz sela. Zamislite hrvatsku političku misao bez njenih seoskih sinova poput Starčevića i Radića. Zamislite hrvatsku vojnu povijest bez bezimenih seljačkih sinova koji su se za Hrvatsku borili diljem Europe pa i u Domovinskom ratu. Svi segmenti naše prošlosti bez sela bili bi pustinja, i to je ono što će ostati od Hrvatske jer ako umru sela samo je pitanje vremena kada će umrijeti i gradovi. Naposljetku, nije cilj sve one koji ovo čitaju nagovoriti da se vrate na selo ali nemojte ga zaboraviti, posjetite ga vikendom i većim blagdanom. Pokažite svojoj djeci da postoji svijet izvan gužve grada, izvan centara i prometnih ulica. Pokažite im kako uzgojiti nešto i koliko je truda potrebno za to. Pokažite im da će uvijek postojati mjesto koje su nam naši stari stvorili za sigurnost i za spas, od svih bolesti modernoga života.

Hrvatska i ja

Kada sam zavolio Hrvatsku - sa sigurnošću ne mogu reći. Kao i svatko drugi, prve političke svjetonazore i temelje dobio sam još odgojem u obitelji, a iste sam odrastajući samo afirmirao kroz proučavanje hrvatske povijesti i kroz njenu književnost. Voljeti Hrvatsku u mojoj obitelji i zavičaju bilo je nešto što se samo po sebi podrazumijeva.

Skoro kao biološka funkcija. Rođen sam ranih devedesetih kao sin hrvatskog branitelja, dragovoljca i gardista te su najranije uspomene iz djetinjstva bile uniforme i beretke i zanos jedne generacije. S vremenom sam počeo obraćati pažnju na obiteljske razgovore koji su uključivali politiku, rat i položaj Hrvata u komunističkom jugoslavenskom režimu, i kroz neko svoje dječje shvaćanje počeo sam shvaćati tko su bili pozitivci, a tko negativci. Kroz te razgovore sam kao dijete stvorio interes za hrvatsku povijest i politiku, kako za noviju, prekrivenu političkim i ideološkim maglama tako i za najraniju povijest hrvatskoga naroda, prekrivenu maglama stoljeća i zaborava. Normalno je da se s interesom za povijest Hrvatske stvorio i interes za povijest moje obitelji, barem u dvadesetom stoljeću, neraskidivo vezanu uz zlu kob koja je u tom nesretnom vremenu pogodila cijeli hrvatski narod.

Moj šukundjed je 1914. godine na poziv kralja i domovine pristupio u redove austrougarske vojske i sudjelovao u bitkama koje su se vodile u Kraljevini Srbiji. Nakon završetka Velikoga rata otvoreno je izražavao svoje antijugoslavenske stavove, najčešće kroz neki šaljivi narodni dvostih. Kao mnogi Hrvati, stvaranje jugoslavenske države je doživio kao poniženje, obzirom da je stvorena na krilima pobjede iste one vojske koju su on i njegovi suborci porazili nekoliko godina ranije. Sve je to pratilo i nacionalno poniženje, ekonomski gubitci i propast, teror žandara i financijske službe koja je namjerno bila usmjerena protiv hrvatskoga seljaka. U takvim okolnostima je odrastao i njegov sin, moj pradjed. Iako hrvatski orijentiran, nikad nije bio politički aktivan, no nakon Travanjskoga rata 1941. godine koji ga je zatekao na radu u Slavoniji, ulazi u redove hrvatske vojske. Njegova je konačna sudbina i dan danas nepoznata. Kući se vratio posljednji put 1944. godine, a nestao je navodno pri povlačenju hrvatske vojske i civila u svibnju 1945. Njegov mlađi sin, moj djed, život je proveo kao gastarbajter.

Sve u svemu, za obiteljsku povijest mogu kazati da je tipična hrvatska priča. Seljaci i obrtnici uvučeni u niz svjetskih događanja, i državu koju nikad nisu željeli ni htjeli niti je prihvaćali svojom. Njihovi životi su od malena bili ugrađeni u moj, a njihove su sudbine postale dijelom moje, posebice sudbina moga pradjeda, koja je tek nakon 45 godina šutnje postala aktualna obiteljska tema.

Moja prabaka i djed su nakon 45 godina šutnje mogli pričati o njemu, smjeli su iskreno pokazati interes za njegovu sudbinu. Tek sam s vremenom shvatio koliki je to morao biti križ i teret za nositi, kroz tolike druge životne probleme. Imati muža i oca, a ne smiješ ga spomenuti, ne smiješ istaknuti njegovu sliku, ne smiješ zapaliti svijeću za njega. Kada sam počeo razmišljati o tome na takav način shvatio sam i zašto je komemoracija na Bleiburgu tako važna za tisuće hrvatskih obitelji koje su dijelile bol i patnju mojih predaka, u tišini međ' zidovima svoga doma.

Iz toga i takvoga obiteljskog okruženja, svoje formalno obrazovanje započinem u osnovnoj školi. Jednoga dana u moj 2.b razred ušetao je trgovac koji je prodavao „Hrvatsku povjesnicu“ Hrvoja Hitreca, sažet pregled hrvatske povijesti za djecu nižih razreda osnovne škole. U tu sam knjigu uložio svoju prvu ušteđevinu, a ona i dan danas zauzima počasno mjesto na mojim policama.

Iduća knjiga koja je utjecala na mene, a koju sam dobio za 12. rođendan bila je „Urota zrinsko-frankopanska“ pravaškoga pisca Eugena Kumičića. Pravaši su se u svojoj političkoj promidžbi koristili književnošću s ciljem širenja ideja u građanskom sloju i obrazovanoj populaciji. Iako je bila u službi tadašnjih političkih ciljeva druge polovice 19. stoljeća i početka 20. stoljeća, pravaške proza i poezija ušle su u antologiju hrvatske književnosti i utjecale na generacije mladih Hrvata, pa tako i na mene samoga i to na početku 21. stoljeća. U srednjoj sam školi čitao i upijao Kumičića, Kranjčevića, Harambašića, Kovačevića, a posebno velikoga Matoša. Vrhunci su to književnosti koju je hrvatska nacionalna misao iznjedrila i poklonila svome narodu. Iako kontroverzan zbog svoga dioništva u ustaškomu režimu i sudjelovanju u zločinima istoga, dubok utisak na mene su ostavile i pripovijetke Mile Budaka i njegovi „Opanci dida Vidurine“.

Na faksu postupno prestajem s čitanjem pravaških klasika, no javljaju se novi autori koji usmjeravaju moju ljubav prema zavičaju i domovini kao nečemu dobrome, lijepom i pozitivnom. Među njima se dakako ističu Russell Kirk, G.K. Chesterton i Tolkien, dok sam od Orwella naučio ljubav prema slobodi koja kronično nedostaje današnjemu čovjeku i društvu. S novim nizom autora dao sam svom nepatvorenom i stoljetnom hrvatskom nacionalizmu jednu otvorenu notu, onu notu o kojoj je Matoš govorio kada je o njemu pisao, ali i kao o dijelu jedne europske kulture

koji je i obogaćuje i prima nova znanja i kulturna dostignuća. Moja vizija Hrvatske i njezine unutarnje i vanjske politike ne razlikuje se uvelike od Matoševe vizije, a niti se moja vizija buduće Hrvatske, one u kojoj će živjeti moje potomstvo, ne razlikuje od sljedećih riječi Trubača sa Seine:

„Divan li će biti slobodan hrvatski dom kad se sagradi na sreću pozne unučadi! Jedan će tanki prozor gledati na grad duždeva, a u drugom će se sunčati dan Muhamedovog Istoka. Motivi sa starih hrvatskih kuća prelijevat će se jednostavnošću latinske Dalmacije, sa notama samostanskih smirenih pročelja, sa zanosnim arabeskama Bosne, sa prostotom zagorske kurije i odabranim modernizmima u simfoniji novog, hrvatskog stila. A ljudi koji će možda šetati slobodnom ovom gradinom bit će srećniji od nas, savremenika farizejstva zakrabiljenog podgrijanim frazama, narodnog propadanja i lutanja u Ameriku.“

Ne vjerujem da ću doživjeti takvu Hrvatsku, no ako je doživi bilo koja od idućih generacija, ništa od onoga što proživjesmo i onoga što nam tek dolazi neće biti uzaludno. Politički neprijatelji hrvatske nacionalne misli još su ovdje, no i mi smo, i ne smijemo se povlačiti pred njima jer onaj koga motivira ljubav će zasigurno kad tad odnijeti pobjedu. Na isti način kako su se raspale njihove jugoslavenske državne zajednice, raspast će se i njihov sustav vrijednosti, iz razloga što neće i ne može izdržati test vremena.

Hrvatstvo i Hrvatska ne samo da su položile na tom ispitu već

su u dvadesetom stoljeću doživjeli velike demografske udarce, intelektualna elita bila je istrijebljena no, u ljudima poput mojih i tvojih predaka, dragi čitatelju, biološki smo opstali, a od njihovoga potomstva nastat će nova intelektualna elita, kadra obnoviti lice ove zemlje. Samo treba ustrajati u ljubavi prema svojoj zemlji, i prenositi je dalje baš kao što su i oni činili, iako im ta ljubav ništa dobrog nije donijela u materijalnom smislu, ali im je osigurala mjesto u našim srcima, i mjesto u vječnosti.

Oni su Hrvatska – njima je dugujemo.

Jesmo li se pomirili?

Ideja hrvatske pomirbe, odnosno pomirbe ustaša i partizana, te njihovog potomstva, zauzima središnje mjesto u novijoj hrvatskoj povijesti i političkoj praksi, a do izražaja je došla u političkom programu dr. Franje Tuđmana i HDZ-a. Mnogi se danas pitaju, doduše i opravdano, je li pomirba uspjela, a o čemu je već pisano na ovom blogu iz pera cijenjenog kolege Josipa Medaka. Namjera ovog skromnog teksta je doći do odgovora na pitanje koje si mnogi postavljaju, a posebno u razdoblju godine kada se obilježavaju i komemoriraju mnogi događaji iz Drugog svjetskog rata.

Iako je mnogi vežu uz ime Franje Tuđmana, a oni bolje upućeni uz imena Bruna Bušića i Vjekoslava Maksa Luburića; ideja pomirbe se rađa u vrijeme vrhunca unutar hrvatskog sukoba. U službenom glasilu Ustaškog pokreta „Spremnost“ kroz članke nekolicine autora, a prvenstveno glavnog urednika Tiasa Mortigijje i Milivoja Magdića, raspravlja se o mogućnostima opstanka hrvatske države nakon pobjede Saveznika. U tom smjeru novinari „Spremnosti“, a posebno dvojica spomenutih ističu dva nužna uvjeta: pomirba Hrvata i prelazak na stranu zapadnih Saveznika. Svakako je zanimljiva činjenica, da u navedenim trenucima intelektualci okupljeni oko „Spremnosti“ otvorenu raspravljaju i zagovaraju okretanje leđa dotadašnjim hrvatskim saveznicima

što je bilo suprotno politici poglavnika NDH i Ustaškog pokreta. Koliko je ova ideja hrvatske inteligencije bila aktualna ona se javlja i u Smojinom romanu i kasnije seriji „Velo Misto“. Tako Boris Dvornik, nezaboravni Meštar u 14. epizodi upoznaje gledatelja s člankom koji je izašao u „Novom dobu“, a koji govori o nužnosti pomirbe hrvatskog naroda s ciljem održavanja hrvatske države. Uzevši u obzir piščevo političko jugoslavenstvo sama ideja je u romanu, a kasnije i u seriji, izrugana s izraženim ideološkim opisom ustaša kao nezasitnih krvoloka.

Ideja pomirbe je već tada odjeknula među pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga, o čemu svjedoči Ilija Barbarić u svojoj knjizi „Nezavisna Država Hrvatska bilo je pravo ime“. U prvom dijelu knjige, koji je u naravi ratni dnevnik, na stranicama od 43. do 45., navodi kako je svjedočio pokušaju bojnika Mate Primorca, po nalogu tadašnjeg ministra u Vladi NDH Andrije Artukovića, uspostavi kontakta s dalmatinskim partizanima. Prema Barbarićevoj priči, koji je kao pripadnik Ustaške vojnice bio zadužen za osiguranje bojnika Mate Primorca, čak se i održao jedan sastanak na Biokovu prema kojem je partizanima hrvatske nacionalnosti ponuđen prelazak u HOS. Pri prelasku u HOS bi zadržali sve činove i privilegije, a Primorac je kao zajednički cilj označio pobjedu u ratu protiv komunista i jugoslavensko-srpskih snaga. Poslije pobjede svehrvatskih snaga u samostalnoj Hrvatskoj bi bili održani izbori na koje bi izašli HSS, KPH, pripadnici Ustašk-

og pokreta itd. Partizani su navodno iskazali nepovjerenje, s obzirom da je Primorac nastupio u uniformi Hrvatskog domobranstva, premda je bio ustaša; no, obećali su javiti vrijeme i mjesto drugog sastanka. Do njega nikada nije došlo, što je bilo u jednu ruku logično, s obzirom da je svima bilo jasno u kojem smjeru tada ide rat i uzimajući u obzir političko vodstvo partizanskog pokreta, te njihovo otvoreno neprijateljstvo prema rješenju hrvatskog pitanja izvan okvira jugoslavenske države.

Unatoč poratnim zločinima pobjednika; upravo među pripadnicima ustaškog pokreta u dijaspori se reafirmira ideja pomirenja Hrvata i to u političkoj misli Vjekoslava Luburića koji je svoje istomišljenike okupljao oko časopisa „Drina“, objavljujući pod pseudonimom General Drinjanin. U jednom od tekstova, u navedenom časopisu, sam Luburić poziva na skidanje zvijezde petokrake i slova “U“ te borbe za zajednički hrvatski grb. Nije suvišno spomenuti da je upravo Luburić simpatizirao partizansku borbu protiv Talijana, kao i neki drugi visokopozicionirani ustaški dužnosnici. S druge strane, uzevši u obzir da je Maks Luburić prije svega bio poznat kao jedan od organizatora i izvršitelja ustaških zločina te kreator politike terora, upitno je koliko je uz takav povijesni teret mogao provesti ideju pomirbe.

Uskoro na političku scenu dolaze mlađe generacije emigranata, premladih da mogu snositi odgovornost za zločine i hipoteku NDH, a među njima i Bruno Bušić. Pjesnik i intelektualac. Bušić

u svojoj nikad dovršenoj brošuri „Hrvatski ustaše i komunisti“ izlaže ideju da je pomirba zaraćenih Hrvata jedini politički put prema hrvatskoj državi. U navedenoj brošuri, Bušić citira izvore iz predratnih partijskih glasila u kojima se opetovano i više puta zaziva rušenje Jugoslavije i podržava borba ustaške revolucionarne organizacije. Svjesno ili nesvjesno, Bušić je izbacio iz pamfleta motivaciju komunista koja je bila uglavnom pokretana odnosima između SSSR-a i Kraljevine Jugoslavije, ali i perfidnoj politici korištenja nacionalizma kako bi se Jugoslavija transformirala u savez sovjetskih republika, a koji zasigurno ne bi bio ostvarenje hrvatske želje za neovisnošću.

Oko karizmatičnog Bušića se počinju okupljati sve emigrantske organizacije zbog čega se njegova zvijezda gasi u tamnoj pariškoj noći. I baš kako je Maks Luburić preuzeo ideju pomirbe iz ruku streljanih intelektualaca Magdića i Mortigijje, a Bušić iz spisa likvidiranog Luburića, tako Tuđman iz Bušićevih ruku preuzima ideju pomirbe i postaje njenim posljednjim nositeljem. Tako se povijest, učiteljica života, poigrala s hrvatskim narodom te je partizan, jugoslavenski general i komunistički disident pod barjakom ideje pomirbe nikle u ustaško-nacionalističkim krugovima stao na čelo pokreta za samostalnost Hrvatske.

Osamdesete se približavaju svom kraju, a stanje u Jugoslaviji postaje sve napetije. Slobodan Milošević provodi birokratsku revoluciju i prekraja državu po srpskim mjerama, ali unatoč

tome mnogi Hrvati u sustavu i dalje vjeruju da je zajednička država Hrvata i Srba jedino moguće rješenje. Tako je već spomenuti Miljenko Smoje davao podršku Miloševićевой politici, a mnogi koji su se devedesetih pojavili u hrvatskim uniformama i sjedili u Saboru samostalne Hrvatske, govorili su o hrvatskom nacionalizmu i separatizmu kao o istočnom grijehu hrvatskog naroda. Jedan od tih je bio i budući hrvatski admiral Sveto Letica, koji se krajem osamdesetih kao umirovljeni zapovjednik flote JRM i član Centralnog Komiteta obratio otvorenim pismom Savezu komunista Srbije, u kojem ih je pozvao da se obračunaju sa srpskim nacionalizmom kao što su se hrvatski komunisti obračunali s hrvatskim nacionalizmom sedamdesetih. U ovom konkretnom primjeru, razvidno je kako se hrvatski komunisti nisu mogli suočiti sa stvarnim stanjem i kako su osamdesetih gledali na osamostaljenje hrvatske države i povezujući liberalne težnje „Hrvatskog proljeća“ i njegovih vođa poput Savke Dabčević Kučar, Mike Tripala, Vlade Gotovca, Dražena Budiše sa Slobodanom Miloševićem i njegovim političkim težnjama.

U tim i takvim okolnostima nad Hrvatsku se nadvijaju oblaci rata, a zadnje na što su se Hrvati mogli pouzdati je bio državni sustav nesklon osamostaljenju Hrvatske; pa čak i među etničkim Hrvatima. No, u tim nepovoljnim okolnostima Hrvati su uspostavili državu i izvojevali pobjedu u ratu snagom vlastitog oružja. U svemu tomu je presudnu ulogu imala Pomirba

koju danas mnogi medijski komentatori i politički analitičari proglašavaju neuspjehom, sve zbog naših proljetnih prepirki o pitanjima Drugog svjetskog rata.

Zaključno, pomirba je uspjela u onim najširim dijelovima hrvatskog naroda, a posebno među potomcima partizana koji su se bez ikakvih dvojbi odlučili boriti za samostalnu hrvatsku državu i braniti je od agresije. Narod je shvatio da je jedino rješenje hrvatskog pitanja uspostava samostalne hrvatske države i kod velikog dijela naroda su se razbile sve jugoslavenske iluzije s prvim pucnjevima. No, ako je moj zaključak točan, zašto i danas vodimo bitke o temama Drugog svjetskog rata?! Zato što osnovna ideja pomirbe Hrvata jest uspostava nacionalnog konsenzusa i jedinstvenog stava oko postojanja hrvatske države, ništa više i ništa manje od toga. Ideja pomirbe nikada nije sadržavala neko magično znanstveno, historiografsko, ekonomsko ili sociološko rješenje svih naših društvenih i političkih problema, već isključivo prednje spomenuti konsenzus oko rušenja jugoslavenske državne zajednice iz čijih će ruševina niknuti Hrvatska. Upravo su naše ideološko-povijesne rasprave krunski dokaz uspjeha pomirbe Hrvata, jer iste ne bi bile moguće bez postojanja samostalne demokratske hrvatske države.

Zasigurno postoji onaj manji dio hrvatskog stanovništva, a na koji je Tuđman upozoravao, koji se ne može pomiriti s posto-

janjem hrvatske države, ali u tom slučaju pomirba nije moguća jer je tu riječ o crvenom plemstvu koji ideološke rasprave koristi radi afirmacije svog društvenog položaja. Štoviše, tu se ne radi o desno-lijevom političkom sukobu, već o hrvatsko-jugoslavenskom, a između kojih je pomirba nemoguća, a koji jest u pozadini Domovinskog rata i Drugog svjetskog rata na hrvatskom području. Postoji jedno pitanje koje ćemo teško odgovoriti, na koje možemo dobiti samo naše osobne zaključke, a tim se pitanjem bavio kolega Marko Paradžik u svom radu o Carlu Schmittu objavljenom u 10. broju časopisa *Obnova*. Koliko je utjecala odluka Slobodana Miloševića da se u očuvanju Jugoslavije osloni na velikosrpsko pitanje u Hrvatskoj? Da je crveno plemstvo imalo garanciju Slobodana Miloševića da će se u Trećoj Jugoslaviji očuvati sve privilegije, bili stali pod zastavu Pomirbe?

Duh Dragutina Bubnja

Jednog proljetnog dana 1931. godine pred Sudbenim stolom u Zagrebu, pred sudsko vijeće izvedena su 23 muškarca. Veliku skupinu optuženih su predvodili dvojica tamnokosih i ponositih mladića, pripadnika radničke pravaške mladeži Marko Hranilović i Matija Soldin pa je taj kazneni postupak ušao u povijest pod nazivom „Proces protiv Hranilovića, Soldina i družine“. Skupini mladih hrvatskih boraca za slobodu i neovisnost Hrvatske se na teret stavljalo više kaznenih djela; počinjenih u revolucionarnom djelovanju optuženim pripadnicima hrvatskih nacionalističkih organizacija. Posebno su pod povećalom javnosti, medija i hrvatskih domoljuba bili Soldin i Hranilović jer su, među ostalim, bili optuženi za političko ubojstvo tj. atentat na Antona Tonija Schlegela, zagrebačkog novinara, vlasnika Jugoštampe i masona, zagovornika diktature i terora koji je bio persona grata na beogradskom dvoru.

Dragutin Bubanj, predsjednik sudskog vijeća, na samom početku postupka je upitao optužene da se izjasne o državljanstvu; na što mu je Hranilović prkosno odgovorio da je državljanin porobljene Hrvatske. Sudac Bubanj mimo svih pravila struke i svih kazneno procesnih normi je odgovorio kako su svi prisutni „državljeni velike Jugoslavije“ i da trebaju biti ponosni na to. Tokom suđenja predsjednik sudskog vijeća, kao vatreni jugo-

slavenski nacionalist, više puta je kršio pravila vođenja kaznenog postupka motiviran isključivo vlastitim ideološkim opredjeljenjem i mržnjom prema okrivljenicima. Postupak se vodio u navijačkoj i huškačkoj atmosferi pa je tako i tužiteljima bilo dopušteno vrijeđati, ne samo optuženike, nego i njihove branitelje među kojima su bili ugledni hrvatski odvjetnici kao što su dr. Vladko Maček, dr. Ivo Protulipac i drugi. Naposljetku su Soldin i Hranilović osuđeni na smrt, a kazna je potvrđena pred sudom drugog stupnja i obješeni su u Zagrebu, u Petrinjskoj ulici, dana 25. rujna 1931. godine.

Jednog ljetnog dana 2019. godine, Visoki prekršajni sud je donio drugostupanjsku presudu protiv makarskog pjevača Marija Rose koji je prigodom koncerta organiziranog radi proslave Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja otpjevao budnicu Marka Perkovića Thompsona „Bojna Čavoglave“. Na sreću, prošla su vremena jugoslavenskih sudaca poput Dragutina Bubnja koji su drмали hrvatskim pravosuđem do 1990. godine i izricali hrvatskim nacionalistima i domoljubima kazne zatvora i smrtne kazne, no duh Dragutina Bubnja je nažalost ostao prisutan u hrvatskom pravosudnom sustavu i hrvatskoj političkoj, umjetničkoj i znanstvenoj javnosti. Ne želim ovdje direktno usporediti ličnosti Hranilovića i Soldina s Rosom ili sudsko vijeće Sudbenog stola sa sudskim vijećem Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske, niti suca prvostupanjskog

suda; koji je okrivljenika Marija Rosu optužio na plaćanje kazne u iznosu od 765 kuna. No, ne mogu se oteti dojmu da je sudsko vijeće postupalo mimo pravila struke i zakona, isključivo politički motivirano baš kao Bujanj i njegovi nasljednici.

Naime, u kaznenopravnom sustavu RH, pa tako i u prekršajnom pravu vrijedi načelo zakonitosti izraženo u pravilu na latinskom jeziku: „Nullum crimen sine lege“, Nullum poena sine lege“. Navedeno podrazumijeva da nitko ne može biti osuđen za kazneno djelo, u ovom slučaju, prekršajno djelo, koje nije kao takvo određeno zakonom kao što nitko ne može biti osuđen na kaznu koja nije zakonom propisana.

Treba napomenuti da spomenuto načelo zakonitosti zahtjeva od zakonodavca da norme budu jasne i precizne upravo da bi se spriječila zlouporaba istih u svrhe nespojive s ciljem kazneno-prekršajnog postupka i sankcije. U Republici Hrvatskoj zakonom nije zabranjeno niti sankcionirano korištenje pozdrava „Za dom spremni“, a ni izvođenje pjesme „Bojna Čavoglave“; stoga ostaje nejasno temeljem čega se kažnjava okrivljeni? U dosadašnjoj praksi represivnog aparata „za dom spremne“ građane se teretilo za prekršajno djelo remećenja javnog reda i mira pa pretpostavljam da je i u ovom slučaju pjevaču stavljeno na teret prekršajno djelo protiv javnog reda i mira.

Nadalje, da bi netko bio osuđen za prekršaj on svojom radnjom mora ostvariti biće prekršajnog djela što znači da se njegova rad-

nja može podvesti pod opis prekršajnog djela kakav je isti naveden u pravnoj odredbi Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, Prekršajnog zakona ili nekog drugog zakona. Nejasno je i nerazjašnjeno u presudi, kako Mario Roso može remetiti javni red i mir izvedeći na koncertu pjesmu iz Domovinskog rata i to baš na koncertu koji je organiziran povodom državnog praznika kojim se prisjećamo pobjede u Domovinskom ratu. Tu dolazimo do zahtjeva načela zakonitosti za jasnoćom i preciznosti norme jer izgleda da se u ovom slučaju bilo što može podvesti pod kršenje javnog reda i mira pa čak i nastup na koncertu. Čak bih i shvatio optužni prijedlog i presude sudova da je pjevač nepozvan došao na „Dan mladosti“ ili pak na „Dan ustanka“ u Srbu ili na susret veterana JNA i srpskih dragovoljnih postrojbi pa pjevao „Bojnu Čavoglave“ s ciljem izazivanja sukoba. Sud u svojoj presudi, odnosno u dijelu presude koji je poznat javnosti, navodi kako se na koncertu mogao naći netko tko bi mogao biti uvrijeđen pozdravom „Za dom spremni“. Dakle, sud eksplicitno navodi da je mogao izvedbom pjesme povrijediti nečije osjećaje, no ne navodi da se radnjom okrivljenog ispunio zakonski opis prekršajnog djela tj. ne navodi da je netko na koncertu uvrijeđen nastupom makarskog pjevača. Samo sudsko vijeće nije utvrdilo da je došlo do prekršajne radnje, niti je navelo tko može biti uvrijeđen pjesmom „Bojna Čavoglave“. Meni na pamet padaju samo pripadnici vojske SAO Krajine i pripadnici JNA, a koji, uvjeren

sam, izbjegavaju javne proslave Dana pobjede u Domovinskom ratu. S obzirom da nije dopušteno ekstenzivno tumačenje normi, pravno gledajući izvođenje „Bojne Čavoglave“ nije prekršaj. Jedini slučaj u kojem pjevanje „Čavoglava“ bio prekršaj jest da je pjevate mrtvi pijani u dva sata ujutro budeći susjede.

Sud temelji svoj stav činjenicom da je „Za dom spremni“ ustaški pozdrav korišten za vrijeme NDH, što je nesporno. No, je li zbog toga taj pozdrav danas toliko progonjen. Ustaški pokret je povijesno i pravno gledajući završeno poglavlje hrvatske povijesti. Razlog zbog čega je taj pozdrav danas na udaru lijevih medija, političkih stranaka i jednog dijela pravosuđa jest taj što ih podsjeća na Domovinski rat i demokratske promjene kojim je uspostavljena neovisna hrvatska država izvan okvira socijalizma i jugoslavenske državne zajednice. Baš kao što ih na to podsjeća hrvatska zastava s grbom koji počinje s prvim bijelim poljem. Nije tu samo stvar HOS-a, jer pozdrav „ZDS“ su koristile i naoružane trojke mjesnih zajednica u Zagrebu, pripadnici ZNG-a odnosno gardijskih brigada kroz službene pjesme i stihove kao što su Tigrovi i Gromovi. Pozdrav se pojavljuje u pjesmama vezanim uz Domovinski rat i to ne samo u notornim Čavoglavama. Mišo Kovač pjeva o „za dom spremnoj“ 113. šibenskoj brigadi. Milo Hrnić u svom ratnom hitu „Imočani“ navodi kako su isti „za dom spremni i život će dati“. Pripadnik Četvrte gardijske brigade i estradni pjevač Dražen Zečić u svojoj pjesmi „Sve do Zemuna“

navodi kako su njegovi suborci u Kljacima spremni ići sve do Drniša, Knina i Zemuna i da su svi za dom spremni.

Enfant terrible hrvatske estrade Vuco je opjevao samostalni vod Mirlovčana, stanovnika sela koje se nalazi blizu Čavoglava i Kljaka i čije su kuće u jesen i zimu 1991. godine bile na prvoj crti, a koji su pogadate te 1991. godine bili za dom spremni. Postoji sigurno još niz poznatih i nepoznatih pjesama iz razdoblja borbe za hrvatsku državu iz čijih stihova iskače danas nepoželjni pozdrav. Iz navedenog je zaključno da su 1991. postojale dvije vrste Hrvata: oni koji su bili za dom spremni i oni koji to nisu bili. Žalosni povijesni obrat je taj što potonji danas proganjaju prve svim mogućim sredstvima, a sve navodno zbog fantomskog ustaštva koje očito cvate u Hrvatskoj. Barem tako kažu jugo nostalgičari i velikosrbi. Osobno me zanima da su kuće i obitelji profesionalnih tragača za ustašama bili 1991. na udaru bili isti koristili „ZDS“ ili bi li ulazili u povijesne i pravne dubioze o navedenom pozdravu. Zašto nitko od dežurnih moralista 1991. godine te mladiće nije potegao za rukav i rekao im da ne budu za dom spremni i da sjede doma? Zato jer im je šutnja odgovarala. Zato što su znali da su ti koji su bili za dom spremni moraju zaustaviti JNA i četnike kako ne bi ušli u njihove domove za koje nisu bili spremni. I sutra, kad bi se ponovila 1991. godina dežurni moralisti bi pobjegli ili umuknuli, a oni koji su za dom spremni bi se ostali

suočiti s neprijateljem. Isti progonitelj s istim motivom progone trobojnicu s grbom koji započinje prvim bijelim poljem, a koji je nedavno u „Slobodnoj Dalmaciji“ po tko zna koji put proglašen ustaškim grbom. U Hrvatskoj postoji vrsta ljudi kojoj je svaki hrvatski grb ustaški grb. Može heraldika po sto puta objasniti da su i prvo bijelo i prvo crveno početno polje ispravne verzije hrvatskog grba koje su se kroz povijest naizmjenice javljale, ali to je uzaludan trud. Mržnja je iracionalna i ne poznaje argumente ni povijesne ni znanstvene. Ti ljudi ne vole ni službeni grb naše države, no okolnosti im ne dozvoljavaju da to otvoreno kažu pa se iskaljuju na grbu s prvim bijelim poljem, iako se on pojavio prije ustaša i nastavio živjeti u srcu hrvatskog naroda i nakon poraza Ustaškog pokreta. Cijela ta hajka je, u stvari, nastavak rata protiv Domovinskog rata. Sjetite se zburadih članaka kojima se iščekivala drugostupanjska presuda generalima Gotovini i Markaču kao konačna osuda hrvatske politike iz devedesetih. Sjetite se kako se željno iščekivala ćirilica u Vukovaru pod krinkom brige za nacionalne manjine od istih onih ikona demokracije koji zanemaruju problematiku hrvatske manjine u Srbiji i koji su svakom prilikom ocrnjivali Hrvate u Bosni i Hercegovini. Nakon što su Knin i Vukovar kao dva grada simbola hrvatskih stradanja opstali i pobijedili, otrovna pera su se okrenula prema zadnjem što je ostalo, a to je pozdrav ZDS i grb s prvim bijelim poljem koji svakog Hrvata asociraju na 1990. i 1991. godinu i

stvaranje hrvatske države. Druga žalosna činjenica je što toliko priželjkivano pravosuđe hrvatske države progoni pjevače domoljubnih pjesama i budnica; baš kao što je to radilo jugoslavensko pravosuđe. Doduše, puno benignije, ali progon je i dalje progon. No, ono što represivni sustav nije naučio od svojih ideoloških predaka jest da zabrane ne vode nikuda, stoga je i ovo sudsko vijeće zadužilo hrvatske domoljube i nacionaliste, jer su produžili životni vijek i popularnost pozdrava ZDS i „Bojne Čavoglave“ za barem još jedno stoljeće.

Naposljetku bih uputio one koji žele znati više o procesu Hranilović, Soldin i družina na mrežne stranice Tomislava Jonjića gdje možete pronaći njegov znanstveni članak „Proces Hranilović – Soldin. Prilog poznavanju postanka ustaškog pokreta“ i razgovor gospodina Jonjića s Marijom Hranilović pod naslovom: „Moja su braća dali živote za Hrvatsku“. Riječ je o slučaju koji je danas dosta nepoznat pa čak i među onima koji su dobri poznavatelji hrvatske novije povijesti, a iz njihovog slučaja je sasvim jasno da su se oni dvadesetih godina suprotstavili revolucionarnom borbom istom jugoslavenskom i velikosrpskom neprijatelju kojem će se suprotstaviti i hrvatski branitelji ranih devedesetih. Nažalost, hrvatsko-jugoslavenski sukob traje već cijelo stoljeće i u političkom i kulturnom životu moderne Hrvatske još nije okončan.

O Tuđmanu **– povodom dvadesete obljetnice smrti (I. dio)**

Toga prosinačkog dana 1999. godine, umjesto u školskom dvorištu, veliki odmor smo proveli u dnu razreda; ispod sivoga panoa gledajući u fotografski portret dr. Franje Tuđmana u čijem kutu je bio crni flor. Piskutavi dječji glasovi su davali svoja opažanja o Tuđmanu koja su, u biti, bile refleksije stavova koje su čuli kod kuće. Do tada jedinstven razred se podijelio na one koji su žalili za Tuđmanom, do onih koji su se njegovoj smrti veselili. Kako sam sin hrvatskoga dragovoljca iz 1991. i časnika, o čemu sam već pisao u jednom tekstu, bilo mi je nepojmljivo kako netko može ne iskazati dužno poštovanje prema Predsjedniku, pa čak i ne voljeti ga. Odrastajući; podjele viđene toga dana postajale su mi sve jasnijima i uvidio sam svu složenost povijesne ocjene lika i djela dr. Franje Tuđmana te sam se susreo s raznovrsnim mišljenjima i stavovima: od toga da je bio proizvod udbaškoga podzemlja pa do toga da je bio fašistički diktator. Naravno, u taj raspon ulazi i nekritičko promatranje i slavljenje svakoga poteza kojega je Tuđman povukao u svojoj vojnoj, znanstvenoj i političkoj karijeri.

Tuđman je kao političar, uostalom kao i svako ljudsko biće, proizvod obiteljskih, povijesnih, kulturoloških i inih okolnosti koje mogu utjecati na našu potpunost i cjelovitost. Rodio se u obitelji

radićevca i HSS-ovca Stjepana Tuđmana, koji je obnašao lokalne političke funkcije; stoga je politika bila ono što je Tuđmana pratilo od malih nogu. Stjepan Tuđman je očigledno pripadao lijevom krilu hrvatskoga seljačkog pokreta, na što upućuje njegovo sudjelovanje u radu AVNOJ-a i ZAVNOH-a za vrijeme Drugoga svjetskog rata, ali i sudjelovanje njegovih sinova Stjepana i Franje u partizanskom pokretu. Na to upućuje i Tuđmanovo sjećanje na očevu uputu pred odlazak na školovanje u Zagreb: “U petnaestoj reče mi otac: ‘Sada si socijalist, a budeš li se pogospodio – kao drugi kad svrše škole – ne dolazi mi pred oči!’”.

Dakle, Franjo Tuđman se nije susreo sa socijalističkim idejama u Zagrebu, niti eskalacijom rata i njegovim odlaskom u šumu već su lijeve ideje bile sastavni dio njegova kućnog odgoja. Izbijanjem Drugoga svjetskog rata njegov odlazak u partizane je očekivan. Godine 1942. Tuđman postaje i službeno članom Partije, započevši tako uspon na jugoslavenskom i hrvatskom političkom nebu. Kraj rata Tuđman dočekuje kao načelnik Drugoga organizacijskog odjela u Vrhovnom štabu NOVJ-a. Poslije rata u kojem gubi brata, tragičnim slučajem mu pogibaju otac i pomajka. Naime, Stjepan Tuđman i njegova žena pronađeni su mrtvi, a sve okolnosti upućivale su na to da su nasilan kraj pucnjevima iz vatrenoga oružja.

Oko smrti su se isplele mnoge teorije. Prva teorija glasi da su Stjepana Tuđmana zbog njegove nacionalne svijesti ubili pripad-

nici OZNA-e, a tu teoriju je Tuđman prihvatio kao neospornu i istinitu. Njegovi desni kritičari su pak tvrdili kako je Stjepan Tuđman zbog svoje izdaje platio životom, a presudili su mu ostanci ustaško-domobranske vojske koji su te 1946. godine još uvijek vodili rat. Treću i najtragičniju verziju smrti Tuđmanova oca Stjepana iznio je Vladimir Pavlinić, hrvatski politički zatvorenik, novinar, slikar, iseljenik koji se rodio i odrastao u Dubrovčanu, selu kraj Velikog Trgovišća te je njegov otac u HSS-u bio suradnik Stjepana Tuđmana. Naime, prema informacijama koje je dobio od lokalnoga liječnika, koji je po dojavi o smrti izašao na lice mjesta, Stjepan Tuđman je ubio suprugu i počinio samoubojstvo, napisavši u oproštajnom pismu kako ne može živjeti sa sramotom da je sudjelovao u dovođenju na vlast Komunističke partije. Prema Pavlinićevim riječima, Tuđman je odbacio tu mogućnost, jasno kazavši kako se OZNA-in ubojica njegov oca sam otkrio i donio mu sliku hrvatskog grba iz Stjepanove kuće kao dokaz da je upravo on toga kobnog dana ubio bračni par Tuđman.

No, kako bilo, veo tajni koji je okruživao smrt bivšega partizanskog političkog rukovoditelja nije spriječio strjelovit uspon Franje Tuđmana u redovima JNA. Završava „Višu vojnu školu“ te znanstveno proučava rat, općenito ali i s naglaskom na partizanski rat i povijest NOB-a. Tako je dobio i važnu političku funkciju predsjednika vojnog kluba, beogradskoga „Partizana“. Iz te crtice je jasno da su tadašnje vlasti u Tuđmanu vidjeli odan

kadar, u jugoslavenskom i marksističkom smislu.

Iako promaknut u čin generala, prethodne, 1961. godine, Tuđman odlazi iz vojske i osniva "Institut za historiju radničkoga pokreta Hrvatske", čiji je bio direktor. S vojne doktrine proširuje svoj akademski krug interesa na povijest pa 1965. godine stječe doktorat iz povijesnih znanosti na temu krize u Kraljevini Jugoslaviji. Teško je utvrditi točan trenutak, ali bilo bi sasvim ispravno navesti kako su šezdesete godine vrijeme njegova nacionalnog buđenja i skretanja u disidentske krugove.

Na Institutu će zaposliti Antu Brunu Bušića, budućega prijatelja i bliskoga suradnika. Tada u krug ulazi još jedan utjecajni partizanski veteran i zagrebački gradonačelnik, Većeslav Holjevac, koji je pokretao nacionalno buđenje među partijskim kadrovima, a u istom razdoblju Tuđman ulazi u Sabor i Maticu hrvatsku. Iz njegova razdoblja u Matici hrvatskoj zanimljiva je sljedeća anegdota koju je iznio Ivo Škrabalo. Naime, Škrabalo je za Hrvatski tjednik napisao više članaka, od kojih je jedan bio osvrt na akciju Mira Barešića, gdje je Barešića i njegovu skupinu nazvao „revolverašima“. Tuđman ga je pozvao i prema njegovim riječima mu rekao da ne može pisati na takav način o „našim dečkima“ - kako je Tuđman nazvao nacionalističke revolucionare.

Navedeno svjedočanstvo je vidljivo i dokumentarnom filmu „Miro Barešić – Život za Hrvatsku“. U istom filmu dr. Ivan Čizmić navodi svoje sudjelovanje šezdesetih na tribini, gdje su

Holjevac i Tuđman govorili o slobodnoj Hrvatskoj; što mu je bilo neobično jer kako sam Čizmić navodi njih su dvojica dva desetljeća prije oružano sudjelovali u ratu protiv hrvatske države.

Tuđman je navodno 1977. godine s lažnom švedskom putovnicom otputovao iz Jugoslavije i održao niz sastanaka s političkim iseljeništvom te uspostavljao kontakte – služeći se konspirativnim metodama, kako ga se u javnom životu u domovini ne bi povezalo s tzv. Ustaškom emigracijom. Iz toga razdoblja je zanimljivo jedno pismo kojeg je sam Predsjednik objavio u svojoj knjizi „Usudbene povjestice“, a kojeg je uputio Bruni Bušiću u kolovozu 1977. godine pod konspirativnim imenom „Zatočnik“. Iz sadržaja pisma je jasno da je to odgovor na Bušićevo pismo, u kojem isti traži savjete o daljnjem djelovanju hrvatskoga iseljeništa. Nažalost, u navedenoj knjizi to pismo nije objavljeno. Iz sadržaja Tuđmanova odgovora zanimljivo je nekoliko činjenica, no navest ću nekoliko citata iz kojih će možda biti jasnije buduće Tuđmanovo djelovanje, a posebno u vrijeme uspostave samostalne hrvatske države: „Što se tiče krajnjeg cilja svekolike hrvatske djelatnosti, danas više ne može i ne smije biti nikakve dileme: na temelju povijesno očuvane i u najnovije doba opet dokazane nacionalne samobitnosti, a u skladu s kretanjem suvremenoga čovječanstva – hrvatski narod zahtijeva punu suverenost i samostalnost, koju nijedan narod još nije postigao bez vlastite državnosti i bez toga da kao subjekt bude uključen u međunarodni poredak sukladno

svojim, i ničijim drugim probitcima. Toj svrsi moraju biti upravljeni svi napori svakoga nacionalno svjesnoga hrvatskog čovjeka, bez razlike na idejno-političke, stranačke i vjerske razlike; toj, samo i jedino toj ideji moraju težiti i služiti sve duhovne i fizičke sile hrvatskoga nacionalnog bića, kako u domovini tako i u iseljeništvu.“ (...)

„Kao što je to uvijek bivalo u sličnim okolnostima, u daljoj i u suvremenoj povijesti i našega i inih naroda: od krajnje ekstremnoga čina i djela osobnoga samožrtvovanja do što šire (legalne) političke, kulturne, znanstvene i diplomatske djelatnosti! Svi su ti oblici povijesno neizbježni – htio to netko ili ne, pa su i potrebni i nužni i korisni.“ (...)

„Što se tiče muslimana: priznati vjersko kulturnu posebnost. Odlučno isticati njihovo hrvatsko podrijetlo i jezik; da su nastali okupacijom pretežito hrvatskih zemalja, da su SR BiH i SR Hrvatska geopolitički (prometno, zemljopisno i strateški) nerazdvojno povezane, te da bi bilo kobno svako izdvajanje.“ (...)

Iz navedenih citata je sasvim jasno i vidljivo da je Tuđman već 1977. godine imao viziju stvaranja hrvatske države, idejom pomirbe kroz političku, diplomatsku ali i revolucionarnu borbu. Kao predsjednik, u razgovoru za časopis „MI“, Tuđman navodi kako je Bušića odgovarao od revolucionarnih djelatnosti. Iz navedenoga je jasno da Tuđman nije imao šovinističkih trenutaka usmjerenih prema muslimanima u BiH, što mu se često stavljal

na teret devedesetih, već je zauzimao tradicionalne starčevićanske stavove koji su nakratko vrijeme bili oživotvoreni u NDH, ali i prvom razdoblju rata u Hrvatskoj i BiH do poznate Izetbegovićeve izjave o ratu koji „nije naš“.

Tuđman spominje i sebe u pismu, govoreći o sebi u trećem licu te navodi svoj intelektualni rad, njegovo publiciranje za anglo-američko tržište, ali i njegove medijske istupe u zapadnim medijima. Nadalje, daje zanimljivu geopolitičku kritiku politike Zapada smatrajući da je obnova Jugoslavije s komunističkom vladom bila pogriješka Zapada, s obzirom na raspad Jugoslavije u travnju 1941. godine, ali da će Zapad podupirati Titovu federaciju zbog bojazni od nazočnosti Rusa na Jadranu; bez obzira koliko su njihovi probitci sukladni probitcima hrvatskoga naroda, no smatra da i dalje treba kod njih lobirati preko Radice i mačekovaca.

Spominjući njegovo medijsko djelovanje u inozemstvu bitno je naglasiti da je to, kao i njegov intelektualni rad, bio razlog utamničenja i osude dr. Tuđmana. Iako je napisao značajna znanstvena djela, posebice u vidu rušenja jasenovačkog mita i potvrde hrvatske nacionalne samobitnosti, osobno su mi zanimljiviji njegovi zatvorski memoarski zapisi jer otkrivaju Tuđmana čovjeka mimo njegova znanstvenoga interesa i vojnoga poziva. Možda je Tuđman dao detaljnu analizu partizanskoga ratovanja u „Ratu protiv rata“; pojasnio položaj malih naroda i modernih ideologi-

ja u knjizi „Velike ideje i mali narodi“ i udario u jugoslavenske socijalističke mitove u „Bespućima“, ali ovdje otkriva svoju intuitivnost, domoljublje, ljubav prema obitelji i čovjeku, ali i svoju neumiruću nadu u svrhovitost žrtvovanja.

Tako 14. svibnja 1982. godine u tamnici piše: „Intimno želio bih doživjeti 80-tu! Dotle bi se valjda vidjelo štošta iz naše nacionalne sudbine, iz svjetske ... A tada bih znao što će biti i od moje unučadi ... A moja briga za njih, za moje odvjete, bolje reći moja ljubav prema njima, osobito u ovim danima ne bi bila toliko duboka, intenzivna da nije istovjetna s ljubavlju prema Hrvatskoj domovini. Štoviše, da ova nije kao sveobuhvatna – i mojih predaka i moja i njihova – još i veća. U svakom slučaju jasno je: dana više nije ostalo beskonačno kao na početku puta, kada su pred nama bile beskrajne mogućnosti. Okviri su suženi. Iluzije i tlapnje raznesene životnim burama. Preostalo valja proživjeti ljudski zrelo. Što će reći što mudrije i djelotvornije. Svrshodnije. Ljudski običnije, a povijesno svrhovitije. Sretnije.“

Kada je u jugoslavenskom zatvoru pisao o svojoj prošlosti, zabludama, trenutnim teškoćama i nadanjima za budućnost, Tuđman nije ni mogao slutiti da će za sedam godina postati vođom nacionalnoga pokreta – Hrvatske demokratske zajednice, a potom i prvi predsjednik Republike Hrvatske u njezinu najtežem razdoblju.

EVAN MACIAN

Zbirka blogova

O Tuđmanu - povodom dvadesete obljetnice smrti (II. dio)

U prošlom blogu pisao sam o okolnostima Tuđmanova života, koje su ga odvele na putovanje od partizanskoga borca do političkoga zatvorenika, u državi koju je oružjem i perom i on sam stvarao. Krajem osamdesetih godina, točnije 1989., Tuđman dolazi na čelo Hrvatske demokratske zajednice – širokoga narodnoga pokreta čime započinje posljednje razdoblje njegova života, ali upravo i ono koje je pod najvećim povećalom i štovatelja i kritičara prvoga Predsjednika. Kako bismo razumjeli Tuđmanove političke poteze, moramo razumjeti i okolnosti njegova dolaska na vlast. Naime, Tuđman pobjeđuje na prvim predsjedničkim izborima, preuzima kormilo nad Hrvatskom i cijelim sustavom koji je izgrađen na onome bivšemu, prožetome KOSovim mrežama.

Tu se pojavljuje i problem hrvatskih komunista, koji se teško mire s Miloševićevim taktičkim uzmakom prema velikosrpsstvu, kao i sa samim raspadom Jugoslavije. Nije na odmet spomenuti povijesni odlazak SDP-ovaca iz Sabora, ali i druge stvari o kojima se danas priča sa zadržkom. Malo je poznato da su dužnosnici SRH i SUBNOR-a aktivno sudjelovali u organiziranju „događanja naroda“, vjerujući kako će baš srpski element u Hrvatskoj pomoći očuvanju partijske vlasti. Sljedeći problem jest priprema

agresije JNA koja je neizbježna, a koja će se oslanjati na hrvatske Srbe kao odlučujuć faktor za pobjedu JNA i očuvanje SFRJ, ili barem osnivanje Jugoslavije u granicama velike Srbije. Uz složenu unutrašnju situaciju velik problem koji je pratio Tuđmanovo preuzimanje vlasti jest da Hrvatska nije imala iskrenoga saveznika te je bila neželjeno dijete drugoga raspada versajske tvorevine. Naime, Zapad Hrvatsku nije želio, a Istok je bio zauzet rješavajući sve one probleme proizašle iz raspada komunizma. SAD je bio zainteresiran za očuvanje Jugoslavije, a laburistička britanska vlada i francuski predsjednik, socijalist Mitterand su prikriveno, ili bez zadržske, podržavali Miloševića. U bilo kojim drugim okolnostima dolazak na poziciju vođe jedne države i naroda bi bila zavidna situacija za svakog promatrača, no uvjeti u kojima Tuđman dolazi na vlast su sve samo ne idealni.

Ono što mu kritičari zamjeraju iz vremena obnašanja dužnosti predsjednika su sljedeće: ratna politika (uključujući navodnu izdaju Vukovara i pitanje BIH), pretvorba i privatizacija, poslijeratni autoritativan stil vladanja te izolacija od zapadnih zemalja. Što se tiče pitanja Vukovara, sve je jasnije s odmakom vremena kako je riječ o intrigama kontraobavještajne službe bivše države, dok su Tuđmanova oporba pa i jedan dio desne javnosti i veterana naivno prihvatili navedenu tezu. Naime, svaki političar vuče poteze na način da očekuje nešto dobiti zauzvrat. Pitanje je što bi tadašnji hrvatski vrh dobio gubitkom Vukovara. Mnogi su tada

govorili da je cilj dobiti Hercegovinu u sastav Hrvatske, no isto tako se govorilo da su u paketu s Vukovarom prodani Osijek i dio Slavonije za zapadnu Hercegovinu, no vrijeme kao i granice nove države pokazali su da to nije točno. Zatim su se navodile tvrdnje kako nije slano dovoljno pojačanja i oružja, no pri tome se zaboravlja napomenuti kako je tada rat bjesnio po cijeloj Hrvatskoj i mnogi su hrvatski gradovi bili ratna zona, pa čak i na rubu pada kao grad Zadar početkom listopada iste godine. Iz priče o prodaji Vukovara rađa se priča i o podjeli Bosne i Hercegovine, priča koja je možda bila najmoćnije oružje Tuđmanove oporbe. Iz prošloga teksta Tuđman – disident je želio vidjeti bosanske muslimane kao sastavni dio hrvatskoga nacionalnoga korpusa, što je vidljivo iz njegova pristupa pomoći BIH u naoružanju, vojnoj obuci i humanitarnim potezima.

Nadalje, vezano uz podjelu BIH i poznat sastanak u Karađorđevu na kojemu je navodno podijeljena Bosna, nitko ne postavlja pitanje kako je Tuđman mogao dijeliti Bosnu, a nije imao ni Knin u granicama svoje države, niti je kontrolirao prometnice u potpunosti koje su povezivale hrvatski jug i sjever. Danas ne postoje konkretni dokazi da je Tuđman bio organizator podjele Bosne, ali postoje konkretni dokazi da je Tuđman očekivao i takav scenarij te osigurao politiku za takav rasplet događaja. Bosnu su tada dijelili puno moćniji ljudi od Tuđmana, čime prije svega mislim na predstavnike međunarodne zajednice, ali i bošnjačko

vodstvo nije skrivalo teritorijalne kombinacije sa Srbima nauštrb hrvatskoga naroda. Mnoge javne osobe iz hrvatskoga života su tvrdile da posjeduju dokaze o podjeli Bosne ali i dokaze o prodaji Vukovara, točnije zvučne zapise razgovora sudionika. Ipak do dana današnjega nisu ih predali u javnost, ali su zato nepovratno naštetili ugledu Republike Hrvatske, a sve zbog svojih osobnih animoziteta prema Tuđmanu. Iako je HDZ zasigurno povukao i krive poteze za vrijeme rata, mora se imati na umu da je ta stranka bila podijeljena u više klanova: reformirani komunisti, nacionalisti, tehnomenadžerska struja i birokrati. Sva politika HDZ-a je rezultat kompromisa između navedenih struja ili čak i samovolje nekih od njih, a što je sve vodilo do Tuđmana kao predsjednika stranke. Osobno ne vjerujem da je Tuđman želio likvidirati Antu Paradžika niti je isto naredio, ali je sigurno utjecao na tijekove istrage te naposljetku udijelio pomilovanje. Još manje vjerujem da je umiješan u likvidaciju Blaža Kraljevića, posebno stoga što HDZ BiH i HVO nisu imali kontrolu nad svim svojim podružnicama, odnosno postrojbama u početnom razdoblju rata u BiH, niti su vodstvo u stranke u Zagrebu i hrvatski vrh bili upoznati sa situacijom. Što se tiče rata i političkih igrica mogli bismo napisati cijelu knjigu, ali naposljetku Tuđmanovo vojno, političko i diplomatsko vodstvo je uvelike pridonijelo konačnoj pobjedi u Domovinskom ratu. Njegove odluke u pregovorima s Miloševićem su zaustavljale akcije JNA i davale prijeko potrebne

stanke radi reorganizacije i naoružavanja Zbora narodne garde. Njegova povremena popuštanja pred međunarodnom zajednicom dala su Hrvatskoj kredibilitet dok su Srbi imali imidž fanatika s kojima se ne može razgovarati, a što je došlo do izražaja u Tuđmanovoj politici tijekom pokušaja implementiranja plana Z4, ali i mirne reintegracije.

U poslijeratnom razdoblju nižu se već spomenuti Tuđmanovi krimeni: nastavak pretvorbe i privatizacije, izolacija i autoritativan stil vladanja. Što se tiče izolacije Tuđmanovi kritičari su u pravilu ljudi koji su 45 godina vjerno služili režimu koji je držao sve narode bivše države u izolaciji od zapadnih demokracija i njihovih blagodati. Naime, neosporno je kako je upravo Tuđmanova politika dovela do uspostave demokracije i višestranačja kao najviše ustavne vrijednosti RH kako bi Hrvati zasluženo stali uz zapadne zemlje, i kako je upravo Tuđmanovom vojnom politikom naša pripadnost zapadu obranjena. No, Tuđman koji je katkad i neopravdano popuštao zapadu, a kako bi Hrvatsku vratio kući, opekao se na zapadne politike koje su u ujedinjenoj Njemačkoj i bivšim komunističkim zemljama Srednje Europe vidjeli neprijatelje. Politika izjednačavanja žrtve i agresora započinje još u tijeku ratnih operacija, a dobiva na zamahu nakon Daytonskoga sporazuma i mirne reintegracije o čemu je Tuđman 1998. upozorio i generale. Ono što je stajalo iza takve politike SAD-a i Engleske je bilo nepovjerenje prema novim demokracijama zbog

čega se Hrvatsku odlučilo izdvojiti iz Srednje Europe i ugurati u Zapadni Balkan. U već spomenutom razgovoru za časopis „MI“ Tuđman daje svoju analizu tadašnje geopolitičke situacije i pogrješaka zapadnih sila koje još jednom upućuju na njegovu dalekovidnost, a posebno uzevši u obzir da danas SAD vode u potpunosti drukčiju politiku prema Poljskoj i drugim državama V4:

„To su već neki dublji povijesni, ali i suvremeni razlozi. Međunarodni poredak se zasniva na pobjedi antifašističkih sila i na diktatu tobože demokratskih sila, a provode krajnje nedemokratske metode, što se vidi i danas na Hrvatskoj. Francuska, Engleska i Amerika vode takvu politiku da ne dopuštaju jačanje Srednje Europe, Njemačke, zemalja od Baltika do Jadrana, a budući da smatraju da je Hrvatska sastavni dio njemačke politike, automatski žele da ne budemo sastav te i takve srednjoeuropske politike, nego nas bacaju na Balkan. Danas dakle jednim dijelom u Europi te zapadne sile, ne srednjoeuropske nego zapadne i Amerika, žele balkanske i srednjoistočne europske integracije, i to nasuprot ovakve Europe, Europske unije i nasuprot Rusije. Sad imamo u Rusiji pad njezine moći, ali Rusija će kad-tad opet postati euroazijska sila i opet će Zapad biti na svoj način ugrožen, bit će sila o kojoj će se morati voditi računa. Zato je i žele oslabiti, iako su je priznali kao stožernu silu pravoslavnoga svijeta, čak i u ovome razdoblju kada je slabila.“

Što se tiče pretvorbe i privatizacije, Tuđmanov grijeh nije njezino provođenje već način na koji je provođena, a to je ono u čemu njegovi kritičari griješe kada u pravilu smatraju da je samo provođenje iste grijeh protiv „društvenoga vlasništva“. Društveno vlasništvo nije postojalo devedesetih jer je hrvatska odbacila socijalistički pravni i ekonomski poredak. Ono u biti nije postojalo ni u socijalizmu osim kao pravna forma koja je u stvarnosti moć davala političkoj kasti, a ne radniku. Najčišći oblik Tuđmanova marksističkoga naslijeđa, izuzev pokušaja abolicije Josipa Broza Tita, jest način provođenja procesa denacionalizacije i privatizacije koje je povjereno najbližim stranačkim suradnicima i tehnomenažderskoj struji HDZ-a - koji su u pravilu političko podrijetlo vukli iz socijalizma. Tuđman nije vjerovao u slobodno tržište i zazivao je stabilnost koja je i danas glavna parola hrvatskih političkih aktera. Doduše Tuđman, unatoč svojim lijevim uvjerenjima nije vjerovao ni u socijalizam, ili barem ga nije smatrao prikladnim povijesnom i političkom trenutku. No, svakako je danas neosporno kako su njegovi politički povjerenici upropastili niz poduzeća koja su mogla opstati na novome tržištu, no ono u čemu Tuđmanova dežurna kritika griješi jest da su sva poduzeća uništena u tim procesima. Neka od njih su propala davno prije Tuđmana i prije devedesetih samo što se privid urednoga poslovanja održavao koliko je god to moguće. Drugi Tuđmanov relikat iz njegove komunističke baštine jest bila

autoritativnost koja je, donekle, za vrijeme rata bila razumljiva, ali ga je u mirnodopskom razdoblju uvela u niz političkih sukoba koji su bili nepotrebni, kao što je onaj u vezu imena „Dinamo“. No, treba razumjeti i da je Hrvatska bila na rubu ratnoga stanja sve do mirne reintegracije, i da je Tuđman u biti u pravom mirnodopskom razdoblju vladao samo godinu i pol dana, a koje su bile obilježene snažnim pritiscima zapadnih sila koji bi vjerojatno rezultirali njegovim odlaskom u Haag, a s ciljem pisanja nove povijesti Domovinskoga rata. To Tuđman nije mogao dopustiti, ni zapadnim centrima moći, niti onima u Hrvatskoj koji su se sami hvalili „da dobivaju dotacije iz svih centara svijeta“. Tuđmanovo razdoblje je okončano njegovom smrću nakon teške bolesti 10. prosinca 1999. godine, a na sprovod ga je pratio njegov narod iz svih hrvatskih zemalja i dijaspore, čiju je potporu imao što je jasno iz rezultata izbora u kojima je oba puta pobijedio u prvome krugu. No, postavlja se pitanje, što je Tuđman ostavio hrvatskome narodu?

O Tuđmanu - povodom dvadesete obljetnice smrti (III. dio)

Tuđman je, iz svega predloženoga, kompleksna povijesna osobnost: mladi socijalist, gerilski borac protiv hrvatske države, „oficir”, profesor, znanstvenik, protivnik, zavjerenik, hrvatski nacionalist, vođa antikomunističkoga rata koji je za sebe do kraja života govorio kako je marksist. Najbitnija hrvatska povijesna osobnost druge polovice dvadesetoga stoljeća, koji je vodio Hrvate u ratu, ne samo za državu već za goli biološki opstanak. Drugi dio smo završili s pitanjem o njegovoj ostavštini. Obzirom da je bio složen čovjek i političar, zasigurno je i njegova ostavština ista...

Prije svega, neću pogriješiti ako utvrdim da je Tuđmanovo najveće političko nasljeđe u sadašnjem trenutku Hrvatska demokratska zajednica, koja i danas s manjim prekidima postojano vlada hrvatskom političkom pozornicom. No, koliko je to zbilja Tuđmanov HDZ? Je li se u odnosu stranke i prvoga predsjednika dogodilo isto, što i Starčeviću i HSP-u, ili Radiću i HSS-u? Nakon što je izvršena promjena vlasti 2000. godine, izvršen je državni udar u svim dijelovima države, prije svega vojno-obavještajnom i kulturnom te ustanovama u kojima je koliko-toliko bila provedena „lustracija”, a sav taj proces nazivan je detuđmanizacijom. Kad govorimo o zloglasnoj detuđmanizaciji moramo uvijek imati na umu da govorimo o nasilnoj političkoj čistki kojom su uklon-

jene sve one snage koje su devedesetih godina svojim radom, zalaganjem ali i neupitnom odanošću hrvatskome cilju izgradile isti sustav. Dakle, izgradnja nove države je u očima Tuđmanove oporbe bila tuđmanizacija, iako se radilo o posve normalnome postupku izgradnje države nakon urušavanja prethodne tvorevine. Iako je došao na vlast upravo nacionalnom i desnom retorikom, Ivo Sanader ipak je i detuđmanizirao HDZ, što su nastavili i njegovi nasljednici s izuzetkom Tomislava Karamarka kada se tuđmanistička simbolika na kratko vratila u stranku. Tuđman, koji je još od sedamdesetih godina sanjao povratak Hrvatske pod okrilje Zapada, bio je spreman voditi diplomatski rat sa istim tim Zapadom kada je shvatio gdje oni vide budućnost Hrvatske. Od te suverene politike predsjednika Tuđmana u stranci nije ostalo gotovo ništa, što se nedavno očitovalo u slučaju Istanbulske konvencije i Marakeškoga sporazuma koji su nametnuti unatoč nepovoljnom javnom mnijenju. Sličnu politiku popuštanja i klanjanja današnji HDZ je vodio i na putu ulaska u Europsku uniju. No, svemu tome je pridonio i sam Tuđman, koji od HDZ-a nikad nije stvorio stranku već je želio da ostane tek pokretom. Ljudi koje je bio okupio oko sebe pokazali su se nedostojnima naslijediti ga na čelu stranke, a njihovi osobni pojedinačni interesi, častohleplje i karijerizam od stranke promjena i budućnosti stvorili su stranku „status quo“ stanja. Jedino u čemu je HDZ ostao dosljedan Tuđmanovoj viziji jest nastavak nastojanja bi-

vanjem širokim narodnim pokretom, odnosno big tent party, u kojem su dobrodošli ljudi različitih političkih profila ako bi to bilo u korist stranke - s razlikom da je Tuđman prvenstveno imao u vidu dobrobit države, i naroda. Dakle, HDZ se nikad nije i još uvijek nema u političkom interesu dovršiti transformaciju u stranku s jasnim svjetonazorskim i ekonomskim stajalištima. Nadalje, sve vlade koje su vodile ovu zemlju zaustavile su postupak privatizacije što je Hrvatsku ostavilo u stanju vječne tranzicije, i na vidiku još uvijek nema nade da ćemo jednoga dana izaći iz ovoga polusocijalističkoga stanja. Tuđman, koji je taj postupak vodio na već opisan način, barem je bio svjestan da Hrvatska mora kretati prema slobodi i slobodnome tržištu, ma koliko god on to odgađao zbog svojih osobnih političkih stavova i okolnosti u kojima je nastala hrvatska država.

I danas je popularno mišljenje u Hrvatskoj kako je „200 obitelji, Tuđmanov projekt, iako se radi o još jednoj podvali ljevice koju su za Večernji list na proste faktore rastavili Davor Ivanković i dr. Romano Dominović u članku „Kako je nastao hrvatski mit o 200 obitelji“ od 22. srpnja 2017. godine. No, Tuđman je ipak u spomenutom intervjuu za „MI“ izrekao svoju viziju hrvatskoga gospodarstva: „Prema tome, moramo sačuvati jedinstvo, sačuvati i razvijati nacionalnu svijest da o nama samima ovisi naša sudbina. I kao što rekoh, moramo znati da nam za nevolje nisu bili samo drugi krivi. Bitno je razvijati hrvatsku slobodu, razvi-

jati takvo gospodarstvo da sve veći broj Hrvata bude zadovoljan onime što može postići u svojoj zemlji, da ne mora ići u svijet; da sve veći broj Hrvata bude bogat, jer uostalom, bez bogatih Hrvata nema bogate Hrvatske.“ Za vrijeme mandata predsjednika Tuđmana uz sve nesavršenosti tadašnjega sustava postojala je vizija Hrvatske. Vojno, politički i ekonomski snažne Hrvatske koja je ravnopravan partner svojim zapadnim saveznicima.

Što se tiče ljevice, ljevica je do prije nekoliko godina mrzila Tuđmana, i ona politička i ona medijska. Tuđman je u njihovoj viziji bio fašističko čudovište iz ormara kojim su plašili svoju djecu kada nisu htjela jesti povrće. Kada se očekivala drugostupanjska presuda generalima Gotovini i Markaču, mnogi su to nazivali osudom Tuđmanove politike. No, nakon što su Meron i sudačko vijeće razbili sva njihova očekivanja kao što je Tuđman razbio Jugoslaviju, događa se neočekivani obrat. Uz porast desnice, Tuđman, odnosno Tuđman u svome partizanskom dobu, postaje heroj ljevice. Od njega, kojega su prozivali za pljačku ljudi koji su živjeli u nacionaliziranim stanovima, kojega su prozivali za deficit demokracije članovi Partije, kojega su dezerteri prozivali da od ZNG-a želi stvoriti privatnu vojsku radi uspostave diktature, pokušavaju stvoriti vlastitu ikonu. Njegovu JNA epizodu žele učiniti većom i veličanstvenijom od njegove uloge iz disidentskoga razdoblja i nadalje. No, kao za sve ostalo i tu je Tuđman dijelomice kriv jer je pomirbeno izdvojio pojam antifašizma iz

komunizma i time djelomično rehabilitirao zločinačku pozadinu partizanskog pokreta i komunističke Jugoslavije, iako danas svatko imalo upućen u političku prošlost lijevih ideologija zna kako je antifašizam kao pojam nastao unutar staljinističke Kominterne i njene promidžbe. Upravo se u tome slučaju ogleda tuđmanistički paradoks koji se sastoji od poštivanja temelja komunističke Jugoslavije, te s druge strane smatranje Jugoslavije tamnicom naroda.

Unatoč prednjim navodima, pravaška teorija o Tuđmanu kao projektu jugoslavenskih tajnih službi je neodrživa jer Tuđmanov politički put i okretanje ka hrvatstvu započinje sigurno 25 godina prije početka raspada Jugoslavije, kada su agenti i suradnici spomenutih ustanova počeli napuštati brod koji tone. U prilog njegovom nepokolebljivom hrvatstvu ide i prijateljstvo s Bušićem, aktivna potpora hrvatskom iseljeništvu, ali i njegov neprestani prohrvatski aktivizam koji se očitovao kroz znanstveni rad i javne nastupe u zapadnoeuropskim medijima u korist hrvatskoga naroda i njegovoga konačnog cilja - ostvarenja samostalne države.

U hrvatskoj suvremenoj svakodnevnoj politici od Tuđmanove baštine nije ostalo gotovo ništa, što za desnicu možda i nije loše jer su pred nama neka nova vremena i novi izazovi, vezani za budućnost i prošlost ove zemlje na koju tuđmanizam više nema odgovora, ili su ti odgovori nedovoljni i zastarjeli. Tuđman nam

je pokazao kako hrvatski nacionalizam može pobijediti, i to je važna lekcija njegova lika i djela. Pri tome moramo imati na umu da je riječ o nacionalizmu koji je 1945. godine i 1971. godine doživio dva velika udara. Čovjek koji je stvarao državu okružen ljudima koji je ne žele te suprostavljen nadmoćnom neprijatelju bez značajne vanjskopolitičke potpore, uspio je u svome naumu o kojemu je još u kolovozu 1977. pisao svome prijatelju Brunu Bušiću. Naravno, to nije mogao napraviti da nije uživao potporu naroda i neupitnu odanost hrvatskih branitelja koji nisu sumnjali u njegovu viziju.

A sve ono što mu i danas zamjeramo, moramo se zapitati koliko su naše zamjerke realne. Neki mu zamjeraju što se nije obračunao s UDBA-om, neki mu zamjeraju što je stvorio tajkune. Trebamo li mu zamjerati? Tuđman je vladao deset godina, od čega odbijemo razdoblje rata i mirne reintegracije kao izvanredna stanja, a bližimo se već tridesetoj obljetnici naše samostalnosti. Jesmo li puno očekivali od starca koji je prošao dva rata, zatvor, političke procese i tešku bolest? Jesmo li mi kao narod zakazali u svojim izborima nakon Tuđmana, koji su mogli ukloniti njegove pogriješke? Koliko je pravedno kriviti Tuđmana za loše gospodarstvo nakon dva desetljeća promašenih politika? Kakva je bila Tuđmanova Hrvatska, a kakva je bila detuđmanizirana Hrvatska? Ako je Tuđman kriv za sve, kako danas mnogi ne tvrde da detuđmanizacija nije donijela radna mjesta, a neosporno je da

je provedena? Tuđman je umro ne doživjevši osamdesetu što je želio ali je ispunio svoje obećanje, a to je da svoj život proživi svrhovito.

Zaključno, Hrvatima i hrvatskoj politici ne treba retuđmanizacija jer se hrvatska politička stvarnost susreće s novim izazovima na koja ona ne može odgovoriti, ali nužno je usvojiti Tuđmanove principe u vanjskoj i unutarnjoj politici, koje su u njegovome slučaju bile beskompromisne kada se radilo o interesima hrvatskoga naroda. Posebice je to važno danas, kada su interesi EU i Njemačke u viziji hrvatskoga političkog vodstva preči nego li naši interesi. Baš kao Tuđman, i ja se osobno nadam da ću doživjeti osamdesetu godinu života (pa i više) kako bih vidio budućnost svoje obitelji ali i svoje domovine, koje su nepovratno povezane, te čvrsto vjerujem da će to biti zemlja kakvu su željeli predsjednik dr. Franjo Tuđman i veterani hrvatskoga Domovinskoga rata.

JOSIP MEDAK

Josip Medak jedan je od mnogih pripadnika najnovijega vala mladih hrvatskih ekonomskih iseljenika, koji je iz ekonomske pobude, ali i nemirne krvi odlučio iskusiti život “gastarbajtera” u Irskoj. Od njega smo dobili tekstove iskustva života u tuđini, razmišljanja o pomirbi Hrvata, epidemiji korone, ali i doživljaj povratka obzirom da njegova životna epizoda ima sretan kraj - povratak kući.

Jedan potopljeni brod i jedan podijeljeni grad – dio 1.

Ili kako bjelosvjetski emisari ljudskih prava ne znaju pomesti pred vlastitim pragom!

Dani su ubrzano prolazili, jednosmjerni let kući bio sve bliži, a Irska mi odjednom postala sve zanimljivijom. U nekoliko posljednjih mjeseci pronašao sam birtiju svog života u Corku, naučio klizati u Wexfordu, poljubio crni kamen elokventnosti u Blarney Castleu i uspio se izgubiti na jezerima Glendalougha. Sada je bilo vrijeme za sjever i zapad, Belfast, te na kraju Galway u kojem ću prvi puta umočiti prste u Atlantik i baciti pogled ka Americi.

Moram priznati da me prije dolaska na Smaragdni otok irska povijest i nije baš pretjerano zanimala. No kada si u Rimu ponašao se kao Rimljanin, stoga sam prošao ubrzani tečaj upoznavanja svega irskoga, što na Wikipediji, što kod Mateje, moje vjerne suputnice i cimerice, najveće zaljubljenice u Irsku što je majka Bosna ikada dala.

Belfast, prve asocijacije: murali, nemiri, IRA – to sam i prije znao. Od Mateje sam saznao za Shankill Road, jednu običnu ulicu koju je cijeli svijet upoznao krajem 20. stoljeća, u vremenu poznatom kao The Troubles. Ne znam kako je meni naziv te (ne) slavne ulice promaknuo. Ubrzo ću shvatiti da to nije cesta poput Marmontove aleje koja me iz moga Karlovca vodi kući, ili Sars-

field Rooda u Dublinu kraj kojega sam tada živio.

Prvi dojam Belfasta uživo bila je neka čudna hladnoća, nestalo je južnjačke irske ležernosti, zamijenjena britanskom ozbiljnošću. Nakon doručka u restoranu, koji je odisao meni ne baš omiljenim snobovskim duhom, prvo smo obišli Gradsku vijećnicu. Glavna atrakcija – policija ispred nje. Gdje god pogledaš policija, i to vidljivo naoružana – tada sam počeo shvaćati da ispod sve te uljuđenosti pakleni kotao još uvijek vrije.

Nakon vijećnice kiša nas je potjerala na usidreni brodić preuređen u muzej. Tko bi rekao da je Belfast nekada bio jedna od vodećih europskih luka, dom najvećega europskog brodogradilišta. Ne znam više kako se zvao, ali poseban pozdrav šaljem simpatičnom psiću cure koja je radila na recepciji, đukela mi osvojila srce.

Brod za brodom i evo nas u muzeju Titanica. Da, upravo ovdje je izgrađen nepotopivi Titanic, kratkotrajni ponos britanske talasokracije. Ogromni kompleks posvećen brodu čija je ekranizirana sudbina natjerala suze i na brojne muške oči oduzeo nam je nekoliko sati. Nakon samo četiri godine od otvorenja 2012. godine proglašen je najboljom turističkom atrakcijom Europe. Ne znam je li baš najbolja, ali je uistinu zadivljujuća – još jednom sam se uvjerio u irsku kreativnost pri stvaranju kvalitetne turističke priče. Posebnu pozornost mi je privukao popis putnika na kojem sam pronašao i naše nesretnike.

Čudan je to osjećaj gore u Sjevernoj Irskoj čitati prezimena lju-

di na -ević i -ović koji su se pred stotinjak godina iz hrvatskih sela otisnuli na put ka boljem životu, a pronašli ledeni grob u sjevernom Atlantiku. Tko zna što im je prolazilo kroz glavu dok su se pokušavali probiti iz potpalublja, tu među strancima na stranome moru. Zapravo znam – spasenje života, to je jedino na što čovjek u takvome trenutku može misliti.

Po mome dobrom starom običaju i tu sam negdje sam odlutao i još jednom izživcirao Mateju. Oprosti, cimerice, znaš da mi je to zaštitni znak. Iz muzeja smo izašli potpuno iscrpljeni, kiša je i dalje padala pa smo se sklonili u najbliži McDonalds, potrošili nekoliko funti i tu sam shvatio kako te Sjeverne Irce zapravo jedva razumijem. Ovi dolje u Corku pjevaju dok govore, ali ipak nešto pohvataš, no za Belfast mi treba prevoditelj. Srećom, Mateja je profesorica engleskoga s posebno jakom voljom za upoznavanje lokalnih dijalekata pa mi je olakšala dan. Inače, da se vratim na funte, to su mi jedne od najljepših kovanica što sam ih ikada vidio, ne zbog lika presvijetle kraljice, već zbog svoga neobičnog oblika. Britanci uvijek moraju biti posebni.

„Shankill Road, murali?“, gotovo u isti tren se sjetismo da nam je do povratka ostalo tek nekoliko sati, a onu najbitniju stvar još nismo vidjeli. Brzo hvataj ruksake i trči. Inače,iskusni putopisci kažu da je za upoznavanje tog dijela belfaške povijesti i sadašnjosti najbolje uzeti taksi na jednoj strani gdje će Vam taksist ispričati svoju verziju priče, a onda sve ponoviti na drugoj, sa dru-

gom. Na kraju sam doneseš zaključak. Na isti modus operandi smo se i mi odlučili. „Čekaj, a na kojoj smo mi uopće strani?“, „Ma boli nas briga, hvataj prvoga kojeg vidiš, nemamo vremena!“ I prvi taksist nas pristojno odbije, drugi također, a trećem samo uletimo na zadnje sjedalo, u onaj pravi britanski black cab. Taksist kao mornar Jamesa Cooka, obrijana glava, tetovaže, faca poput izbacivača iz najgorega underground kupleraja. Nešto on promrmlja, povuče par puta prstom ispod nosa, znakovito se nasmiješi i izjuri iz auta. „I’ll be back in five minutes“, naravno nije to tako zvučalo, ali Mateja kaže da je baš to rekao. Ja nju pogledam, vidim gleda ona mene, „A što sad?“ Kunem se da sam u tom trenutku vidio Del Boya i Rodneya kako u trokolici prolaze mimo našeg taksija. Ni njima ništa nije bilo jasno.

NASTAVIT ĆE SE...

Jedan potopljeni brod i jedan podijeljeni grad – dio 2.

Ili kako bjelosvjetski emisari ljudskih prava ne znaju pomesti pred vlastitim pragom!

Belfast me uistinu fascinirao, moderan i uspješan grad prepun tragova o slavnoj industrijskoj prošlosti, a u zraku osjećaj neke neugodne napetosti - na prvi pogled nespojivo. Jedan tračak te nelagode smo Mateja i ja upravo sada osjećali. Sjedili smo u crnom taksiju i čekali našeg vozača da se vrati iz kladionice. Onaj njegov potez prstom ispod nosa i dalje nam nije bio jasan: "Pa nije valjda otišao povući? U što se mi uvalismo!"

„Ok, let 's go!“, evo njega, upada kao hajdučki harambaša.

„Gdje ćemo?“

„Paaa, well, mi bismo voljeli vidjeti zid i Shankill Road“, odgovori mu Mateja prepuna entuzijazma.

„Shankill Road, zašto baš tamo“, u izvornoj verziji sve je to zvučalo nekako puno oštrije.

„Pa zanima nas irska povijest“, nevino prozborismo u isti glas.

„Znači želite vidjeti što su sve radili oni katolički teroristi i ubojice - odakle ste i što ste vi?“, i tu nam je pao mrak na oči. Uglavnom, da ne duljim priču, krenuli smo u željenom pravcu ne znajući gdje ćemo završiti. Harry, tako se taj sjevernoirski taksist zvao, ipak nas nije odlučio odmah potopiti u rijeci Lagan

nakon što je saznao da smo Hrvati i katolici, ali nam je održao dugo i, moram priznati, nadasve zanimljivo povijesno predavanje iz vlastite perspektive. Možda nas kasnije potopi. Podrijetlom iz protestantske obitelji, djetinjstvo i mladost su mu obilježeni stalnogorećim sukobima, otac mu je zauzimao visoki položaj u jednoj od paramilitarnih organizacija, a braća i on od rođenja bili u sve uključeni. Prolazili smo mimo tipičnih irskih kućica i pubova ukrašenih britanskim lojalističkim zastavama i spomen obilježjima, a sve nas je svakom sekundom sve više podsjećalo na crnokroničarski naslov tipa: „Dvoje mladih naivnih turista zadnji puta viđeno u crnom taksiju“. Odjednom smo se našli uza sami zid, slavni peace wall koji dijeli lojalistički Shankill Road od republikanskog Falls Rooda.

Izišli smo kod neke, na prvi pogled neugledne i beznačajne rampe. Stojimo mi tako, a Harry mi govori kako mu je jednog dana dojadilo nositi pancirku, na ulici se osvrnati iza svakog ugla te je pobjegao od rodnog grada na naftne bušotine. Pri tome mi se unosio u lice i pokazivao ožiljke od metaka, onako prepun energije - možda od šmrkanja s početka priče. Mateja je veselo skakutala uokolo i fotografirala zid prepun, o kako ironično, miroljubivih poruka koje su napisali make love - not war turisti, a mene je zanimalo čemu ova rampa služi. Slušao sam Harryjevo objašnjenje prateći njegove pokrete krajičkom oka - na drugoj strani je katolički dio Belfasta, rampa se svako jutro u osam sati

diže i navečer u osam sati spušta. Ako automobil prijede na suprotnu stranu mogao bi biti izrešetan - logično.

Kad skupim dojmove, kad se sjetim one njegove: "I don't want my children to live the same life as me!", postane mi jasno da je Harry častan i pošten čovjek bez obzira što bi, da sam ja Irac Joe, rođenjem bili na suprotnim stranama.

Na povratku nam je spominjao stvari koje i nisu za javnost, a mi nismo htjeli previše ispitivati. Usput je svratio i do katoličkog dijela grada. Prolazili smo pored republikanskih murala, na njima simboli, zastave i borci, među kojima i Che Guevara. Harry nam objasni kako se radi o običnom teroristu i ubojici. Ok, neke stvari smo i sami znali. Gdje nas je pokupio, tu nas je i ostavio, naplatio točno u penny – profesionalizam na vrhuncu.

Dok smo čekali autobus koji će nas vratiti u naš Dublin odlučismo napraviti još jedan krug pješice po katoličkom Belfastu, očigledno siromašnijem od protestantskog. S jedne strane nekoliko mladića u trenirkama, s ljutim psima na povodcima - na drugoj zgrada opasana bodljikavom žicom. Približili smo se i pročitali - hospital. „Draga cimerice, idemo mi natrag.“

Na povratku u južne krajeve miješali su se osjećaji, pustolovna duša bila je ispunjena, ali se um pregrijavao pokušavajući sve nekako posložiti u smislenu cjelinu te izvući zaključak iz onoga što smo vidjeli. Iako oboje dolazimo iz Hrvatske, tj. Bosne i Hercegovine koje su i danas među mnogim zapadnjacima sinonim

za krvoproliće, bili smo dojma kako je u Belfastu ta mržnja jača, ozbiljnija i opasnija od podjela u našem starom kraju. Harry, koji je sve to iskusio na vlastitoj koži, nekoliko puta nam je rekao: “Nikada tu ne će biti mira – ili mi ili oni!” Poučno, a pomalo i tužno bilo je ispod oka analizirati njegovu unutrašnju borbu, sukob između lojalnosti paramilitarnoj obitelji i mrtvom bratu te mirnog života sa suprugom i djecom.

No ostavimo Harryja kao pojedinca po strani, u mislima se popnimo na Black Mountain koji nadvisuje Belfast i pogledajmo dolje. Tu na samom zapadu Europske unije vidimo grad podijeljen zidom, grad u kojem je i danas normalna stvar izrešeta-ti nekoga tko je druge vjeroispovijesti. Nama s istog tog zapada dolaze proroci ljudskih prava te pričaju o rušenju barijera, ljubavi i cvijeću. Dolaze iz metropola i elita koje su upravo taj Belfast, Sjevernu Irsku i Ulster odvojile od matice zemlje, a zatim ga pregradile zidovima. Nije li to malo licemjerno, besramno? Gospodo, možda nismo savršeni, ali bogami - niste ni vi. Pometite prvo pred svojim pragom!

O slatki, strani dome

„Čovjek u tuđini uvijek ostaje „netko drugi“, a s vremenom postane i u vlastitoj zemlji stranac“. Ipak manje problema imaju oni koji istovremeno nastoje njegovati ono dobro iz baštine svoga naroda i prihvaćati ono najbolje što nudi zemlja u kojoj žive“, rekao je fra Šimun Šito Ćorić za četvrti broj časopisa *Obnova* na temu Hrvati izvan Republike Hrvatske.

Taj je broj svjetlost dana ugledao u svibnju 2015. godine, mjesecu koji je meni osobno označio prekretnicu u dotadašnjem životu. Odrastanje u kraju obilježenom vjekovnim iseljavanjem, slušanje priča o rođaku nestalom na dokovima Buenos Airesa, pradjedovima koji su rabotali u čeličanama Pennsylvanije, prabaci rođenoj u Pittsburghu, njenom ocu koji je Prvi rat proveo na obalama Jordana u Palestini, djedu i ujaku što su mirovine i bolesti zaradili na njemačkim bauštelama i našim poslijeratnim Australcima, u meni je budilo želju za lutanjem, za nepoznatim. Prerije Karla Maya i prašume Julesa Vernea tu su čežnju samo dodatno raspirivale.

U svibnju 2015. pala je odluka, vođen genima predaka i dječaćkim sanjarenjima kupio sam kartu u jednom smjeru. No, za razliku od rođaka koji su iz logora u Italiji dva mjeseca brodom plovili do Sydneya, ja sam već za dva sata bio na irskom tlu, oboružan Google Mapsom i svim čudima moderne tehnologije. Prva na-

vala adrenalina, hostel, stan prvi, stan drugi, posao prvi, drugi, treći i niz živopisnih likova obilježili su prvu godinu emigracije. Obećanje je bilo – godinu dana me nema – godinu i jedan dan nakon odlaska sletio sam u domovinu na prvi godišnji odmor. U Zadru me granična policajka dočekala verbalnim pranjem što u istoj ruci držim osobnu iskaznicu i putovnicu. Moj grijeh, moj preveliki grijeh ...

Negdje oko ponoći stižem kući. Crni, moj nabildani rottweiler nije me prepoznao – prvi okus gorčine u ustima. Ćaća i mater priredili pravi hrvatski doček uz kobasice, sir i gemišt. Nakon ushićenog prepričavanja dogodovština i početne navale roditeljskih emocija spuštam se do stare sobe. Otvaram ju i gledam – gdje sam ja? Uz krevet neke ogrlice s natpisima Southern Comfort, otkud mi to? Otvaram ormare, prolaze minute, a mene polako preplavljuje neka čudna jeza, jedan od najneugodnijih osjećaja što sam ih ikada doživio. Umom mi se vrzmaju misli – što ja stvarno ovdje živim, što je ovo stvarno moja kuća? U tom trenutku bližim mi se činio potrgani madrac u Irskoj no krevet što mi ga je kum stolar po mjeri izradio. Sjedam van na stube, topla je proljetna noć, na vedrom nebu srebrni mjesec, obrisi šume i svjetla u daljini. Gledam tu daljinu, palim cigaretu i razmišljam – ja sam stranac u vlastitoj kući! Ali zašto? Nema racionalnog objašnjenja – osjećaj je jednostavno tu.

Sljedeći dan odlazim na kavu, Korana tiho teče, jorgovani u cva-

tu, karlovačke frajle u novim ljetnim kombinacijama. Nekako je lakše, ali neugodni osjećaj i dalje bode u podsvijesti. Navečer izlazim u grad, neki tip zapne mi o rame, a ja instiktivno dižem ruke: „Sorry man!“. Gleda me kao da sam mu majku opsovao, mislim si – bilo bi bolje da i jesam.

Dva tjedna i evo me ponovno u Dublin's Fair Cityju. Razgovaram s drugovima emigrantima, ne želim ispasti pretenciozan pa nekako iz zasjede spominjem što mi se dogodilo one prve noći u domovini. Svi potvrđuju isto, svi su to osjetili. Tad mi je postala jasna realnost emigrantskog života, pa makar i iz perspektive mojih bijednih godinu dana u relativnoj blizini Hrvatske.

Vratimo se jedno do dva desetljeća u prošlost. Nama domorodcima tada su svako ljeto posebnu atrakciju predstavljali Australci koji bi dolazili posjetiti stari kraj. Danas više gotovo nitko ne dolazi. Kratke hlače i polo majica u njima, bijele čarape i široki šeširi bili su njihov zaštitni znak. Jezik zaostao u 50.-ima i 60.-ima prošaran engleskim izrazima te opće nesnalaženje u vremenu i prostoru izazivali su naš podsmijeh, ali i optužbe za izdaju zavičaja.

Uspoređujući sebe nakon godinu dana u tuđini i rođaka Australca koji je rodno selo prvi puta posjetio nakon četrdeset godina povlačim svaku tešku riječ i svaku tešku misao na njegov račun. Riječi fra Šimuna Šite Ćorića s početka teksta sada su jasnije, no ikada. Milijuni naših sunarodnjaka razbacani su od

vancouverskih otoka do Wellingtona, od Stockholma do Punta Arenasa i Cape Towna. Njihova različitost od nas u domovini nije gluma ili visoko držanje, već sama esencija tuđine koja liječi neke stare rane, ali istovremeno otvara i nove.

Druga strana doma

Za modernog Zapadnjaka putovanja su u ovom stoljeću, od luksuznog proizvoda, hrane za dušu istraživača opijenog wanderlustom, nasušne potrebe ekonomskog migranta ili pošteno zarađene sezonske nagrade, postala sredstvo dokazivanja vlastite pripadnosti svijetu bez granica, instagram-kič i način bijega od samoga sebe. Društvene su mreže izgarale od tijela fotografiranih, ako ne već pod suncem Kariba ili Francuske Polinezije, onda barem na obalama hrvatskog Paga ili španjolske Mallorce – provučenih kroz obavezne filtere.

Nomadski način života slavljen je kao konačno oslobođenje tijela i uma, a digitalni nomadi prospicali su svoju mudrost na lifestyle portalima predstavljajući se zvučnim titulama, James Bond lanenim košuljama i koktel-čašama s obaveznom slamkom. Biti apatrid, čovjek bez domovine, bez nekretnine, kućeta i maćeta, značilo je biti progresivna, osviještena jedinka u harmoničnom svijetu današnjice. Kuće i zemlju, ionako posjeduju samo seljačine. Dom, ta jednostavna i zvučna troslovna riječ, u hrvatskom jeziku opjevana nebrojeno puta, obezvrijeđivana je i izvrgnuta ruglu kao ostatak nazadnog tradicionalizma minulih vremena, skoro kao da počinje slovom f.

A onda je sve stalo – krenuvši iz daleke Kine (vjerojatno) koronavirus je satrao turizam i putničke agencije, digitalne nomade

bacio u očaj zarobivši ih u stranim zemljama, u očima ih domorodaca pretvorio u špijune i tipove sumnjivih namjera. Neki donedavno razočarani tradicionalist mogao bi ovu situaciju shvatiti kao dar s nebesa. Hashtagove #traveltheworld, #doyoutravel i #igtravel zamijenili su pokličići #ostanidoma i #stayathome. Preko noći dom je opet postala tražena roba u gradu. Biti svoj na svome više nije reakcionarna krilatica, već vrlo razumna preporuka.

Trend rada od kuće eksplodirao je u svim smjerovima. Više nema opuštenih slika s Mallorce, već se osviješteni Zapadnjak facebook prijateljima predstavlja iz dnevnog boravka, u gornjem dijelu sakoa i donjem dijelu pidžame, marljivo tipkajući na laptopu te potihom srčuci nescafe kako ne bi probudio partnera/icu i psa. Fleksibilno radno vrijeme, neformalna atmosfera i ured u vlastitom domu srušili su nomadski život s prijestolja tjelesnog i umnog oslobođenja. Sve vrste webshopova i dostava su procvjetale, a raznovrsni gadgeti opustošili bankovne račune home workera.

Zapravo, ne treba previše dramtizirati – najvjerojatnije će se kroz nekoliko mjeseci svijet vratiti u normalu, ali posljedice po društvo, osobne navike i poslovni svijet će ostati, ma koliko kod naoko beznačajne bile. Neki prognoziraju povratak zaboravljenim vrijednostima, nacionalnom i osobnom suverenizmu. Ja osobno volio bih svjedočiti trendu preporoda zapuštene djedovine,

od slavonskih ravnica, ličkih poljana do otočnih maslinika. Dade se iz moguće budućnosti iščitati pokoji vrlo pozitivan scenarij, no moj um dopušta i one druge, npr. pametnu sobu u čija dva kuta muškarac i žena rade od kuće, a u preostala dva djeca na pametnom tabletu prisustvuju online satu tjelesnog odgoja. Na rukama im pametni satovi mjere razinu stresa u krvi, kako bi znali kad je vrijeme za jutarnju dozu normabela ili helexa, dok na vrata kuca dostavljač iz kineskog restorana. Vrijeme je za pauzu – čine ju egzotične kalorije i emisija korporativnog YouTube kanala – Dnevna doza opasnosti otvorenih prostora. Izlazak u lokalnu ćevabdžinicu preopasna je pustolovina za modernog Europljanina – zrak je zagađen i prepun virusa, postoji mogućnost povrede u hodanju, nebom lete golubovi samoubojice. Kuhati kod kuće, ili od kuće, ionako više nitko ne zna.

U takvom futurističkom scenariju, oni digitalni nomadi s početka priče djeluju neustrašivo poput mojih sugrađana – braće Mirka i Stjepana Seljana. Koktel-čaša na Bora Bori djeluje neodoljivo kao Seljanima trpeza cara Menelika Etiopskog. No, to možda samo moja previše bujna mašta fantazira na sigurna dva metra društvene distance.

LUKA VLADANOVIĆ

Luka Vladanović je još jedan u nizu naših blogera kojeg zanimaju teme povijesti, politike, društvenih promjena i kulture. No, za razliku od ostalih autora koji pripadaju po svom zvanju u grupe društvenjaka i humanista, Luka je liječnik. Rođen je i odrastao u Zagrebu u kojem je stekao obrazovanje kroz klasičnu gimnaziju i Medicinski fakultet.

Kratak podsjetnik o „Istanbulskoj konvenciji“

Uvod

Svatko pri zdravoj pameti će se složiti da je nasilje nad ženama i nasilje u obitelji važno društveno pitanje na čijem suzbijanju treba neumorno raditi u smislu prevencije kao i u smislu efikasnog sudskog ili kaznenog gonjenja za učinjena djela nasilja. I oko te konvencionalne tvrdnje zasigurno nema spora. No, ipak Republici Hrvatskoj se nameće jedan dokument koji taj konvencionalan stav dovodi u poziciju da se konvencionalizira.

Dokument je popularno nazvan „Istanbulska konvencija“ (u daljnjem tekstu IK).

U samom početku razmatranja IK-e važno je uočiti ishodište društvenog fenomena nasilja nad ženama, kao i nasilja u obitelji općenito. U vlastitoj nemoći i iz vlastite nemoći da nadiđe vlastitu psihološku, emocionalnu, duhovnu nezrelost, čovjek, bio muškarac ili žena, poseže za upotrebom sile i time dakle upada u nešto što se naziva nemoral. Tko je nosilac odgovornosti za takvu vrst primitivnog odnosno nemoralnog ponašanja: izostanak rada na vlastitosti, institucije, obrazovanje, obiteljski odgoj, religija? To je tema za jednu drugu diskusiju.

Dakle, da ponovimo u središtu ovog fenomena nalazi se nemoralno ponašanje. Svjestan ljudske egzistencije i djelovanja u kompleksnosti fenomena zvan život, ipak svo to ljudsko djelovanje se

u osnovnoj supstanci može svesti na djelovanje dobra i djelovanje zla koja su međusobno u suprotivu i međusobno se isključuju. No, ipak civilizacija svjesna postojanja fenomena nasilja nad čovjekom na bezbrojnim primjerima ljudske povijesti, ipak kao da zaboravlja na to i kao da u Nietzscheovoj maksimi perpetuirano vraća i ponavlja to nasilje. Zašto? To isto može biti predmet jedne ontološke rasprave gdje bi se naglasilo da fenomenu nasilja treba pristupiti i ontološki, a ne samo deskriptivno. Ono što država kao oblik društvenog uređenja mora činiti jest suzbiti i suzbijati svaki oblik nasilja. To ima činiti kroz svoje legalne institucije koje će od slučaja do slučaja nasilja odašiljati svojim stanovnicima poruku da se nasilje nikad ne isplati jer:

radi se o nemoralnom činu čije posljedice trpi i zlostavljeni i zlostavljač, a i cijelo društvo.

da će svako nasilje biti podvrgnuto sudskom procesu

da će sudski proces početi u najkraćem roku i

da će kazne biti rigorozne.

Zašto Istanbulska konvencija?

Razumljiv je i sasvim legitiman stav da kada se pripadnici naroda i njihovi politički predstavnici ne mogu dogovoriti oko određenih društvenih normi i rada institucija koje imaju za svrhu podizanje kvalitete međuljudskih odnosa kao temelj zdravog društva, treba intervenirati eksterni subjekt kao zalog neutralnosti i objektivnosti.

Smatram da stanovnici Republike Hrvatske i njeni predstavnici u trodiobi vlasti moraju moći pokazati zrelost i odgovornost te urediti unutarnja pitanja svojim politikama, a ne tražiti outsourcing morala i vlastitog unutarnjeg uređenja. Zaista se stječe dojam da je Hrvatska smještena u neko amazonsko vlažno područje gdje se ljudi ophode jedni prema drugima na krajnje primitivan način. Iz toga proizlazi stav da je IK potpuno nepotrebna kada država sama po sebi, u svojoj legislativi, već ima mehanizme sprječavanja nasilja, ali koji su očigledno tromi i neefikasni. Stoga je potrebno pristupiti poboljšanju postojeće legislative, a to se može sasvim kvalitetno učiniti jasnim i čvrstim politikama aktualnih vlasti, a ne tražiti nekakva rješenja „izvana“ koja mirišu na vanjskopolitičke ucjene. Ludost je misliti da kada se jednog petka dogodi ratifikacija IK-e da u ponedjeljak ljudi više neće vršiti nasilje jedni prema drugima, jer eto potpisali smo konvenciju i od sada će teći „med i mlijeko“.

Legitimno je i postaviti pitanje legitimiteta Vijeća Europe. Imali ta „Europa“ legitimitet prosuđivati i čitati moralne lekcije narodima. Gdje se to „Europa“ moralno zadužila da ima tu vrst legitimiteta? Gdje je ta „Europa“ bila kada ju je hrvatski narod trebao po nekim drugim pitanjima? Gdje je ta „Europa“ kada treba preispitati pravičnost i pravednost haaškog suda? Gdje je ta „Europa“ kada treba ukazati i raditi na svjetskom miru i nuklearnom razoružavanju? E tada se ta „Europa“ ponaša kao moralna

kukavica i nema hrabrosti preuzeti odgovornost za lidera nekog ljepšeg svijeta. Kako će preuzeti odgovornost kada ne zna u ime čega treba djelovati, kada se odrekla svojih kršćanskih temelja i zamjenila ih poganštinom i idolatrijom. O ulozi kršćanstva u izgradnji Europe se može napisati more teksta. Toliko kulture, umjetnosti, filozofije pa i znanosti je kršćanska ideja utkala u europski identitet. Europski identitet je jednostavno neshvatljiv bez kršćanstva. Naravno da se koncepti mijenjaju pa je Europa danas u etičkom, religioznom i kulturnom smislu pluralna i tu nije ništa loše, ali suludo je odricati se tolikih bogatstva i vrijednosti proizašlih iz kršćanske ideje. U konvenciji sastanka u Nizzi 7. Prosinca 2000. o temeljnim pravima Unije stajalo je u Preambuli : "... Svjesni svoje duhovne i moralne baštine, Unija se temelji na individualnim općim vrijednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti." Da bi kasnije ta duhovna i moralna baština potpuno isparila u sljedećoj Preambuli. U ime čega moralno djelovati? U ime koje moralne paradigme i metafizike? Čovjek mora biti naslonjen na nešto, ne može biti samodostatan.

Onda bi ta „Europa“ drugim narodima maćehinski solila pamet o moralnom djelovanju pojedinaca jedne države i krojila zakone po svojim mjerilima i „uspostavljala specifičan mehanizam nadzora“ kako to u Članku 1. navodi. Volio bi kada bi radije nadzirala primjerice proces osiguravanja skupocjenih lijekova za rijetke bolesti od kojih pate djeca u Hrvatskoj ili proces obrazovanja u pogledu ispunjavanja dokumentacije prilikom povlačenja financijskih sredstava iz europskih fondova kao i procese prilagođavanja legislative koja će omogućiti adekvatno iskorištavanje tih sredstava. To su neka od pitanja koja ne možemo sami riješiti i tu nam je potrebna „Europa“, a ne u pitanjima koja možemo i moramo sami riješiti, a izostaje politička volja (s namjerom ili neznanjem?).

Rodna ideologija

Ono što je podiglo prašinu u javnosti oko ratifikacije IK jest pitanje takozvane „rodne ideologije“ koja se konstantno provlači kroz dokument. Dokaz da je rodna ideologija uistinu prisutna u Konvenciji jest činjenica da je 89 puta u Konvenciji i „Pojašnjavajućem izvješću“ spomenut pojam roda u raznim varijantama. Navesti ću samo neke: rodno utemeljeno nasilje, rodni identitet, rodne uloge, rodno razumijevanje nasilja, rodno osjetljivo tumačenje, rodno osjetljive smjernice i postupci za azil, rodno utemeljeno kršenje ljudskih prava, izrazito rodni fenomen, izrazito

rodno označeno, rodni stereotipi, rodna perspektiva, rodna polarizacija, rodna dinamika, dubinsko poznavanje rodno utemeljenog nasilja, rodno neutralan način...

Razvidno je sada da pojam „rod“ nije tek usputni pojam IK-e.

Primjeri i argumenti

U članku 3. Konvencije „rod“ se definira kao: „Društveno oblikovana uloga, ponašanje, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce“. Potpuno je očigledno iz navedenoga da se radi o društvenom konstrukt koji se naziva „rod“ koji svoje uporište pronalazi isključivo u mašti društvenih eksperimentatora koji nastoje kroz konvenciju provući pojam „roda“ i time mijenjati društvene paradigme, a time zapravo iz pozicije relativizma vršiti kirurške zahvate s posljedičnim rastakanjem društva i obitelji kao njegove osnovne supstancije. Kako je pojam „rod“ u korelaciji sa društvenim ulogama? Već na prvoj stepenici, onoj etimološkoj, zapinjemo u kontekstu tog novog društvenog konstrukta, koji nema nikakvo antropološko utemeljenje.

Nadalje stavak 43. „Pojasnjavajućeg izvješća“ navodi sljedeće: „Kako bi se prevladale rodne uloge članak 12. uokviruje iskorjenjivanje predrasuda, običaja, tradicija i ostalih praksi koje se temelji na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim rodnim ulogama kao opću obvezu za sprečavanje nasilja.“ Dakle kon-

vencija ovdje želi uvjetno rečeno „in bona fide“ napraviti jedan duboki zahvat u običaje i tradiciju. Ma tko će odlučivati o tome je li neki običaj ili tradicija temeljena na inferiornosti žena? Nitko nema pravo zadirati u kulturu i običaje jedne suverene nacije. Pada mi na pamet pitanje: „Hoće li se moći ubuduće ispričati vic o Bračaninu ili plavuši da se ne podlegne kaznenom progonu, jer eto netko može misliti da su plavuša i Bračanin društvene uloge?“

Nadalje stavak 53. iz članka 4. „Pojašnjavajućeg izvješća“ navodi sljedeće: „Određene skupine pojedinaca mogu doživjeti diskriminaciju i na temelju rodnog identiteta, što jednostavno rečeno znači da rod s kojim se poistovjećuju nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju“ U ovoj rečenici se ogleda eklatantnost intencije nametanja novog društvenog konstrukta, a s time i nove društvene paradigme.

Nadalje stavak 62. u članku 6. „Pojašnjavajućeg izvješća“ navodi sljedeće: „S jedne strane zahtjeva od stranaka da se osiguraju da se rodna perspektiva ne primjenjuje samo u izradi mjera i implementaciji konvenciji nego i pri evaluaciji njihovog učinka. To nadalje znači da se tijekom stadija evaluacije od stranaka zahtjeva da odrede postoji li rodna razlika u učinku odredaba.,,

Dobar dio posla oko praćenja i provedbe će se dati u ruke nevladinim organizacijama odnosno organizacijama civilnog društva gdje će u ovakvoj konstrukciji paradigme, pretpostavljam, pre-

tendirati nevladine udruge koje proklamiraju pseudoliberalni tojest pseudolijeve politički svjetonazor u RH, a redovito se naslanjaju na pseudoilijeve političike stranke i udruge koje redovito agresivno nastupaju prema svemu onome što je tradicionalno ili konzervativno etiketirajući etiketom „srednjovjekovnog ognjištarenja“. Nadalje u stavku 1. članka 14. Konvencije stoji: „Stranke će poduzeti, kada je to primjereno, potrebne korake kako bi nastavne materijale o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, uzajamno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u osobnim odnosima, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i pravo na osobni integritet, prilagođeno razvojnim sposobnostima učenika, uključile u redovni nastavni plan i program i na svim razinama obrazovanja.“ Dakle vidimo i intervenciju i u obrazovni sustav gdje se djeci nameće ta nova društvena paradigma zvana „rodna uloga“. Nedopustivo je uzurpirati od roditelja pravo da odlučuju što i kako djeca trebaju učiti u školama, a tim više učiti ono što nema nikakvo znanstveno utemeljenje.

Nadalje u poglavlju 5. stavka 153. „Pojasnjavajućeg izvješća“ navodi se sljedeće: „Priređivači nacrtu odlučili su da, u načelu, sve kaznenopravne odredbe Konvencije trebaju biti predstavljene na rodno neutralan način; spol žrtve ili počinitelja stoga ne smije, u načelu, biti konstitutivan element kaznenog djela. Međutim to ne sprečava Strane da uvedu odredbe koje se posebno odnose na pojedini rod.“

Zaključak

Istanbulska Konvencija se može promatrati na više razina :

Prva politička razina - gdje je pitanje želi li postojeća administracija na vlasti servilno i bez pogovora akceptirati Konvenciju kao eksternu regulativu koja želi svesti nasilje nad ženama i obitelji na najmanju moguću mjeru ili će vlast internim politikama urediti vlastitu kuću, a za isti cilj.

Druga politička razina - gdje postojeća administracija ima mogućnost prevariti svoje biračko tijelo koje ju je uspelo na vladajuće pozicije. Naime, postojeća vlast se deklarira kao demokršćanska. Demokracija će se ovdje zaobići, jer u predizbornoj kampanji ratifikacija nije obećana. Kršćanstvo će se također zaobići, jer je kršćanska antropologija temeljena na muškarcu i ženi koji su isključivo spolno određeni.

Svjetonazorskoj - gdje je potpuno razvidno da postoji sraz dvaju svjetonazora: uvjetno rečeno liberalnog i uvjetno rečeno konzervativnog. Gdje je osnova sukoba poimanje društvenih paradigmi i antropologije .

Uzimajući samo zadnjih 28 godina iskustva unutrašnje i vanjske politike Republike Hrvatske čiji bihevioralni principi redovito ispadnu na spektru između servilizma i beskrupuloznosti teško je vjerovati da ova Konvencija ima smisao, osim nećijih privatnih interesa znajući „Sitz im leben“ trenutne administracije u kontekstu vanjske politike.

Kako god bilo, čiji god svjetonazor, čija god istina ili društvena paradigma ovdje pobijedila uvijek će postojati istina na koju se čovjek može osloniti i kada sve ostale istine počnu urušavati, a ta istina je vjerujem nadahnula i autora ovih riječi koje kada i ako ih se usvoji u svoju osnovnu suptanciju, svoj duh, uništava nasilje ab initio : „Žena je stvorena iz rebra muževog, ne iz njegovog stopala da se po njoj gazi, ne iz njegove glave da se njome vlada, već iz njegovog boka da mu bude jednaka, ispod ruke da bude zaštićena, pored srca da bude voljena.“

Blut und erde – nacija bez Logosa

Ideje

Ideja. Taj subjektivni misaoni sadržaj koji oblikuje našu svakodnevicu. Ideje kao plod parenja naših iskustava i naših želja čije korijenje seže duboko u podsvijest, ali poput krošnji strše u više razine svijesti pokušavajući doseći najvišu ideju - Ideju dobra. Čovjek živeći svoj život tako boravi u carstvu ideja gdje opredjeljujući se za određenu konstelaciju istih u nekom konkretnom misaonom procesu zauzima poziciju svoje istine o stvarima i pojavama na koje se te ideje odnose. Ipak osuđen na vječni sukob u sebi, sukob njegovih istina i jedne Istine, gdje čovjekove istine idu tamo-amo poput penduluma i pri prolasku iz lijeve u desnu i iz desne u lijevu amplitudu, ipak u djeliću vremena budu poravnate s početnom pozicijom *equilibrium*a odnosno istinom. „Što je istina?“, pitao je Pilat stojeći pred utjelovljenim Logosom. Zaista osupnuti banalnošću odgovora možemo reći, a ne pogriješiti da je istina je ono što jest i vidimo na primjeru penduluma da je ekskluzivna. I kako onda pomiriti našu istinu s onom jednom Istinom?

Pristup idejama može biti rigidan i fluidan. Netko brzo prihvaća druge ideje, reciklira ih te djelomično ili potpuno integrira u svoj svijet ideja. Gleda svakojake vrste riba u tom morskom plavetnilu svih mogućih ideja, i one oku ružne i one oku lijepe, i male

i velike i jednobojne i šarene. Roneći može dalje vidjeti i druge vrste životinja; i one koje obitavaju na dnu, školjke, rakove pa i kamene grebene, koralje, razne vrste morskih biljaka. I sve ga to oduševljava i začuđuje u isto vrijeme. No, postoje „ronioci“ koji ostanu u plićaku u vodi do koljena pa se onda opsesivno i posesivno navezuju za neke crne potkove bačene u more s obale ili pak na neku crvenu morsku zvijezdu ne znajući da postoje dubine u kojima je čitavo carstvo drugih morskih entiteta.

No, i jedne i druge, i one koji se bučkaju u plićaku i one koji rone u velikim dubinama kroz površinu mora obasjava sunce koje im omogućuje da vide to što vide. Sunce je ovdje kao najveća ideja, ideja dobra. Ono isto sunce koje bi otvorilo oči ljudima u Platonovoj spilji. Povijest nas uči, a i život sam, katkada ponajviše onaj obični banalni, svakodnevni, život da postoje sukobi ideja. I tako, najgore i najkrvoločnije stvari u povijesti civilizacije je uzrokovao upravo čovjek koji je imao neko svoje carstvo ideja oko koje je okupio sebi slične. Osvijestiti sam sebi i dopustiti da u drugima postoji, također, svijet ideja prvi je korak društvenom kompromisu. No, taj kompromis neće biti dovoljan ako svi ne pogledamo u sunce, u vrhunaravnu Ideju dobra.

Konzervativna ideja, vjera i nacionalizam

Ako su latice ideje oko čovjekova bića, onda jedna od beskonačnog broja tih latica jest ideja o uređenju totaliteta društvenih odnosa oko njega. Na kojim vrijednostima, svjetonazorima, društvenim postavkama graditi društvo jedne države? Jedno od tih modusa uređenja, a polazeći od grube podjele društva na liberalno i konzervativno, jest ono konzervativno, možemo reći i tradicionalističko.

Ovdje valja naglasiti kako u hrvatskom javno-političkom diskursu vlada potpuna zbrka, kako pojmova tako i polova, u najpopularnijoj političkoj bipolarnoj klasifikaciji politika, lijevo to jest, desno. Svjestan da unutar navedenih kategorija postoje subkategorije koje ih raščlanjuju po svojim posebnim karakteristikama i da ponekad jedne s drugima ne stoje u nužnoj paradigmatškoj svezi, staviti ću ih na istu, desnu, ravan upravo kako bi tekst bio u tome smislu konzistentan i jasan našem etnosu. Prvo obratimo pozornost na važne statističke podatke. Prema popisima stanovništva iz 2001. i 2011. godine jest nešto manje od 88% to jest, nešto više od 86% osoba koji se izjašnjavaju katolicima, što je konkretno nešto manje od 4 milijuna, odnosno nešto više od 3,5 milijuna ljudi. Ljudi sa imenom i prezimenom, naših prijatelja, kolega, poznanika, sugrađana. Takva činjenica dopušta legitimitet tekstu dovesti u vezu vjeru i vlast. Kada bi na trenutak eliminirali društveno-političku stvarnost i pogleda-

li strukturu stanovništva prema religijskom opredjeljenju zaključak se nameće sam po sebi: stanovništvo velikom većinom stoji u katoličkoj vjeri. No, stoji li zaista s obzirom na paradoks da je unatoč toj činjenici, hrvatsko društvo neuredno na gotovo svim razinama. Kako to da ta skoro devedeset postotna katolička Hrvatska stalno pleše nad ponorom u koji svako malo upada, no opet se poput feniksa ponovno rađa i onda opet repetuira isti ples smrti. Stvarnosti kao što su vjera i religija bliski su desnoj misli. Racionalno-logički se očekuje onda da građani sa tog desnog, vjernički katoličkog spektra, a kojih je ogromna većina, izabire u mudrosti duha svoje predstavnike na vlasti. Nažalost, ne možemo svjedočiti istome. Gdje je ta disjunkcija pokušati ću dati odgovor u daljnjem razmatranju.

Najmarkantnija asocijacija koja se veže na to desno jest domoljublje odnosno patriotizam, a koji nekako uvijek ima veliki energetski potencijal kliznuti u nešto što se zove nacionalizam po modelu patriotskog inspirija i nacionalističkog ekspirija. No, odmah na početku napravimo distinkciju između domoljublja i nacionalizma. Naime, često smo svjedoci tog pojmovnog nabacivanja kao gnjilim rajčicama koje se već u rukama raspadaju. I zaista kao da oba pojma nose u sebi identičnu supstanciju, kao da kroz prozor kuhinja i domoljublja i nacionalizma dolazi isti miris, a zapravo u praktičnom smislu vidimo, i povijest je nebrojeno puta pokazala, da se razilaze u izvedbi. Domoljublje je

odnos koji je proizašao iz najvišeg odnosa - iz ljubavi. Izražaj ljubavi prema svojoj zemlji u kojoj uživaš dar života, prema pripadnicima naroda te zemlje, prema svoj materijalnoj i nematerijalnoj baštini koja ju specifično karakterizira. Ali ne po ekskluzivnom principu odioznosti prema ne-svojemu, već otvorenosti ljubavi prema onima koje vidiš pokraj kada se okreneš oko sebe, kako onima prvima pokraj sebe - svojoj obitelji, prijateljima, sugrađanima tako i onima drugima, trećima, stotima; po centripetalnom načelu koji nadilazi i samu naciju: obitelj, grad, zavičaj zemlja, kontinent, svijet. Istinskom ljubavlju kojom nas uči Sveti Pavao u poslanici Korinćanima. S druge strane, nacionalizam kao doktrina koji naciju vidi kao cilj svakog političkog nastojanja, a nacionalni identitet vidi kao mjeru svake ljudske vrijednosti (Anthony D. Smith) i pretpostavlja da je odnos prema naciji iznad svakog drugog osobnog ili grupnog identiteta, gdje je primordijalni supstrat nacionalizma nacionalna svijest najčešće kao sentiment dakle subjektivno iskustvo sa sastavnicama nacije. I tako dolazimo do problema disjunkcije, gdje schisis leži u nekonzistentnoj prirodi čovjeka u permanentnoj sklonosti pretakanja jedne ideje u drugu pa se tako domoljublje i nacionalizam stalno pretaču jedno u drugo i to predstavlja onda otežavajuću okolnost u uspostavi zdravog suživota. Desno političko tijelo u svojim idejama o uređenju države u svojim intrinzičnom totalitetu društvenih odnosa kao i ekstrinzičnim međudjelovanjima sa drugim

subjektima s kojima dolazi u posredni ili neposredni doticaj utjelovljuje gore navedeno permanentno pretakanje. No, osvrnimo se još na trenutak na povezanost nacionalne svijest to jest, nacionalnog osjećaja s religijskim obrascima. Vjera i Nacija.

Što međusobno povezuje ta dva pojma duboko i iracionalno usadena u konzervativno političko tijelo, gdje gornji ekstremiteti predstavljaju predstavnike u vlasti, a donji glasače koji su ih legalizirali i politički ovlastili? To dekapitirano i sterilizirano tijelo koje pijano tetura pod hrvatskim društveno-političkim nebom. Konzervativizam kao ideja odnosno pogled na totalitet društvenih odnosa jest ta veza koja povezuje vjeru i naciju. Zato se u nas nacionalni i vjerski imaginarij često mogu vidjeti zajedno. Dakle, postoji određena bihevioralna i semiotička pravilnost u „desnome“.

Subordinirani logos

Alegorijski pogled na odnos vjere i nacije u kontekstu stremljenja uređenju države kao zajednice svih državljana može se dočarati speleološkom slikom - uspinjanjem na planinu. U nižim predjelima, dok je još zrak bogat kisikom, dva penjača Vjera i Nacija zajedno funkcioniraju, drže se zajedno, skupa jedu, skupa piju. No, što se ti naši penjači više uspinju, u jednom ključnom trenutku kao da se dogodi moment hipoksemije, gdje vjera počne kopniti i zaostajati za nacijom. Tako, dok nacija suvereno korača

naprijed, vjera je ostala ispod oblaka i više se ne vidi. Tu sliku si možemo predočiti kao mudrog starca koji zaostaje i naivnog mladića koji juri naprijed ne obazirući se. Ako zamrznemo sada sliku planine s pogledom iz daljine, vidimo da tada vjera, kao vjera u Stvoritelja svega vidljivoga i nevidljivoga biva subordinirana naciji. Taj momentum subordinacije vjere naciji jest suštinski uzrok hrvatskog problema. Tako jureći prema vrhuncu planine nacija u svojoj hipoksičnoj svijesti prelazi u patološku, incestuoznu vezu prema krvi i zemlji i zalazi u svijet navezanosti, odnosno svijet „Blut und Erde“ kao paradigme čovjekovog pogleda na total društvenih odnosa. Tako se zemlja i krv (država, regija, grad, selo, naselje, kvart, zastava, grb, himna, poklič, preci, nasljednici, čiste loze, nadljudi, nadržase) nalaze u subordiniranom odnosu prema vjeri. Vjeri kao transcendentnoj stvarnosti koja je u isto vrijeme usmjerena i imanentna utjelovljenom Logosu, toj vječnoj riječi Očevoj. I što onda očekivati kada na vrijednosnoj ljestvici iznad Logosa postavimo sve drugo? Tko je još lud da vjeruje da odnosi „Blut und Erde“ mogu donijeti prosperitet, kada su u dvadesetom stoljeću donijeli toliko krvi u obliku i lijevih i desnih totalitarnih režima. Nemojmo se, dakle, ništa čuditi već učinimo introspekciju i utvrdimo je li naš unutrašnji prostor dovoljno uređen.

Manifestacije

Svi državni problemi, primjerice, nezaposlenost, loš ekonomski status, iseljavanje, problemi u brodogradilištima, migrantska kriza, loša sudbena vlast; sve su to fenotipi mutiranog genotipa, gdje smo mi u naš genotip nešto dodali, izbacili to jest, zamijenili istinu sa laži. I ne treba tražiti krivce samo u vlasti i političarima već u dobroj mjeri u duhu naroda. Jer narod i njegova metafizika su kalup vlasti po jednostavnoj maksimi: kakav narod, takva vlast. A čovjek, zoon politikon, će izgraditi zemaljski život upravo onako kako zamišlja vječni život s onu stranu koprene, a upravo, jer ga niti ne zamišlja, onda ovozemaljska stvarnost postaje sve više pustinjom s pokojim oazama. Zato je moralno-politička dužnost, u jednom metafizičkom zagrljaju, čas se zagledavati u utjelovljeni Logos, čas u narod kao metaforu skupa političkog djelovanja. Tada će politika biti vrst društvene djelatnosti za opće dobro svih građana.

Sve dok naše ideje, pa tako i ideje o osjećaju ljubavi prema materijalnim i nematerijalnim stvarnostima, ne prođu kroz sito i rešeto utjelovljenog Logosa, gdje će preostati onaj fini ostatak, destilat, od primarne smjese i kao rosa pasti na naše ideje ne možemo očekivati korak naprijed u ostvarivanju sreće i blagostanja. Jer ta iskrivljena, istinom nepročišćena ideja o vjeri je suština problema ovdje, taj naš poganski, idolatrijski, starozavjetni pristup koji

je eliminirao sve proroke istine. Vjera svedena na rutinu i folklor. Gledajući prema obzoru u budućnost javlja mi se bojazan, hoće li neko novo buđenje europske ili svjetske desnice još jednom pasti na razinu ispod životinje ili će naučiti iz povijesti. Hoće li se opet ideja nacije okliznuti u neki novi nacionalizam, neki novi totalitarizam i poput našeg ronioca utopiti u vodi do koljena, znajući da je put na planinu često popločen dobrim namjerama.

Znakovi vremena

Ostaje nam utjeha u vjeri da je i ovaj egzistencijalistički žrvanj dio Božje providnosti (znakova vremena) i kao da čujem šapat kroz nebesa koji nas opominje i podsjeća na Logos. I zaista ne preostaje se nadati da se ovaj naš, ako hoćete europski, narod neće još dugo mučiti u porođajnim bolima dok ne prihvati taj Logos. Zapisano je da Bog i krivim crtama piše ravno. Stoga lijepe i afirmativne vrijednosti konzervativne, tradicionalne, desne misli sačuvajmo prvenstveno od sebe, od zahtjeva našeg ratia koji je grijehu sklon, slab i nesavršen. Tako čista, će zasigurno naći svoje mjesto pod nebom kada i ako joj bude dano odozgo; i legitimirajmo svoj esencijalni identitet prema Istini, a ne prema naciji. Tako pristupajmo i odgoju, prenosimo supstancu istine, koja je ljubav, sreća i blagostanje svih bez izuzetka. Tek tada gledajmo plemeniti preobražaj nacionalne, materijalne i nematerijalne baštine, u istinu po Logosu.

Sve dok naše ideje, pa tako i ideje o osjećaju ljubavi prema materijalnim i nematerijalnim stvarnostima, ne prođu kroz sito i rešetko utjelovljenog Logosa, gdje će preostati onaj fini ostatak, destilat, od primarne smjese i kao rosa pasti na naše ideje ne možemo očekivati korak naprijed u ostvarivanju sreće i blagostanja. Jer ta iskrivljena, istinom nepročišćena ideja o vjeri je suština problema ovdje, taj naš poganski, idolatrijski, starozavjetni pristup koji je eliminirao sve proroke istine. Vjera svedena na rutinu i folklor. Gledajući prema obzoru u budućnost javlja mi se bojazan, hoće li neko novo buđenje europske ili svjetske desnice još jednom pasti na razinu ispod životinje ili će naučiti iz povijesti. Hoće li se opet ideja nacije okliznuti u neki novi nacionalizam, neki novi totalitarizam i poput našeg ronioca utopiti u vodi do koljena, znajući da je put na planinu često popločen dobrim namjerama.

Znakovi vremena

Ostaje nam utjeha u vjeri da je i ovaj egzistencijalistički žrvanj dio Božje providnosti (znakova vremena) i kao da čujem šapat kroz nebesa koji nas opominje i podsjeća na Logos. I zaista ne preostaje se nadati da se ovaj naš, ako hoćete europski, narod neće još dugo mučiti u porođajnim bolima dok ne prihvati taj Logos. Zapisano je da Bog i krivim crtama piše ravno. Stoga lijepe i afirmativne vrijednosti konzervativne, tradicionalne, desne misli sačuvajmo prvenstveno od sebe, od zahtjeva našeg ratia

koji je grijehu sklon, slab i nesavršen. Tako čista, će zasigurno naći svoje mjesto pod nebom kada i ako joj bude dano odozgo; i legitimirajmo svoj esencijalni identitet prema Istini, a ne prema naciji. Tako pristupajmo i odgoju, prenosimo supstancu istine, koja je ljubav, sreća i blagostanje svih bez izuzetka. Tek tada gledajmo plemeniti preobražaj nacionalne, materijalne i nematerijalne baštine, u istinu po Logosu.

BRANIMIR GRABIĆ

Zbirka blogova

Kada smo pisali o raznolikosti naših autora, Branimir Grabić je upravo jedan od onih koji obogaćuje naš opus. Riječ je o vrsnom akademiku koji je diplomirao na francuskom Nacionalnom institutu istočnih jezika i civilizacija. Predmet njegovih razmišljanja je njegovo stručno područje: hrvatska povijest. Njegov uvid u našu modernu, ali i dalju povijest daje dodatnu dimenziju našoj blogosferi. Branimir ulazi u red naših autora s međunarodnim akademskim iskustvom i ugledom.

Jedan slabo poznat ili ozloglašeni hrvatski frankofil u Francuskoj: Dr. Ante Starčević

O političkim idejama osnivača i prvaka Hrvatske stranke prava doktora Ante Starčevića, tog velikog poklonika Francuske i Francuske revolucije od 1789 g., prevladavaju paradoksalno u pojedinim znanstvenim publikacijama objavljenim na francuskom ili potpuno nepoznavanje (ugledna enciklopedija *Encyclopaedia Universalis* izostavlja ga, ali posvećuje jedan članak Vuku Karadžiću), ili negativne, krive i površne predodžbe, bez ikakvog obzira na povijesne razloge i okolnosti, najviše zbog manjkavosti u poznavanju tekstova Ante Starčevića i relevantne bibliografije (za one koji znaju hrvatski), ali zasigurno i zbog vrlo rijetkih prevedenih Starčevićevih tekstova na francuskom, i gotovo nikakvih ozbiljnih objavljenih studija o njegovim političkim idejama na francuskom; takva su iskrivljena gledišta pogoršana velikim nedostatkom hrvatske literature na francuskom o hrvatskoj političkoj povijesti, tako da se o njoj piše u posve tendencioznim raspravama (osim za neupućene) posebno u djelima o povijesti Srba i Jugoslavije objavljenim na francuskom, u svrhu opravdavanja određenih nacionalno-ideoloških sasvim jasnih stajališta autora, dotle da prikazuju Antu Starčevića kao preteču i inspiratora ustaškog režima (Dušan T.Bataković, *Yougoslavie - nations religions idéologies, L'Age d'homme*, Lausanne 1994, str.29-30, 185-186).

Ante Starčević i Vuk Karadžić: Nesuvisle i krive usporedbe

Drugi promoviraju tezu o izjednačavanju povijesne odgovornosti. Tako u svojoj knjizi «Le discours balkanique» (2004), čije je hrvatsko izdanje objavljeno pod naslovom «Balkanske rasprave» (2009), francuski jezikoslovac Paul Garde drži da je pronašao sličnosti između jezikoslovnih velikosrpskih teorija Vuka Karadžića i pojedinih polemičkih teza Ante Starčevića, izazvanih zapravo negacijom hrvatske nacionalne individualnosti, kako od slavistike 19. stoljeća tako i od velikosrpskih nacionalističkih krugova pobuđeni Karadžićevim teorijama.

Paul Garde je interpretirao ideje Ante Starčevića, o kojima je dao sumaran, okrnjen i manjkav prikaz, previdom povijesnih, ideoloških i političkih okolnosti koje su na njih utjecale. Naprotiv, pronašao je Vuku Karadžiću olakotne okolnosti, pod izlikom da Ante Starčević nije tobože imao „ni ozbiljnu znanstvenu informaciju niti spokojnost svog srpskog prethodnika“ (str. 247 francuskog izvornog izdanja). Drugačije rečeno, autor nastoji prikazati kao vjerodostojne Karadžićeve velikosrpske jezikoslovne teorije, koje smatra „ozbiljnom znanstvenom informacijom“, premda su njegove teorije bile u isto doba u Hrvatskoj osporavane i opovrgnute.

Što se tiče Karadžićeve „spokojnosti“, riječ je o jednom notornom plagijatoru, koji je „posudio“ velik dio leksika iz rječnika hrvatskoga jezika 17., 18. i 19. stoljeća (od J. Habelića, I. Be-

lostenca, A. Della Belle, A. Jambrešića, J. Stullija, i tako dalje) te iz gramatike F.M. Appendinija, i objavio ga pod svojim vlastitim imenom i pod naslovima takozvanog „Srpskog rječnika“ i takozvanim „Srpskim narodnim poslovicama“, čak bez navođenja svojih izvora.[1]

Garde je učinio još jednu prividnu usporedbu između V. Karadžića i A. Starčevića: „Na dvije strane, pustolovne pretpostavke teoretičara XIX stoljeća završavaju, zasigurno unatoč njihovih autora, s krvoprolićima u XX-tom. Ima o tome mnogo drugih primjera drugdje u Europi. Marx nije predvidio Gulag, niti Nietzsche Shouh.“ (str. 248)[2]

Usporedba između Karadžićevih i Starčevićevih teza nije umjesna zbog više razloga: V. Karadžić je doista bio suvremenik „krvoprolića“ čija je žrtva bila muslimansko pučanstvo Srbije, a koje je sam Karadžić (tada tajnik srpske vlade) naveo bez osuđivanja: „Pošto Srbi uzmu i očiste Beograd od Turaka godine 1807., premjesti se Sovjet iz Smedereva u Beograd.“ [3] Naprotiv, Starčević nije nikada zagovarao prisilno pohrvaćivanje pučanstva koja je smatrao hrvatskim, jer „samo razumno osvedočenje, slobodna volja, prava vera na zajedničku korist“ mogla ih je učiniti Hrvatima, i držao je da više ne postoje Hrvati „čiste krvi“ iz 7. stoljeća, jer je svaki narod „smesa različitih naroda, različite kervi“: „narodnost hervatska, gospodivšega naroda, nadahnula je celo pučanstvo naše domovine, premda ove narodnosti čiste

danas nigde neima“.[4]

Karadžićeve teorije izvršile su već u njegovo doba golem utjecaj na velikosrpsku ideologiju teritorijalnog širenja Srbije, koja je dobila podršku srpskih vladajućih krugova (Ilija Garašanin, Mihajlo Obrenović, Nikola Pašić) i bila je širena putem propagandne mreže. Naprotiv Starčevićeve teze, protivne unitarnoj i potom dualističkoj austro-ugarskoj habsburškoj monarhiji, nisu nikada dobile podršku vladajućih austro-ugarskih krugova, i nisu se nikada oblikovale u jednom programu koji bi zahtijevao priključenje Srbije Hrvatskoj i u jednoj hrvatskoj državi; nasuprot velikosrpskom programu koji je zahtijevao priključenje Srbiji svih teritorija, uključujući i Hrvatsku, djelomično naseljenu Srbima ili navodnim Srbima.

Zauzevši suprotno stajalište od pretpostavaka slavista P. Šafarika i V. Karadžića, koji su tvrdili da bi srpsko ime bilo izvorno ime Slavena (Šafarik je međutim kasnije napustio ovu teoriju), i koji su poistovjećivali većinu Hrvata (štokavskog narječja) sa Srbima, Starčević je poistovjećivao sve Srbe (uključujući iz Srbije) s Hrvatima, pod utjecajem hrvatskog povjesničara Pavla Rittera Vitezovića (1652-1713) i djela bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta („De administrando imperio“). Ne zaniijekavši, međutim, postojanje srpskog imena i Srbije, Vitezović se sam pozivao na povijesne nehrvatske izvore koje su poistovjećivali Srbiju s Hrvatskom (Ljetopis Popa Dukljanina, Skilices, Flavius

Blondus, Andrea Dandolo, itd.).

U Starčevićovo doba, velikosrpska nacionalistička ideologija bila je širena među pravoslavnim pučanstvom u Hrvatskoj od jedne propagandne mreže, osnovane od srpskog ministra Garašanina, i bila je smatrana kao prijetnja teritorijalnom integritetu Hrvatske. Do tada, pučanstvo pravoslavne vjeroispovijesti u Hrvatskoj nazivalo se raznim imenima. Kada tvrdi da „ima već oko sto godina da se nastoji svom silom nametnuti ovo ime“ (=srpsko) „hrvatskom narodu“ (Gardeov citat, str. 246-247), Starčević ističe time širenje srpske nacionalističke ideologije u Hrvatskoj, koja je po Starčeviću rascijepala jedinstvo hrvatskoga naroda s vjerskim razlikama. No, po njemu nacija se ne može definirati samo na temelju vjere.

U Starčevićovoj misli, nadahnutoj demokratskim idejama nacionalne vladavine (suverenosti) Francuske revolucije od 1789 g., pojam nacije temelji se na poistovjećivanju naroda s povijesnim i političkim teritorijem hrvatskog kraljevstva; sukladno s tim, svi njezini žitelji tvore jednu te istu hrvatsku političku naciju, bez obzira na etničko podrijetlo i vjersku pripadnost. Priznanje jedne posebne srpske narodnosti u Hrvatskoj bilo je dakle, po Starčeviću, ravno priznavanju jedne srpske političke državnosti na povijesnom području hrvatskog kraljevstva: upravo ono što su velikosrpski nacionalistički krugovi već tada zahtjevali.

Paralelizam koje je Garde postavio između Karadžićevih teorija

(1849. godine) i Starčevićih stajališta (1867. godine) je daleko od toga da bi bio utemeljen. „Ovu volju za brisanjem imena onoga drugog“ (str. 125), koju Garde pripisuje ujedno Karadžiću i Starčeviću, tiče se mnogo više Karadžića, koji nije nikada preispitao svoje posrbljujuće jezikoslovne teorije, iako su bile osporavane i opovrgnute s hrvatske strane, i koji nije nikada priznao postojanje Hrvata štokavskog narječja. Naprotiv, Starčević je nijansirao svoje teze i dopustio raznolikost posebnih imena u Hrvatskoj („Slovenci i Srbi“, 1883. godine) i shvaćao je pohrvaćivanje kao dobrovoljni i miroljubiv proces: „U svakoj zemlji ima pučanstvâh razliĉnih jezikom, verom, pasminom itd. pa se po tom i razliĉnim imeni zovu. I u Hrvatskoj ima puĉanstva talianskoga, Źidovskoga, ciganskoga itd. Mi neuidamo da ti nazivi obĉenitosti stanovništvu ili domovini škode. Dok je tako, naše je naĉelo: te nazive neotimati ni narivavati, neka ih svatko rabi i menja kako hoće.“ Loši zakoni, preteški porezi, imovinska i osobna nesigurnost, „te i takove stvari ne tište samo n.p. Katolike, nego i Serbe, i Luterovce, i Kalvinovce i Źidove«. „DerŹeć se toga naĉela, mi iskreno ljubimo i za brata derŹimo i Serba, i Nemca, i Taliana, i Źida, i Cigana i Luterovca, itd., svakoga tko radi za obĉenito dobro svega naroda i cele domovine; a plašimo se jednako i Hervata i Serba itd., svakoga tko je proti onim skupnim svetinjam“[5] smatrao je Starĉević.

Politika “čišćenja”: Korijeni i kronologija

Garde tvrdi da „ova volja za brisanjem imena onoga drugog ustrajala je u sljedećem stoljeću, i pretvorila se u pokušaje eliminiranja njegove osobe“, da bi zaključio kako je „u dva tabora, semantička rasprava dovela do etničkog čišćenja“ (str. 125-126); ovakvim razmućivanjem autor zapravo relativizira prethodnost Karadžićevih teorija i etničkoga čišćenja u Srbiji (na djelu već u Karadžićevo doba), i imputira Starčevićim idejama potencijalne namjere koje su im bile sasvim strane; Starčević je uvijek otklonio političko nasilje: dostojna osveta otaca, kako je isticao, smije biti samo „svih nas sloboda, jednakost i bratinstvo“ [6].

Garde, koji nije škrt u pretjeranim i površnim pojednostavljenjima, i ponekad u sofizmima, tvrdi da se „ova volja za brisanjem imena onoga drugog“ navodno pretvorila u sljedećem stoljeću „u pokušaje eliminiranja njegove osobe“, i da bi prema tome „semantička rasprava“ u „dva tabora“ dovela do etničkog čišćenja. Autor tako sasvim izbjegava kronologiju događaja, političke okolnosti i razvoj situacije u Jugoslaviji, čiji je odlučujući čimbenik bio centralizam, hegemonizam i surova represija srpskog monarhističkog režima.

Garde je tako zapravo prešutno odriješio srpske vlastodršce od njihovih odgovornosti, da bi ih imputirao „semantičkoj raspravi“ i „oboju tabora“. Međutim, predodžba iz koje autor izvodi svoje tumačenje, „voljom za brisanje imena onog drugog“, jest

povijesno netočna što se tiče hrvatske strane: srpska manjina je bila službeno priznata u Hrvatskoj od 1861 g., i posebno njegovana od gotovo diktatorskog mađaronskog režima Bana Khuena Hedervaryja (1883.-1903.)[7], podupiran od gotovo cijele srpske političke klase (101 od 103 zastupnika). U isto doba u Hrvatskoj, velikosrpski nacionalistički krugovi prijetili su Hrvatima „istragom“, koju je zagovarao antihrvatski pamflet „Srbi i Hrvati – Do istrage, naše ili vaše“, objavljen 1902. godine u Zagrebu u „Srbobranu“, glasilu Srpske samostalne stranke.

Od 1918. godine, politička vlast u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca je bila monopolizirana od srpske vladajuće klase. Niti glavna hrvatska oporbena stranka Stjepana Radića (HSS), koalirana 1927. godine sa SDS-om Svetozara Pribičevića (Srbina iz Hrvatske), niti čak tadašnji narodni zastupnik Stranke prava (i budući vođa tajne organizacije «Ustaša») Ante Pavelić, nisu nijekali postojanje Srba. Ovaj je, naime, izjavio 3 kolovoza 1928. godine, nakon atentata u beogradskoj Skupštini protiv hrvatskih zastupnika (među kojima i Radić):

„...Sadanja borba predstavlja u prvom redu borbu Hrvatske za izvođenje položaja, koji odgovara historijskom državnom pravu, dakle za njezinu samostalnost, no ujedno po Hrvatskoj i za oslobođenje svih potlačenih nasilnim hegemonizmom, koji ovog puta imaju vanrednu priliku, da u zajedništvu s Hrvatskom i Hrvatima izvojuju svoja čovječanska i građanska prava, a u prvom

redu Srbi u Hrvatskoj i u ostalim takozvanim prečanskim krajevima, što u slozi s Hrvatima i mogu izvojštiti.“[8]

Pet mjeseci kasnije, srpski monarh Jugoslavije Aleksandar Karađorđević raspustio je Skupštinu i uspostavio svoju diktaturu. Napokon, vojni državni udar u Beogradu 27. ožujka 1941. survao je Jugoslaviju u rat. U međuvremenu je centralistička, unitaristička i represivna beogradska politika sama dovela do radikalizacije jednog djela hrvatske oporbe, čije su metode ispočetka bile umjerene.

Pripisujući navodne korijene ideje etničkog čišćenja „semantičkoj raspravi“ u „oba tabora“, Garde izbjegava kontinuitet politike „čišćenja“ u Srbiji, zagovarane od pojedinih srpskih političkih krugova, od Karadžićeva doba do ultra-nacionalističkog četničkog pokreta 1941. godine. Dapače, Garde proturiječi, s obzirom na V. Karadžića i I. Garašanina, s tezom autora knjige „Etničko čišćenje“ u predgovoru njezinog drugog francuskog izdanja (!)[9]. Garde, kojem ne nedostaje eufemizama, našao je čak himbena objašnjenja ili opravdanja pripremanim četničkim operacijama „čišćenja“, nazivanjem pokolja civilnog hrvatskog pučanstva počinjena od četničkog vođe M. Đujića, „kaznenim pohodima protiv hrvatskih sela“[10].

Korelacija između teritorijalizacije velikosrpske ideje i „čišćenja“, s ciljem eliminiranja alogenih pučanstava (muslimana, Albanaca) prisilom i nasilnim sredstvima, pojavljuje se već izričito u

tajnim „Načertanijama“ (1844) ministra Garašanina o teritorijalnom širenju Srbije, s težnjom stvaranja „srpskog carstva“, čije temelje treba „čistiti“ [11].

U svom elaboratu naslovljen „Iseljenje Arnauta“ (1937. godine), koji je reaktualizirao metode etničkog čišćenja prakticirane od srpskih vlasti tijekom 19. stoljeća, Vasa Čubrilović, sveučilišni profesor, zagovarao je planiranu i sustavnu eliminaciju albanskog pučanstva Kosova, s pregledom kontinuiteta politike „čišćenja“ u Srbiji: „Već u prvom srpskom ustanku (1804 g.), «isterujući najsevernija naselja albanska još od Jagodine», Srbija je počela «kresati» «ovaj albanski klin» koji je razdvojio «naše stare raške zemlje od Makedonije i doline Vardara ... Zahvaljujući širokim državnim koncepcijama jednog Jovana Ristića, Srbija je tome klinu otkinula još jedan deo posle dobijene Toplice i Kosanice. Predeli između Jastrepca i Južne Morave tada su bili radikalno očišćeni od Arnauta.“

«...Karađorđe u prvom ustanku, Miloš, Mihajlo, Jovan Ristić, nisu imali posebno ministarstvo agrarne reforme, ni vrhovnih agrarnih inspektora, ni skupog aparata, pa su ipak očistili Srbiju od stranog elementa, naselili je svojim narodom koji je iskrčio beskrajne šumadiske šume ... Postoji još jedno sretstvo koje je Srbija vrlo praktički upotrebila posle 1878 godine, tajno paljenje sela i arnautskih četvrti po gradovima.» [12]

Tijekom ustanka u Bosni i Hercegovini 1876. godine, nasilje

koja je počinila srpska vojska u muslimanskim i katoličkim selima[13], kao nastavak politike vjerske netolerancije i „čišćenja“ provedene u Srbiji tokom 19. stoljeća i još kasnije, iznijeli su na vidjelo dvoličnost srpske politike, već formulirane u Garašaninovima „Načertanijama“: iako su nabrajana najprikladnija sredstva koja bi omogućila Srbiji širenje njezinog utjecaja među takozvanim „srpskim“ pučanstvima susjednih zemalja, naznačuje se da temelji „srpskog carstva“ u nastajanju trebaju biti „čišćeni“. Uostalom, politika vjerske nesnošljivosti provedena u Srbiji tijekom 19. stoljeća prema vjerskim manjinama (muslimani, židovi, katolici), unatoč opomena europskih sila koji su je obavezali na poštivanje vjerskih manjina (Pariški ugovor 1856. godine, Berlinski kongres 1878. godine), i uporan animozitet velikosrpskih krugova prema hrvatskim katolicima i bosanskim muslimanima, očitovali su dvoličnost i varljivost velikosrpskog propagandističkog gesla o „Srbima triju vjerezakona“ (V.Karadžić), namjenjeno lakšem ostvarivanju „srpskog carstva“.

Laza M. Kostić, bivši član kolaboratorske srpske upravne vlasti 1941. godine, pohvalio je također etničko čišćenje organizirano tijekom cijelog 19. stoljeća: „1878. su pripojeni Srbiji četiri najužnija okruga s Nišom... Shodno tadašnjim običajima, kralj Milan je izvršio čistku i taj predjel skoro sasvim očistio od tuđeg mileta, naročito muslimanskog...Isti proces koji se vršio u starim okruzima Srbije, vrši se od 1878. u novim. To je doprinelo jako

mного nacionalnoj čistoći...“[14]

Ublažavanjem Karadžićeve i Garašaninove teorije, i ignoriranjem politike „čišćenja“ u njihovo doba u Srbiji, pod izlikom da njihovi tekstovi ne bi predvidjeli navodno „druge metode negoli uvjeravanje, propagandu, zavodivanje“, i ne bi još „iznijeli na vidjelo nasilna sredstva“[15], Garde ne samo što izbjegava povijesne činjenice, nego dapače razriješuje krivnje i legitimira srpski imperijalistički projekt. No, neki čitaju i vide samo ono što žele pročitati i vidjeti.

Ante Starčević, panslavizam i Rusija

Po Gardeu, ako „pojedini Srbi žele biti Slaveni u pravom smislu riječi, pojedini Hrvati ne žele uopće smatrati se takvim.

Ovo je u XIX stoljeću stajalište političara Ante Starčevića...“ (str. 397) Autor je prikazao tek površan i sumaran pregled stajališta A. Starčevića, umjesto da ih protumači. Starčevićovo odbijanje slavenstva je zapravo bilo uvelike pod utjecajem teorija slavista P. Šafarika, koje su gotovo nijekale postojanje hrvatskog naroda, poistovjećivanjem Hrvata štokavskog i čakavskog narječja s takozvanim „Slavosrbima“, i koje su svele Hrvate na govornike kajkavskog narječja (u okolici Zagreba).

Po Gardeu, Starčević „poistovjetivši imena „slavensko“ i „srpsko“ i odbivši ih sasvim, ne donosi nikakav pravi dokaz kao potvrdu svojoj tezi“, u citiranom tekstu: „Znanstveni svijet zna da je

ime Serb ili Serv u antici, i Slaven u srednjem vijeku, bilo u svim narodima uobičajena riječ za „rob“...“ (str.397) Starčević je zapravo posudio etimologiju pripisivanu imenu Srbin (servus=rob) bizantskom caru Konstantinu Porfirogenetu (De administrando imperio, pogl.32): „Srbi na jeziku Romeja znače robovi ... Ovo ime dobiše Srbi, jer postadoše robovi cara Romeja“[16]. Starčević je naime odgovarao, pozivanjem na Porfirogeneta, Karadžićevoj tvrdnji prema kojoj Hrvati „nemaju nikakvoga narodnoga imena“[17], ako ne bi preuzeli ime Srba („Srbi svi i svuda“). Ako su za Starčevića ime „Slaven“ i riječ „rob“ imali uvijek isto značenje, riječ „rob“ u romanskim i germanskim jezicima ipak proizlazi etimološki preko latinskog „sclavus“ od imena „Slaven“, što ne može značiti, razumije se, da bi svaki Slaven bio rob, ni da bi svaki rob bio Slaven u srednjem vijeku.

Ime Slaven nije imalo, po Starčeviću, nacionalnog značenja, jer je pravo nacionalno ime samo ono „kojim se sam narod u svojem jeziku zove“[18]. Takozvana sveslavenska narodnost, prema Starčeviću, bila je skovana od bečkih spletki da bi natjerala Hrvate, Poljake i Čehe na odricanje svoje nacionalne povijesti, da bi zastrašila Europu s panslavizmom i sa sveslavenskim republikama, i da bi dala Austriji podršku Europe, i dopustila Rusiji da ugnjetava narode[19]. Slavenstvo, prema Starčeviću, bi dovelo Hrvate i druge narode do njihovog pokorenja hegemoniji Rusije i njezinog despotskog režima. Međutim, novi rusofilski smjer

Ante Starčevića i Hrvatske stranke prava (između 1878. i 1890. godine), u nadi da bi Rusija mogla osloboditi narode pod vlašću Austro-Ugarske, poput Hrvata, i zazvao je u Stranci prava pojavu jedne slavofilske frakcije.

Možda u nakani relativiziranja Starčevićevih nacionalnih stajališta, Garde je naglo pobrkao vjeru i nacionalnost tvrdnjom da je Starčevićeva majka bila navodno „ipak srpkinja po rođenju“ (str. 246): premda je doista pripadala pravoslavnoj obitelji iz Hrvatske, bila je prešla na katolicizam već prije njegova rođenja[20]; u tadašnje doba, 1823. godine, godinu rođenja Ante Starčevića, vjerska pravoslavna pripadnost u Hrvatskoj još je bila daleko od toga da se podudara u većini sa srpskom narodnošću, i nema nikakvog dokaza da bi srpska narodnost bila tada većinska među pravoslavnim pučanstvom u Hrvatskoj, ni da bi se Starčevićeva majka, Milica Bogdan, smatrala Srpkinjom; svijest hrvatske pripadnosti, u najmanju ruku pokrajinske, još je tada opstojala među „grčko-istočnim“ pučanstvom hrvatskih pokrajina (adresa o zahtjevu za ujedinjenje „hrvatskog naroda“ u Dalmaciji s Banskom Hrvatskom 1861. godine[21], Rakovički ustanak pod vodstvom Eugena Kvaternika 1871. godine).

Ideje Ante Starčevića, kako ih Paul Garde tumači tendenciozno i površno, ne odgovaraju ni povijesnoj stvarnosti, ni Starčevićevim idejama posmatrane u njihovoj cjelini i u političkim i ideološkim okolnostima njihovog doba. Garde svrstava Starčevića (ali ne V.

Karadžića) među „zlonamjerne autore“ (str. 215), glede zapravo velikosrpske ideologije, koja je nijekala postojanje hrvatskog naroda.

Više nego površan pregled Starčevićevih političkih ideja u Gardeovoj knjizi odaje koliko su one (ne)poznate u Francuskoj: osim posredstvom propagandnih tendencioznih i zlonamjernih izvora, najveći frankofil među hrvatskim političarima u hrvatskoj povijesti ostaje još uvijek nikako ili slabo poznat i krivo shvaćen u Francuskoj.

[1] V.Grubišić, Vuk S.Karadžić i hrvatski jezik XIX i XX stoljeća, Hrvatska Revija 3/1987, str.416-443 – K.Spalatin, Vuk-Kopitar i jezik u Hrvata, Hrvatska Revija 1/1988, str.68-77 – E.von Erdmann-Pandžić, Jezik kao ideologija, Hrvatska Revija 1/1994, str.33-55 - V.Horvat, Crkva u Hrvatskom narodnom preporodu, Zagreb 1986.

[2] Usporedba s Marxom i Nietzsche-om, koja relativizira Karadžićeve teorije u elaboriranju velikosrpske ideje i njenog sastavka, etničkog čišćenja, nije baš uvjerljiva. K.Marx i F.Engels zagovarali su jasno i nedvosmisleno osvajanje vlasti i obaranje buržoazije nasiljem (Manifest Komunističke stranke, pogl.I,IV), odnosno «revolucionarnim terorom», istrebljenjem protivnika i neistomišljenika, pa i čitavih tzv. «bezpovijesnih» i «kontrarevolucionarnih» naroda (Engels), među kojima su svrstani i Hr-

vati (Pobjeda kontra-revolucije u Beču, Neue Rheinische Zeitung 7/11/1848; Demokratski panslavizam, NRZ 15-16/02/1849; Borba Mađara, NRZ 13/01/1849, itd.). Nietzsche je otvoreno zagovarao odbijanje ravnopravnosti među ljudima poučavane od kršćanskog morala, i pravo ubijanja onih koji nisu dostojni živjeti i onemogućavanje njihovog umnožavanja, navodno u cilju razvijanja čovječanstva («Tako je govorio Zaratustra», «Ecce homo»), što objašnjuje zašto su se nacisti njim inspirirali. Utopija savršenog društva je bila u povijesti najkraći put u najgoreg.

[3] M.Grmek, M.Gjidara, N.Šimac, Etničko čišćenje-povijesni dokumenti o jednoj srpskoj ideologiji, str.17, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1993

[4] M.Gross, Povijest pravaške ideologije, str.132,150,199, Zagreb 1973.

[5] Gross, str. 232

[6] Isto, 71

[7] M.Artuković, Ideologija srpsko-hrvatskih sporova (Srbobran 1884-1902), Zagreb 1991 - N.Rumenjak, Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj potkraj 19 stoljeća .Uspon i pad Srpskoga Kluba, Zagreb 2005.

[8] Jutarnji list 4 kolovoza 1928 - R.Horvat, Hrvatska na mučilištu, pretisak, str.410, Školska knjiga, Zagreb 1992. Začudo, ovaj pasus izjave je ispušten (cenzuriran?) u knjizi jugoslavenskog komunističkog povjesničara B.Krizmana «Ante Pavelić i Ustaše»

(str.27, Zagreb 1983).

[9] Usporediti str.16., 19. i 22. predgovora P. Gardea u francuskom drugom izdanju (Points Histoire Seuil 2002), sa str.34., 37., 43., 80.-81. prvog francuskog izdanja knjige M.Grmeka, M.Gjidare, i N.Šimca,« Le nettoyage ethnique-documents historiques sur une idéologie serbe », Fayard 1993 (Hrvatsko izdanje: Etničko čišćenje-povijesni dokumenti o jednoj srpskoj ideologiji, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1993)

[10] P. Garde, Vie et mort de la Yougoslavie, str.73, Fayard 1992.

[11] Izvori velikosrpske agresije, priredio B.Čović, str.67, Zagreb 1991.

[12] Izvori velikosrpske agresije, str. 106-124

[13] B. Zelić-Bučan, Bosanski franjevci u mrežama srpske nacionalne propagande, Hrvatska revija 4/1993, str. 431

[14] D. Hlad, Etnička heterogenost « homogene » Srbije, Hrvatska Revija 3-4/1992, str.369

[15] Predgovor P. Gardea u drugom francuskom izdanju knjige « Le nettoyage ethnique » (Points Histoire Seuil 2002), str. 19

[16] I. Mužić, Podrijetlo Hrvata, str.1 99 bilj.15, Zagreb 1989

[17] Izvori velikosrpske agresije, str. 85

[18] Gross, str.130

[19] Gross, str.71

[20] J.Horvat, Ante Starčević, 2 izd., str.47, Zagreb 1990

[21] N. Stančić, Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog

pokreta u Dalmaciji, str.178, Zagreb 1980.

BOŽIDAR THEODORS

Misteriozni Božidar Theodoros kao autor pod pseudonimom jednog pleonazma imena i prezimena na paradoksalan način bavi se filozofijom povijesti i povijesti filozofije te povijesti pravnika. Smisao je pseudonima da se čitatelj ne bavi privatnom povijesti autora radi boljeg rezimiranja samog teksta. Tko zna, možda upravo sada upravo čitate ovaj tekst u nekom kafiću, na stolu do Božidara Theodorosa koji upravo smišlja neki novi tekst za Obnovu...

Istina kao vrhovno načelo povijesti kao znanosti i distinkcija od kolektivnog pamćenja

U današnjem još uvijek (post)modernističkom razdoblju, koje je na svom izmaku, sekularizam i racionalizam te naivni scijentizam uzdižu na pijedestal znanost kao nešto što je suprotstavljeno religiji. Pritom scijentisti zanemaruju u takvom načinu razmišljanja da je načelo istine zapravo načelo usvojeno kao najviša vrijednost iz kršćanske metafizike („Ja sam put, istina i život”; Isus Krist utjelovljuje istinu i njegovo kazivanje je istinito). Koliko je snažno to načelo inkorporirano u naš način mišljenja, možda bolje od znanosti oslikava pravni sustav gdje je načelo istinitosti propisano u parničnom i kaznenom postupku kao načelo kojime se mora voditi sud. Ukoliko presuda u svom činjeničnom supstratu nema kvalitetu istinitosti onda je nevaljana, i načelo pravednosti time biva povrijeđeno. Sudac mora jednako kao povjesničar utvrditi u dokaznom postupku koje su se činjenice zbilja dogodile.

Prije nego što razmotrimo načelo istinitosti u povijesti kao znanosti i kolektivnom pamćenju, možemo se zapitati što je to zapravo istina? Ako pođemo od vrlo stare Aristotelove korespondencijske teorije onda bi mogli reći ukratko da je istina ono što se iz zbilje podudara s umom. Međutim, ako napravimo veliki skok do 20. stoljeća onda paradoksalno njemački mislioc

Martin Heidegger, reflektirajući se baš na antičko poimanje istine (grč. ἀλήθεια- aletheia) daje temelj za zbrku koju će spretno izgraditi francuski postmodernisti: Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard i Paul-Michel Foucault. Heidegger istinu doživljava kao istovremeno otkrivanje i skrivanje onoga što jest, bitka. Njemački jezik bogat kalkovima za slaganje neologizama kao što su tubitak (Dasein) što je zapravo sinonim za čovjeka ili bitak-u-svijetu, dovodi do do spoznaje da je jezik kuća bitka, dok je tubitak pastir bitka. Njegov učenik Hans-Georg Gadamer utemeljuje filozofsku hermeneutiku i tu dolazimo do problematike interpretacije. Činjenica se može različito interpretirati i tako se može doći do različitih istina, na što primjerice utječu i predrasude promatrača, pozitivne ili negativne, u odnosu na promatrano. Naime, Heidegger u svom djelu Bitak i vrijeme uz ontološku i antropološku, vrši i epistemološku revoluciju jer osim što tvrdi da nema odnosa subjekta i objekta, već i subjekt nužno doživljava objekt na način da je subjekt uronjen u objekt i pod utjecajem objekta u spoznaji. Subjekt istovremeno utječe na spoznavanje objekta to jest i na sam objekt koji se tim spoznavanjem mijenja. Proučavanje elektrona će pokazati koliko je radikalno točna postavka da promatrano ovisi o onome tko promatra, iako je potreban oprez u usporedbi promatranja čovjeka/društva i promatranja prirode: vrlo lako dođe do disanalogije pošto čovjek je dio prirode, no i neovisan od nje po slobodnoj volji. Spomenuti fran-

cuski postmodernisti zapravo radikaliziraju rašomonsko načelo i usvajaju kao aksiom ideju, da istina ima uvijek više što je slično nečemu, na što je već upućivao Nietzsche u djelu *S* onu stranu dobra i zla. On je tvrdio da od više istina treba uzeti samo onu koja služi životu, i također je smatrao da je kršćanstvo svojom ljubavlju prema istini uništilo samo sebe, jer su ljudi u potrazi za istinom otkrili da je kršćanstvo lažna religija izmišljena od čovjeka. Takvu dogmu moderne označio je ispravno papa emeritus Benedikt XVI. kao diktaturu relativizma.

U povijesti kao znanosti neprihvatljivo je stajalište pluralizma istine, u smislu dijametralno različitih istina. Svako odstupanje od načela monizma istine zapravo briše razliku između povijesti kao znanosti i kolektivnog sjećanja. Zdravorazumski i iskustveno znamo da se može dogoditi samo jedan događaj, i ako zane-marimo mogućnost različitih subjektivnih doživljaja na način da definiramo podudarnost kao niz subjektivnosti, kao objektivnost. Premda zanimljivo je i pitanje cjelovitosti istine: ako znamo samo dio istine o određenom povijesnom događaju, ima li ta spoznaja o povijesti pravu kvalitetu istine? Kolektivno sjećanje isto pohranjuje istinu, ali selektivno, i funkcionira na razini simbola više nego na razini činjenica. Povijest kao prava znanost želi čistu istinu bez obzira na posljedice, dok kolektivno sjećanje izvlači iz događaja određenu apstrakciju koja ima društvenu funkciju (integracija, izraz društva prema nekom društvenom fenomenu

ili nekom drugom društvu, moral društva). Povijesti kao znanosti je bitan svaki detalj istine, dok je kolektivnom sjećanju bitan samo onaj općeniti dio koji se može ugraditi u jezgru simbola. Primjerice povijesnoj znanosti je bitno u izučavanje bana Josipa Jelačića, je li pisao poeziju na njemačkom jeziku, kakav je bio njegov odnos prema Bachovom apsolutizmu itd... Kolektivnom je pak pamćenju navedeno nebitno, njemu je u fokusu osoba bana Josipa Jelačića kao simbol ujedinjene Hrvatske, što izvire iz stvarne povijesne činjenice da su se pod njegovom banskom vlašću našle sve hrvatske zemlje, te i borbe protiv neprijatelja što je utjelovljenje dobilo u mitu o usmjerenosti kipa na glavnome trgu Hrvatske i budnici «Ustani bane, Hrvatska te zove, zove...». Znanost može za razliku od kolektivnog sjećanja biti i destruktivna, pa u proučavanju određene povijesne osobe bez pristranosti tražiti samo činjenice bez nekog posebnog vrjednovanja čine li one tu osobu pozitivnom ili negativnom za jedno društvo. Kolektivnom pamćenju Hrvata bitan je dr. Franjo Tuđman samo kao utemeljitelj države Hrvata, sve ostalo je sporedno. Na neki način njegova osoba postaje simbol hrvatske državnosti u kolektivnom pamćenju i tako transcendirira samog sebe, to jest kolektivno pamćenje ga lišava svega onoga što je bilo kod njega kao osobe loše, i ljudsko. Zbiva se proces sličan apoteози svetaca ili nekih pretkršćanskih bogova. Taj je proces stvaranja kolektivnog pamćenja dobro opisao Mirecea Eliade na primjeru policijsk-

og izvješća samoubojstva jednog mladog čovjeka iz rumunjskog sela zbog prekida zaruka što je bilo faktično stanje, dok je selo u kojem je živio od tog faktičnog stanja napravilo sjećanje to jest mit u kojem su zle vile tog mladog čovjeka zavele i prevarile ga da se baci sa stijene.

Za kolektivno pamćenje bitan je mit, za povijesnu znanost bitna je istina, no ne kazuje li mit samo jedan drugi vid istine? U tom pitanju mora se naglasiti da se u tom kontekstu mit ne poima pejorativno kao u današnjem kolokvijalnom govoru, već više u svom etimološkom značenju u kojem ono ima značenje priče u kolektivnom pamćenju. Znanost u svom dekonstruktivističkom pozitivizmu može doći, i dolazi, u direktnu konfrontaciju s takvim pojmom mita.

Jan Asmann u eseju *Kultura sjećanja* razlikuje prirodno i umjetno (mnemotehničko) pamćenje, te iz umjetnog izvodi kulturu sjećanja čiji su temeljni modaliteti jezik, vrijeme i dokazi i odmah na početku dovodi sve u vezu s etnosom. Dobar dio svog eseja bazira na razmišljanju francuskog sociologa Mauricea Halbwachsa (Bergsonovog učenika) koji razlikuje individualno i kolektivno pamćenje. Maurice čini se dobro razumije način funkcioniranja pamćenja pa ga veže za modalitete osoba, događaje, grupe, rekonstrukciju i ponajviše mjesta o čemu je napisao knjigu *Legendarne topografije Evandjelja u Svetoj zemlji*. Praktičnost tog razumijevanja pamćenja možemo uočiti

na primjeru popularnog kliničkog psihologa Jordan Petersona kada kroz priču Disneyjevih crtića predaje psihologiju pa veže različite psihološke teorije za konkretne dijelove priče – likovi, mjesta, događanja.

Sakralnost mjesta bolje od njega razumije spomenuti Eliadea, jer Maurice po svemu sudeći pristupa pozitivistički i racionalistički. U tom kontekstu je nemoguće shvatiti bit sakralnosti kao što nije moguće shvatiti svojstvo tekuće vode bez da se u nju bude uronjen. Kolektivno pamćenje dosta je blisko pojmu kolektivne svijesti, za koju Maurice smatra da postoji do te mjere da ono oblikuje individualno pamćenje. Sve to podsjeća na Jungov pojam kolektivnog nesvjesnog, što Jan oštro demantira u eseju, no ne previše uvjerljivo, posebice ako se uzme u obzir da je Maurice bio Jungov suvremenik. Maurice kolektivno pamćenje razlikuje od povijesti u sljedećim dihotomijama: subjektivno - objektivno, sjećanje - činjenice, raznolikost sjećanja – jedna povijest, konkretno – apstraktno, tekuće – čvrsto, tradicionalno – znanstveno, cikličko - linearno... Temeljni oblici kolektivnog sjećanja za Mauricea su komunikacijsko i kulturno sjećanje. Kulturno sjećanje po njemu ima temelje u mitu, sakralnom, svetkovini, kultu mrtvih, ekskluzivnosti i visokoj diferencijaciji s jasnim pravilima za očuvanje i širenje. Komunikacijsko sjećanje je ograničeno u odnosu na kulturno te se veže za genealogiju i rodoslovlje (2 do 3 generacije), 40 godina pojedinca (biografija) i aktivne grupe (npr. hrvatski

proljećari) s time da veliku ulogu u njemu drži usmena povijest. Ako prihvatimo takvo razumijevanje kolektivnog sjećanja i konfrontiramo ga s poviješću kao znanosti možemo reći da su oni danas u stalnoj interakciji - npr. povjesničar svojim radom može pridonijeti kolektivnom sjećanju ako istražuje neku zaboravljenu osobu, jer publika i šira javnost ne će zapamtiti detaljne rezultate njegove znanstvene metodologije i sustavnosti. Međutim šira će javnost i zajednica u kojoj živi u predstavljanju tog djela i njegovoj publikaciji putem različitih medija vratiti u kolektivno sjećanje osobu koja je zaboravljena i možda ju čak uzeti za određeni simbol. S druge strane, povjesničar znanstvenik možda se baš odluči za istraživanje određene tematike zbog prisutnosti iste u kolektivnom pamćenju. To sve navodi na zaključak komplementarnosti povijesti kao znanosti i kolektivnog pamćenja, uz jasno razlikovanje jednog i drugog.

Monistička istina je zapravo i u jednom i u drugom. Primjerice istina je da je Franjo Tuđman simbol naše državnosti i istina je da je Franjo Tuđman u političke svrhe surađivao s Josipom Manolićem, Stipom Mesićem i njemu sličnima, te da je bio u sukobu s Antom Paradžikom. Istine su to neovisne jedna o drugoj. Što ima veću vrijednost za zajednicu? To je već pitanje njezina vrijednosnog sustava.

Kliofest ili Marxistjugosrbfest u Zagrebu?

Dana 10. svibnja 2018. godine u 17 sati u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici održalo se predstavljanje prijevoda knjige Paula Veynea *Jesu li Grci vjerovali u mitove?*, s podnaslovom „Ogled o konstitutivnoj imaginaciji”. Predstavljanje su vodili Dijana Bahtijari, Jelena Marohnić i Marina Milićević Bradač. Najavljeno je bilo u programu Kliofesta i sudjelovanje Hrvoja Gračanina no on se, bez obrazloženja od ostalih sudionika, jednostavno nije pojavio. Urednica Dijana Bahtijari iz nakladničke kuće Tim press držala je ulogu moderatora, stoga je predstavljanje započelo njezinim uvodnim riječima. Ukratko je izložen životopis autora Veynea, francuskoga povjesničara i arheologa, te je spomenuto kako je još jedna njegova knjiga, *Palmira* : nezamjenjivo blago izdana 2016. godine, predstavljena na prošlogodišnjem Kliofestu. Ono što nisu spomenuli predavači, jest da Wikipedia otkriva kako je trenutak političkoga buđenja autora bio ispred reljefa koji slavi oslobođenje grada (na kraju bulevara St. Michel) nakon čega se pridružio Komunističkoj partiji Francuske. Wikipedia (verzija na engleskom jeziku) dalje navodi kako je predstavljen autor ostavio partiju četiri godine kasnije. Također, predavači su propustili spomenuti da se prema podacima s Wikipedije godine 1978. Veyneov epistemološki esej izdavao ponovno, u novom paketu sa dodanim esejom o Michelu Foucaultu kao povjesničaru:

Foucault révolutionne l'histoire. U tome je eseju Veyne odstupio od inzistiranja na povijesti kao pripovijesti, usredotočivši se umjesto toga na to da Foucaultovo djelo predstavlja glavnu promjenu u povijesnom razmišljanju. Bit Foucaultove "revolucije" bila je, prema Veyneu, u pomaku pozornosti od "predmeta" do "praksi", kako bi se istaknuo način nastanka epistemoloških objekata, a ne oni sami. Sve nam to izričito ukazuje da se radi o klasičnom postmodernizmu - kao neomarksizmu u celofanu. Odnos između povjesničara antikviteta i filozofa također je utjecao na Foucaultov prijelaz prema antici u drugome svesku Povijesti seksualnosti, kao i njegovo čitanje liberalizma na javnim predavanjima (1978-9). Godine 2008. Veyne je objavio cjelovitu knjigu o Foucaultu, obradivši pojedine teme iz svoga eseja iz 1978, proširivši ga na intelektualni portret. Eto, to je izostavljeno u predavljanju knjige - namjerno ili slučajno?

Nakon izlaganja životopisa, u uvodnom su se govoru izložile neke osnovne postavke načina promišljanja problematike knjige, istaknute u njezinu naslovu: mogućnost polovičnoga vjerovanja u mitove, dvosmislenost mitova, promišljanje o aktivnom stvaranju mita kao istine, mogućnost usporedbe vjerovanja Grka iz antike s današnjim vjerovanjima. Temeljni mislioci na koje se autor Veyne referira jesu Karl Marx, Friedrich Nietzsche i Sigmund Freud (sasvim slučajno, po nekim autorima poznati kao arhitekti kulture smrti Zapada), dok se pak u izvorima referira na autore

helenističkoga razdoblja. Izložena je također i struktura knjige (231 stranica, 10 poglavlja, Uvod i Predgovor).

Odmah nakon pozdravnog uvoda riječ je dobila dr. sc. Marina Milićević Bradač, redovita profesorica Odsjeka za arheologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U svome izlaganju sadržaja i načina promišljanja u knjizi, istaknula je da autor povezuje koncept vjerovanja sa filozofskim školama i sistemima. Utvrdila je i da ne postoji jedinstvena definicija mita, već otprilike 40 raznih teorijskih prijedloga. Istaknula je skromno da se autor vodi etimološkom teorijom koja se povezuje sa Mirceaom Eliadeom. U toj se teoriji traga za uzrocima mita u stvarnome svijetu, odnosno nastoji se prepoznati koje je to djelovanje ili čin doveo do nastanka mita kao nacrtu za uzorno ponašanje. U tom kontekstu se spomenula ritualna teorija mitova i teorija jednom davno.

Istaknula je bitnim razmišljanje autora Veynea da veliki kreativci antike, književnici ili filozofi (Eshil, Platon, Sofoklo, Homer, Sokrat) nisu pouzdani kao put prema istini o podrijetlu mita jer navodno sami ne vjeruju u njih, već ih izmjenjuju za potrebe umjetnosti ili filozofije. Suvremenu percepciju mitova osobno je usporedila s euhemerizmom, tvrdeći da je to pristup najbliži današnjem ateističkom pogledu na svijet. Euhemerizam je pristup tumačenju mitologije gdje se polazi od pretpostavke kako su mitovi i legende zasnovani na stvarnim povijesnim događajima i osobama. Isti pristup drži da povijesni događaji, kroz pre-

pričavanje pripovjedačevim preuveličavanjima, postaju legende, pritom nakupljajući izmjene i nove detalje koji odražavaju društvene običaje. Euhemerizam je nazvan po grčkom mitografu Euhemeru (starogrč. Εὐήμερος) iz 4. st. pr. Kr., koji je bio jedan od ranih pobornika ovoga načina razmišljanja. U novijoj literaturi o mitologiji (npr. Bulfinchova mitologija, 1867.) euhemerizam se naziva "povijesnom teorijom mitologije". Nadalje, dr. Milićević Bradač je spomenula Veyneov kritički stav prema Diodoru zbog filozofskoga iskorištavanja mitova, kao i prema paradoksografima (npr. Flegon iz Strabona), tada popularnima zbog prepričavanja ekstravagantnih mitova. Zaključno je istaknula dilemu oko stvaranja bogova od Homera i sramežljivo ubacila povezanost autora s postmodernističkim misliocem Paulom Michelom Foucaultom s kojim je „često vodio razgovore.“

Dr. sc. Jelena Marohnić, docentica povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu nastavno je na zaključak prethodnice kategorički svrstala autora knjige i njegov način razmišljanja u postmodernizam. Odmah na početku izlaganja je izjavila kako je od prvoga izdanja djela do prijevoda prošlo 35 godina, te da je ta knjiga tretirana prilično kontroverznom. Ponovila je tvrdnju iz uvoda moderatorice kako autor nastoji posložiti analogiju našega i njihovoga vremena, tj. da želi proučavanjem antičke Grčke shvatiti kako danas nastaju mitovi i kako se formira vjerovanje u njih. Nadodala je toj tvrdnji da autor pri tome ne štedi niti dom-

inantne paradigme u prirodnim znanostima. Svoje je izlaganje usmjerila na obrazloženje podnaslova knjige: „Ogled o konstitutivnoj imaginaciji”. Podnaslov je objasnila pojmom kulturnoga kapaciteta, koji je definirala kao sposobnost razumijevanja svoje i povijesne kulture. Istaknula je kako autor u obrazlaganju navedenoga koristi tri metafore: palaču imaginacije, program istine i stakleni vrč. „Palača imaginacije” je metafora za dualno mišljenje pri razlikovanju povijesti kao znanstvenoga mišljenja, i povijesti kao mitskoga mišljenja te također sposobnost samoga mislioca u razlikovanju dvaju različita načina mišljenja. „Program istine” je metafora više načina konstituiranja mitova kao istine u koje ljudi vjeruju. „Stakleni vrč” je konačno metafora za ograničenje razumijevanja vlastite mitologije i mitologije iz prošlosti. Nadalje, Marohnić se referirala na autorovo razumijevanje Talesa i Hesioda kao profesionalnih epicentara širenja vjerovanja u mitove, te na autorovo promišljanje o njima kao začetcima racionalizacije mita, odnosno početcima razlikovanja povijesnog načina mišljenja od samog vjerovanja. Utvrdila je i kako je autor u svoje vrijeme bio dosta kontroverzan, jer je mit vidio kao dio političke ideologije, a njegovu kvalitetu promatrao kroz njegovu iskoristivost, tvrdeći da je svaka spoznaja interesna te da praksa misli kako i djeluje. I ponovno autora ovoga teksta to nekako podsjeća na nečiju filozofiju, Marx ili...?

Zaključno se Marohnić osvrnula na zadnja dva poglavlja, gdje se

razrađuje metafora staklenoga vrča kao ograničenja materijalne stvarnosti činjenica i interpretacije tih činjenica, gdje je ključan problem - problem krivotvoritelja. Prema autoru postoje dva tipa krivotvoritelja: onaj koji se unutar svoje sredine smatra istinitim, premda iz perspektive povijesne znanosti iznosi netočne tvrdnje (npr. Toma Arhidakon), i onaj krivotvoritelj koji unutar našeg vrča tj. vremena odbacuje programske istine (npr. poricanje holokausta – primjer upravo autora predstavljene knjige).

Predstavljanje knjige jest njezina promidžba, posebice ako je moderator događanja urednica izdavačke kuće te knjige, no odsutnost konstruktivnoga kritičnoga odmaka prema autoru i knjizi koja se predstavlja bitno smanjuje razinu razumijevanja autora, posebice prema onome djelu publike koji je već pročitao knjigu izdanu prošle godine. Isto također sprječava pravu sliku autora i djela onima koji knjigu još nisu pročitali. Sukladno, odmah je iz same publike točno zamijećeno da se autor Veyne zasigurno nije referirao na razumijevanje antike Oswalda Spenglera, premda je zbilja nemoguće da intelektualac tih kapaciteta nije upoznat s izvornom teorijom promatranja antičkoga načina mišljenja. Naime, tvrdnja je Oswalda Spenglera da je svijet antike dijametralno suprotan svijetu Zapada po svojim bitnim simbolima, koji čine sadržaj misli i djelovanja jednih i drugih. Primjerice, antika drži simbol tjelesnosti i zbivanja u prostoru i vremenu, dok Zapad ima simbol beskonačnosti. To se očituje u kulturnom

totalitetu, jer Spengler, poput velikana poznavanja antike Carla Jacoba Christopha Burckhardta (koji također nije niti jednom spomenut) smatra granice između politike, znanosti, umjetnosti, tehnologije i religije fluidinima, do te mjere da se smatra kako se o biti jednog društva može vjerodostojno jednako spoznati iz vodoopskrbnoga sustava kao i vrhunskih književnih djela. Spoznaja te biti iliti matrice daje mogućnost razbijanja spomenutoga tzv. staklenog vrča, jer se bit ili simbol očituje u svemu, pa tako navedenu razliku simbola Zapada i antike može predstavljati razlika u društvima npr. hram / katedrala; prirodni i iracionalni brojevi i infitimezalni račun; Arhimed – Euklid; izravna demokracija / delegacijski sustav demokracije; fizički i ne-djeljiv novac / kreditni sustav itd...

Tako se nije shvatilo od predstavljača niti drugo pitanje iz publike: postoji li i kod autora u spomenutom pokušaju analogije današnjih vremena i antike, uvid u sličnost kasnoga razdoblja antike i današnjega kasnoga razdoblja Zapada. Spengler je doslovno tvrdio da je antika imala svoju (post)modernu, isto kako ju i mi danas imamo kao formu; uz bitnu razliku u sadržaju istih zbog razlike u biti, odnosno utjelovljenju simbola društva. Zajedničko je i jednoj i drugoj formi u tom postmodernističkom razdoblju prodor racionalizacije i prirodnih znanosti, te dekonstrukcija mita u razdoblju dekadencije. Tu je profesorica doktorica Marina Milićević Bradač u jednom trenutku svoga odgovora samo

obrambeno utvrdila da je 19. stoljeće početak racionalizacije mitova antike. Zanimljivo jest da je isti trenutak prema Spengleru početak dekadencije Zapada, to jest prijelaz iz kulture u civilizaciju. Docentica Jelena Marohnić shvatila je smisao pitanja te izjavila da kod autora Veynea nema linearnoga načina mišljenja, i na taj način zapravo postavila poveznicu sa Spenglerom u vidu cikličnoga tj. spiralnoga poimanja društva. Spengler je društva promatrao kao metafizičke organizme s dva temeljna razdoblja postojanja: kulturom (rođenje, djetinjstvo, mladost, zrelost) i civilizacijom (kasnija zrelost, starost, umiranje).

Iz publike se postavilo još jedno pitanje: ne promišlja li sam autor Veyne unutar staklenoga vrča judeokršćanskoga načina mišljenja, uz konstataciju da Grci nisu imali vjerovanje kao način mišljenja, nisu uopće razlikovali mit i stvarnost. Dakle, već i korištenje samog pojma "vjerovanje" je pogrješno, miješa se pojam *mithosa* i *logosa*. Profesorica dr. sc. Marina Milićević Bradač na to je samo kratko odgovorila da se ona ne bavi judeokršćanskim načinom mišljenja, što je pomalo kontradiktorno jer je upravo iz te perspektive mišljenja Zapada, slično poput autora, promatrala način mišljenja u antici. Nastavno, može se opet i spomenuto pitanje postaviti u kontekst Spenglerovoga mišljenja, prema čemu su Grci bogove i ostala mitska stvorenja doslovno percipirali kao fizičke objekte, npr. ako se mislilo Pan time se mislilo na neki mali šumarak.

Dr. Peter Kreeft sukladno sa Spenglerom, i s puno više pronicljivosti od Miličević Bradač, daje temeljnu razliku vjerovanja Grka kao pogana od vjerovanja katolika: kod pogana nema transcendentnosti jer sve sveto je ovdje, nema onostranosti!

Iz svega navedenoga može se zaključiti kako je pravo pitanje koje se trebalo postaviti zapravo razlika između filozofije povijesti i povijesti kao znanosti, s obzirom da su i izlaganje i rasprava s publikom išli u smjeru filozofije povijesti bez da se početno postavila navedena distinkcija. Isto bi naravno postavilo i pitanje, je li Klio fest otvoren samo za povijest kao znanost, ili i za filozofiju povijesti? U obranu predstavljača treba naravno uzeti u obzir svrhu predstavljanja kao i ograničenost vremenom za izlaganje i raspravu. No, nikako se ipak ne može ignorirati dojam pristranog izlaganja, jer uz sramežljiv spomen velikoga povjesničara religije Mircea Eliadea, nije bilo ni konfrontacija, primjerice sa predstavnikom škole Annales Jacquesa Le Goffa (bez obzira na njegov interes za različito povijesno razdoblje). Obzirom da autor ovoga teksta drži da je Foucaultova postmodernistička misao samo daljnja reprodukcija marksističkoga poimanja načina mišljenja, u svome pakiranju no s drugim tekstom - što je bilo moguće primijetiti na nekoliko mjesta u izlaganju (naglasak na praksi, Karl Marx i Paul - Michel Foucault kao osnovni referentni mislioci), otvara se pitanje zatvorenosti predstavljača u vlastite marksističke paradigme, i njihove sposobnosti kritičkoga miš-

jenja izvan vlastitoga „staklenog vrča”.

Na kraju, ako autor ovoga teksta spomene da su se uz tu marksističku interpretaciju antike u najboljem stilu Milana Kangrge upriličila i predavanja kao što su „Titovo ne Staljinu ili Staljinovo ne Titu?” (uz sudjelovanje neizostavnoga Tvrtka Jakovine), Studentsko proljeće 1968 (uz sudjelovanje univerzalnoga Žarka Puhovskog), „U Vrtlogu komunizma” (uz sudjelovanje neobično stručnoga Ive Goldsteina), „Vreme sporta i rasonode” (uz sudjelovanje stalnoga partnera Vlade RH Milorada Pupovca) et cetera et cetera, tada se autor ovoga teksta zbilja ne može ne zapitati, zašto se taj festival povijesti u Zagrebu naziva „Kliofest”, kada bi sasvim solidan naziv bio - „Marxistjugosrbofest”.

Filozofija egzistencijalizma - I dio: Bog i Sartre u Filozofiji egzistencijalizma

Kada u Hrvatskoj nekoj osobi šire opće kulture spomenete filozofiju egzistencijalizma njegova prva asocijacija je Jean–Paul Sartre. To je pomalo paradoksalno jer se jedan marksist i ateist, čija je instant popularnost nalik Žižekovoj, smatra pripadnikom filozofije u kojoj je bitno mjesto imao Bog u kojeg on nije vjerovao. Hrvatska je za filozofiju egzistencijalizma prvi put čula nakon što je Sartre oštro napao hrvatske komuniste za odstupanje od staljinizma.

Bit filozofije je pitanje i polazište je filozofije egzistencijalizma da u stanjima koje prosječan čovjek smatra lošim (patnja, bolest, tjeskoba, očaj, suočenost sa smrću itd.) dolazimo do ključnih pitanja i odgovori na ta pitanja nam odgovaraju o smislu našeg života. Na primjer pitanja: Kako bi ste reagirali da saznate da imate još tri dana života? Kako bi ste proveli tih tri zadnja dana svog života?

Osnove i začetak filozofije egzistencijalizma

Prvi koji je izveo ključne pojmove filozofije egzistencijalizma i postavio ih u međusobni odnos bio je Toma Akvinski iz razdoblja zrele skolastike. Toma odvaja razlikovanje odnosa egzistencije i esencije od razlikovanja odnosa materije i forme jer esencija obuhvaća materiju i formu. Egzistencija (akt) se razlikuje od esencije po tome što čovjek opstaje. Toma govori da je taj prijelaz stvaralačko djelo Božje jer je egzistencija kontingentna (može biti i ne biti.) On se naravno ne može smatrati filozofom egzistencijalizma, no bitno je istaknuti njegovo razlikovanje egzistencije i esencije koje će biti ključno za filozofiju egzistencijalizma. S obzirom na to da je teologija i Bog bila bitna u njegovoj filozofiji odmah dovodi u svezu misao na Boga s tom filozofijom. Začeci filozofije egzistencijalizma nalaze se u njemačkom klasičnom idealizmu što me zaista iznenadilo jer su pojam egzistencije i pojam sistema u suprotnosti. Sama rasprava o začetku filozofije egzistencijalizma u Hegelovoj filozofiji potekla je iz predavanja Jana Hyppolitea (francuski prevoditelj i komentator Hegelove Fenomenologije duha) koji je uvidio problem odnosa racionalnog i iracionalnog, u njihovoj antitezi i totalnoj sintezi. Filozof Maurice Merleau Ponty tvrdi da se egzistencijalni problem kod Hegela javlja u njegovu glavnom djelu, Fenomenologiji duha: „Postoji egzistencijalizam kod Hegela u tom smislu da za

njega čovjek nije u prvi mah svijest koja mahnita u jasnoći vlastitih misli, jer život koji je zadan sam sebi traži razumijevanje samog sebe.“ Kako bismo shvatili izjave ovih filozofa, moramo prije svega pokušati razumjeti Hegelovu filozofiju u Fenomenologiji duha koja je nastala u vrijeme Hegelova profesorskog razdoblja u Jeni (1805.–1807.) čije su povijesne okolnosti Napoleonova osvajanja proizašle iz Francuske revolucije kao posljedica pobjede građanskog čovjeka nad feudalnom prošlošću srednjega vijeka, gdje se ruše političke, ekonomske i državne strukture, a ujedno i duhovna struktura. Ključni je pojam Hegelove egzistencije apsolutno (identitet svega subjektivnoga i objektivnoga, prirodnoga i duhovnoga, materijalnoga i idealnoga), jer tim pojmom on nastoji prevladati suprotnost bitka i ništavila, umnosti i zbiljnosti, sistema i egzistencije. Uz taj ključni pojam valja spomenuti i pojavu pojma otuđenje koji će kasnije dominirati filozofskim mišljenjem marksizma i filozofije egzistencijalizma.

Hegelov je sistem moguće shvatiti samo ako se polazi od njegovih prethodnika, no ja ću se vratiti samo do Schellinga s kim je Hegel započeo svoj filozofski razvitak. To ću učiniti jer je za moj predmet izlaganja bitan “kasniji” Schelling koji je bio Hegelov kritičar i kod kojeg se također nalaze začeci filozofije egzistencijalizma. Hegelovom sistemu apsolutne ideje Schelling suprotstavlja filozofski interes za egzistenciju držeći da sistemom ap-

solutne ideje možemo samo prikazati što nešto jest ako jest, ali nikako ne možemo izvesti kako uopće dolazi do toga da jest. U svojoj imanentnoj kritici idealizam prikazuje kao esencijalizam i zato možemo reći da je naslutio granice idealizma uopće (a osobito vlastitog mišljenja). Svoj raniji idealizam i Hegelov idealizam prikazuje kao sistem racionalističkog mišljenja (tj. negativnom filozofijom), dok za svoju kasniju filozofiju kaže da je pozitivna filozofija jer polazi od egzistencije (Schelling je inače svoja berlinska predavanja u spisima svojega biografa Rosenkranza označio egzistencijalnom filozofijom). Time što je dokučio da um ne može shvatiti egzistenciju i slobodu u njihovom iracionalnom temelju, uočio je pukotine Hegelova apsolutnog sistema i dao značajan prinos začetku filozofije egzistencijalizma. Na taj se način težište s idealističkog filozofiranja o esenciji svega što jest prebacuje na pitanje o egzistenciji bića. Mišljenje da u “kasnom” Schellingu treba gledati začetnika filozofije egzistencijalizma podupire Karl Jaspers u svojoj monografiji o Schellingu, iako mu uz to priznanje prigovara što nikad nije prestao biti idealist i što racionalistički iskrivljuje kršćansku objavu te »nema smisla za zbiljnost religije«. Filozofija egzistencijalizma osim svojih začetaka u filozofskoj formi, ima svoj začetak i u književnosti 19. stoljeća. On se nalazi u romanima ruskog pisca Fjodora Mihajloviča Dostojevskog (Demoni, Braća Karamazovi, Zločin i kazna). U svojim romanima, kao prvi među ruskim piscima, Dosto-

jevski prikazuje tmurno ozračje urbane sredine s puno tjeskobe i egzistencijalne osamljenosti modernog čovjeka i Bogom koji se javlja intertekstualno i izravno, posebice u Braći Karamazovi.

Predstavnici filozofije egzistencijalizma i Sartre

Prvim predstavnikom filozofije egzistencijalizma smatra se danski filozof Sören Aabyee Kierkegaard. Rodio se 5. svibnja 1813. u Kopenhagenu kao sin bogata trgovca koji ga je odgojio u religioznom duhu protestantizma i opteretio tjeskobnim iščekivanjem neodređene kazne, koja je trebala pogoditi njegovu obitelj zbog očeva grijeha koji se sastojao u tome da je jednom u mladosti hulio na Boga. Ta prijetnja paralizirala je Sörena: raskinuo je zaruke s djevojkom i uz to je otklonio poziv pastora kako bi mogao djelovati kao nezavisan čovjek. Bitno je pitanje koji su bili problemi njegova vremena. Malograđanska sredina Danske i prvi znaci raspadanja građanskog društva u Europi uoči revolucije 1848. neposredni su razlozi Kierkegaardova protesta. Ti znaci raspadanja očituju se u pukotinama Hegelova apsolutnog sistema kojim su naizgled (kako je to tada vidjelo malograđansko društvo) pomirene i prevladane sve postojeće opreke religije i filozofije, pojedinca i društva. Zbiljnost se sve više udaljuje od misli, rascjep i jaz sve je dublji. Hegelovi učenici postaju njegovi kritičari, a među njima se, kao najžešći kritičar, nalazi i Kierkegaard. Na posljednjim stranicama svoje disertacije O po-

jmu ironije s obzirom na Sokrata (koju je obranio 1841.) rekao je da je zadaća njegova vremena da rezultate znanosti (tj. Hegelove filozofije) prevede u osobni život. Upravo tu započinje njegovo razmišljanje o nemogućnosti provođenja Hegelova sistema u osobni život jer to spoznavanje nije bitno vezano uz osobni život – ono spoznavanje koje nije bitno povezano s vlastitim životom i njegovim najintimnijim problemima nebitno je za egzistiranje.

Esencija i egzistencija dva su temeljna momenta bitka, no s gledišta pojedinca oni su vječite opreke i nejednako vrijedni pa je stoga, prema Kierkegaardu, Hegel pogriješio kada ih je htio sjediniti. Kierkegaard jasno ističe primat egzistencije nad esencijom te pojmu egzistencije prvi put daje osebujni egzistencijalistički smisao ograničavajući ga na oznaku načina bitka čovjeka. Esencija nečega (što nešto jest) pogađa samo opću bit (vrstu ili rod) dok, naprotiv, egzistencija ili da nešto jest pogađa svaki pojedinačni opstanak u njegovoj neponovljivosti. Dakle, bitna je značajka egzistencije u tome što je ona pojedinačno a ne općenito, i kako to Kierkegaard kaže: „Ono što postoji, uvijek je pojedinac; apstraktno ne postoji.“ Obični opstanak pojedinca nije egzistencija. Egzistencija je onaj opstanak koji je shvatio sama sebe (bitak izvan sebe). Biti egzistencija (zbiljski egzistirati) znači više nego opstojati, stoga je središnji Kierkegaardov problem egzistencije kao pojedinačne opstojnosti. Kierkegaard tvrdi

da je čovjekov individualni opstanak izuzetak (egzistencija kao ex-sistere) koji se nikakvom shemom ni općim planom ne da do kraja proniknuti, iscrpiti ili predvidjeti. Tako se on najradikalnije suprotstavlja Hegelu (njegovom panlogizmu, racionalizmu, dijalektici nužnosti, filozofiji apsoluta, dijalektici pomirenja). Kierkegaard reagira i na Hegelovo učenje da je istina cjelina i sustav govoreći da sustav uvijek zataji kad ga živi individuum ozbiljno pita za djelovanje jer se egzistencija kao konkretnost suprotstavlja svakoj apstrakciji. Tvrdi se da je Hegel jednom rekao: „Ono što je u mojoj filozofiji moje, to je pogrešno“, a Kierkegaard pak: „Ono što u mojoj filozofiji nije moje, to je pogrešno“; „Istina je istina kada je istina za me.“ Dakle, on drži da je istina subjektivna i da ne može postojati neka objektivna istina neovisna o pojedinačnoj egzistenciji (ta subjektivnost istine osobno me podsjeća na sofističko učenje o istini). Danilo Pejović u svom poglavlju „Egzistencijalna dijalektika Ili-ili“ kaže da postoje tri glavna izvora koji su utjecali na Kierkegaardovu misao i njegova djela: protestantska teologija, religiozno-etički rigorizam danskoga sjevera, Hegelova filozofija i Schellingova pozitivna filozofija. Njegovu fazu stvaranja možemo podijeliti na tri dijela. Prva faza njegove književne djelatnosti pada između godina 1843. i 1846. U tom razdoblju nastaju njegova najvažnija djela o pojmu egzistencije u kojima se po prvi put javljaju središnji motivi kasnije filozofije egzistencijalizma (očaj, strah, tjeskoba): Ili-ili (1843.);

Strah i trepet (1843.); Pojam tjeskobe (1844.); Filozofski prebirci (1844.); Stadiji na životnom putu (1845.); Završni neznanstveni dodatak filozofskim prebircima (1846.). Ili-ili je Kierkegaardov egzistencijalistički spis objavljen nakon što je čuo Schellingova predavanja u Berlinu. U tom djelu govori o opreci koja se sastoji u tome da čovjek zna za beskonačnu zbilju onostranoga, a da pritom mora ostati, što je paradoks njegove životne situacije, u vjeri, tj. stajanju između imanencije i transcencije. Udes je egzistencije da izdrži taj položaj. Egzistirati prema Kierkegaardu znači izdržati taj paradoks u udublivanju u apsurdnost svojeg položaja između vremena i vječnosti. Uz to, kaže da egzistencijalna strast proizlazi iz jednokratnosti i nepovratnosti: „Za onoga koji egzistira ono najviše je egzistencija, jer egzistira samo jednom.“ U djelu Pojam tjeskobe govori o iskustvu tjeskobe koji je za njega temeljni oblik u kojem čovjek doživljava paradoks svoje egzistencije. Ona se prema njegovim riječima vrlo dobro očituje u stanju sna: „Sanjajući, duh projicira vlastitu zbiljnost, no ta je zbiljnost ništavilo.“ Prema tome, ništavilo je tjeskobna mogućnost da se može ne postojati. Egzistencija je poseban način opstojanja čovjeka, određena je mogućnošću, a to znači slobodom i tjeskobom. Tjeskoba se sastoji od slobode odlučivanja koja nam nameće odgovornost. Sloboda izbora nam u isti mah otvara mogućnost krivnje da padnemo u grijeh i kao slobodna, svaka je egzistencija nakon toga kriva i nosi čuvstvo krivnje kroz

cijeli život. Prema tome, tjeskoba proizlazi iz mogućnosti tjeskobe i grijeha, iz otvorenosti, odlučivanja i odgovornosti: dakle, iz čovjeka samoga, i temeljno je njegovo stanje, ako je duhovno biće. Mogućnost je teža od stvarnosti.

Kierkegaard drži da je Kristov najteži trenutak bio onaj kada je pun tjeskobe kao čovjek rekao Judi: „Što misliš činiti, čini brzo!“ Čovjek neminovno doživljava životne suprotnosti vremenitosti i vječnosti, zbilje i ideala, a budućnost mu je k tome neizvjesna, s jedinom izvjesnošću smrti. Jedino čovjek može doživjeti tjeskobu. Kao katolik, osjećam se dužnim spomenuti i to da tjeskoba može biti spasenje pomoću vjere. Kierkegaard je to vrlo dobro obrazložio rekavši da svatko mora naučiti da se plaši na pravom mjestu i u pravo vrijeme te da je onaj tko je to naučio, „ovladao najvišim znanjem.“ Tjeskoba dolazi iz čovjeka samoga i kao mogućnost slobode uz pomoć jer ona oblikuje čovjeka razotkrivajući sve obmane konačnosti. Koga tjeskoba oblikuje, oblikuje ga mogućnost, i samo onaj koji je oblikovan prema mogućnosti, oblikovan je prema svojoj beskonačnosti. U svom djelu *Stadiji egzistencije* Kierkegaard govori o tri životna stadija: estetičkom, etičkom i religioznom. Najniži je estetički stil jer se sastoji u tome da životu dajemo mogućnost rafinirana uživanja u neponovljivosti trenutaka, a ideal mu je Don Juan. Etički stadij sastoji se od ozbiljnosti autonomne odluke (samostalnosti izbora) i njezine potvrde ponavljanjem (npr. trajnost braka), a svoj

uzor ima u Sokratu. Religiozni stadij nastupa tek s čuvstvom tjeskobe i patnjom egzistencije, tj. sa spremnošću na mučeništvo u ovome svijetu. Religiozni čovjek ima ideal u Kristu, on potiskuje sve svjetovno i vremenito da bi stupio u odnos s Bogom. Vjera je, naime, čovjeku jedini spas i Kierkegaard to vrlo lijepo kaže: „Život je proigrao samo onaj koji nije postao svjestan sebe kao duha, niti to da stoji pred Bogom.“ Stadiji na životnom putu predstavljaju nazore na svijet kojima čovjek prolazi do najvišeg stupnja religioznosti. Prijelaz iz jednog stadija u drugi ostvaruje se skokom slobodne i neobrazložene odluke. On se izvršava u iznenadnom trenutku (tu Kierkegaard Hegelovom pojmu posredovanja suprotstavlja pojam skoka). Svojom egzistencijalnom dijalektikom razmatra proturječnu smjenu životnih stadija na putu pojedinca koji se kao vremen, konačan i upućen prema smrti, sprema na skokoviti trenutak prijelaza u vječnost. U drugu fazu njegova stvaranja (1846.–1850.) ubrajamo djela: Gledište na moju književnu djelatnost, Bolest na smrt i Uvježbavanje u kršćanstvu. Druga faza je nastala kao obrana rada, potaknuta od humorističnog lista Corsara koji je objavio niz karikatura koje su očito smjerale na njega i ismijavale njegovu ulogu u javnosti. U svom djelu iz druge faze stvaranja, Bolest na smrt, govori o pojmu očaja za koji kaže da je i prednost i nedostatak. Očaj je prednost čovjeka nad životinjom jer ukazuje na njegovu beskrajnu superiornost (pokazuje da je čovjek duh). Prednost katolika je da

može posvetiti pozornost toj bolesti, a biti izliječen od te bolesti jest blaženstvo kršćanina. Bogočovjek (tako Kierkegaard naziva Krista) je pokazao kako se čovjek osuđen na život mora mučiti da bi na kraju umro radi Boga i iz toga Kierkegaard izvodi da, ako želimo postići vječnost, trebamo biti prezirani i vrijeđani cijeloga života. Naslov njegova djela odnosi se na život – on naime tvrdi da je život bolest na smrt jer je apsolutna zbiljnost strašna i jeziva i ona od nas traži žrtvu cijeloga života. Prema mojem skromnom mišljenju, on je tu već zalutao u ekstremnu krajnost. U trećoj fazi (1850.–1855.) otvoreno je napao službenu protestantsku crkvu i uopće postojeću građansku svjetovnu “kršćanskost” (Christenheit). Negirao je istinitost crkvenog “kršćanstva” i tvrdio da je nepomirljiva s izvornim Pavlovim kršćanstvom Novoga zavjeta. Držao je da su svi životni problemi individualni i da je vjera privatn odnos čovjeka i Boga (što je i inače oznaka protestantizma). Prema Kierkegaardu, nema opće sheme i svaki pojedini čovjek mora naći svoj put: „Gomila je laž.“ U toj fazi njegova se misao kretala unutar okvira kršćanstva i može se vrednovati kao dobro ako se prihvati da je napadao kršćanstvo da bi ga spasio. Opozicija protiv građanskog morala i religije osamila ga je još više i istrošila njegova novčana sredstva. Fizički iscrpljen, jednoga dana pada na ulici i nakon što ga otpreme u bolnicu, 11. studenoga 1855. umire u bijedi i osami.

Na kraju, imanentnom kritikom možemo reći da je njegova

zasluga za filozofiju u tome što je prvi predstavnik filozofije egzistencijalizma. Uz to je bitno spomenuti njegov utjecaj na neke književnike (primjerice, na Strindberga, Ibsena, Rilkea i dr.). Uglavnom se može reći da je njegov cilj, a to je da ohrabri građanskog čovjeka da izdrži u besmislu svoje dehumanizirane povijesne egzistencije, bio dobar. Tražio je humani smisao egzistencije i upravo je to odlika filozofa: da traga. Slijedom svega navedenog nije potreban neki veleumni silogizam da se izvede zaključak koliko je bitnu ulogu igrala misao na Boga u njegovoj filozofiji.

Filozofija egzistencijalizma pojavljuje se ponovo se nakon Prvog svjetskog rata, tridesetih godina prošloga stoljeća u Njemačkoj koja je devastirana nakon poraza (velike reparacije, demografska nestabilnost, siromaštvo, nezaposlenost itd.). U njemačkoj filozofiji egzistencijalizma isprva su u javnosti zabilježena određena stanja ljudskog raspoloženja kao posljedice navedenih uzroka. Mnogo se govorilo o strahu, brizi, tragi, propasti, očajavanju, nihilizmu. Njemačka filozofija egzistencijalizma nikako nije htjela biti antropologijom, etikom ili kritikom kulture, nego filozofijom bitka, dapače, prvom filozofijom. Dva su glavna predstavnika njemačke filozofije egzistencijalizma – Jaspers i Heidegger.

Karl Jaspers (1883.–1969.), profesor u Heidelbergu i Baselu, suprotstavio se nacionalsocijalizmu i totalitarizmu koje je držao oblicima drastične depersonalizacije ljudske ličnosti. Isticao je sve prisutnije probleme suvremenog društva poput općega

niveliranja, mašinizacije i omasovljavanja koji uzrokuju gubitak ličnosti. Jaspers odbacuje htijenje onih filozofskih pravaca (npr. pozitivizma, pragmatizma) koji žele filozofiju učiniti egzaktnom znanošću. On samu znanost ne odbacuje kao nešto nevrijedno držeći kako je ona nužna za filozofiju, ali uočava njezine granice u tome što ne može dati odgovor na čovjekova pitanja o smislu niti može odrediti ciljeve njegova života. Tvrdi da znanstvena i uopće racionalna analiza ne mogu shvatiti egzistenciju. Egzistencija kod Jaspersa znači igru života i duha. U njegovu djelu *Filozofija egzistencije* obrađen je paradoks egzistencije (u kojem se spaja ono objektivno i subjektivno, bit osobe i ljudskih odnosa, smisao svijeta i života) koji je prema njemu dohvatljiv jedino neposrednim intuitivnim razumijevanjem. Pojedinačni egzistirajući čovjek središnja je tema Jaspersove filozofije: „Filozofija se tiče čovjeka kao čovjeka.“ Za njega su glavne značajke egzistencije komunikacija, sloboda i granične situacije. Komunikacija znači neposrednost i ljubav. Budući da je čovjek egzistencija slobode, egzistencija jest sloboda (mogućnost čovjeka da bude ono što nije i da ne bude ono što jest). U graničnim situacijama (poput podređenosti slučaju, patnje, smrti, borbe) svaki čovjek naslućuje transcendenciju i u tom kontaktu nalazi se rješenje za čovjeka. Prema tome, čovjek treba ustrajati u paradoksima egzistencije, kao što su život, strah i patnja. Jaspers obrađuje i problem odnosa uma i egzistencije. Negira život kao bezumnu egzis-

tenciju držeći da onaj tko se da voditi samo osjećajem, nagonom, instinktom i samovoljom, dospijeva (kao većina Nietzscheovih pristaša) u slijepo nasilje. Egzistencija nije neovisna o umu, i zato svatko tko govori o duhu kao egzistenciji neovisnoj o umu dospijeva (kao i većina Hegelovih pristaša) do intelektualnog općeg (shematskog, neosobnog, nepovijesnog). Um i egzistencija su veliki polovi opstanka. Svaki se gubi ako je drugi izgubljen. Kada se govori o Jaspersu, potrebno je spomenuti i njegov pojam osvjetljenje egzistencije koji vrlo dobro razrješuje i objašnjava shvaćanje problema odnosa uma i egzistencije: „Egzistencija se samo kroz um osvjetljuje, um samo kroz egzistenciju dobiva sadržaj.“ Taj je pojam, dakle, apel na vlastite mogućnosti u nastavljanju igre s napetošću polova duha i života. U toj se igri te mogućnosti razjašnjaju i jačaju. Za ljudsku spoznaju Jaspers tvrdi da je beskonačna igra šifri u kojima nikada ne dostižemo samoga Boga, a za objavu misli da se unosi u osvjetljenje egzistencije.

On ukazuje na to da sav ljudski bitak u sebi posjeduje mogućnost da se približi Bogu. Ergo, misao na Boga je igrala bitnu ulogu i kod Jaspersa kao filozofa egzistencijalizma.

Drugim predstavnikom njemačke filozofije egzistencijalizma, kao što sam već naveo, drži se Martin Heidegger (1889.–1976.). Vrlo je zanimljivo spomenuti odmah da on sebe odbija ubrojiti u filozofe filozofije egzistencijalizma. Razlog tomu je središnje pitanje njegova djela *Bitak i vrijeme* koje glasi: „Što je smisao bitka

uopće?“ O Heideggeru kao filozofu filozofije egzistencijalizma govori Fritz Heinemann u svojoj knjizi *Novi putovi filozofije* gdje Heideggerovo djelo shvaća kao početak nove filozofije egzistencijalizma. Iako postoje mnoge teze općenito protiv mišljenja da Heidegger ne pripada filozofima filozofije egzistencijalizma, nitko ne može poreći da početak Heideggerova pitanja i njegovo utemeljenje nije ukorijenjeno u analitici ljudskog opstanka i zato implicitno sadrži mogućnost da se njegova filozofija shvati kao filozofija egzistencijalizma. Bitak opstanka o kojem Heidegger govori u svom djelu jest egzistencija jer se značajke opstanka označuju kao egzistencijalije. Argument koji ide u prilog tezi da je Heidegger ipak filozof filozofije egzistencijalizma vidi se u njegovu govoru o egzistencijalnoj “propalosti”, što je zapravo vrlo analogno pojmu otuđenja (jednom od bitnih pojmova filozofije egzistencijalizma premda ga prvi aktualizira Karl Marx!) po tomu što on govori kako čovjekov opstanak zaboravlja sebe obrađujući bitak. On spominje i iskustvo tjeskobe (jedno od egzistencijalnih stanja), jer kaže da opstanak ipak u nekim trenucima biva stavljen pred svoju mogućnost kraja, gdje se ponovno stavlja pred svoju konačnost na koju je zaboravio obrađujući bitak i u tim trenucima se često događa da se opstanak tjeskobi i bježi od svijeta. Usprkos tome, u fenomenu tjeskobe opstanak osjeća da je u svijetu. U svojim kasnijim spisima (Što je metafizika; O biti razloga; Kant i problem metafizike) Heidegger općenito kritizira

cjelokupnu povijest metafizike tvrdeći kako je ona povijest zaborava bitka. To vrlo dobro razjašnjava svojom metaforom „šumski putovi“ (Holzwege) koja služi kao metafora za putove kojima se on kreće, ali i kojima se kretala zapadna misao od Grka do danas. Za metafiziku općenito kaže da nije bila sposobna samu stvar (Ding) pustiti da bivstvuje u svojoj stvarnosti. Njegovi poslijeratni spisi (1935.–1946) govore o tome da u suvremenom svijetu vlada zbrka te da ni političke, ekonomske, sociološke, znanstvene ni metafizičke perspektive ne misle ono što se u vremenu zbiva: „Nitko ne zna što je bitak.“; „Suvremeni čovjek stoji u zaboravu bitka i nije u stanju reći što je to da neka stvar jest.“ Filozofiju drži univerzalnom fenomenološkom ontologijom koja polazi od hermeneutike opstanka, tj. da služi za svako razumijevanje bitka. Zato svojoj filozofiji daje zadatak da pitanje o bitku izvuče iz zaborava i da bude “mišljenje” bitka jer drži da su čovjek i bitak otuđeni u našem vremenu. Za Heideggera egzistencija znači način bitka čovjeka. O čovjeku kaže da je opstanak (egzistencija): on opstoji tako da se pita o bitku, nastoji ga shvatiti i čineći to, sam sebe konstituira. Čovjek se treba pitati o istini samoga sebe i istini onoga što jest. Dakle, egzistencija prema njemu imenuje jedan način bitka i to onoga bića koje stoji otvoreno za obzor bitka. Egzistencija je prednost svojstvena samo čovjeku i tu prednost karakterizira bitak u svijetu. Čovjek koji egzistira je ono biće bitak kojeg se od bitka u bitku odlikuje otvorenim ustrajanjem

u neprikrivenost bitka. Jednostavnije je to rečeno u njegovoj glasovitoj metafori: „Čovjek je pastir bitka.“ U svojim kasnijim spisima konačno određuje egzistenciju kao slobodu, mogućnost i transcendiranje. Razlikuje autentičnu i neautentičnu egzistenciju. U autentičnoj egzistenciji čovjek pomaže drugima da nađu sebe, a u neautentičnoj egzistenciji čovjek ne polazi od sebe samoga, nego se bezlično povodi za drugim. Osim egzistencijalističke problematike, Heidegger se bavi problemom vremena, govora, umjetnosti i tehnike. Drugi dio Bitka i vremena govori o vremenu jer ima zadaću prikazati vremeni smisao brige, tj. primat budućnosti nad drugim dimenzijama vremena. Budućnost je dakle temeljno vrijeme jer ona daje pravu dimenziju prošlosti i sadašnjosti.

Odnos čovjeka i tehnike Heidegger razmatra kao ontološku problematiku. Samo vrijeme uzima kao horizont razumijevanja bitka koji je vremenit. Upozorava na opasnost koju nosi tehnika: mogućnost da čovjeka učini pukim oruđem i bićem rada. Glavni problem tadašnjega zaborava bitka vidi u idolizmu tehnike. Bilo bi krivo misliti da Heidegger napada pojavu tehnike jer on sam kaže da je u redu upotrebljavati tehničke predmete sve dok pritom pazimo da „ih svakog časa slobodno možemo ispustiti.“ Prema njegovu mišljenju, trebamo upotrebljavati tehničke predmete kao ono što jesu i u njihovoj upotrebi biti opušteni prema stvarima (*Gelassenheit zu den Dingen*) i istodobno otvoreni za

tajnu (Öffentlichkeit für das Geheimnis). Jezik je područje gdje se moderna tehnika nezaustavljivo širi i prijeti izbrisati posljednje tragove prirode suvremenog čovjeka i zato u svom spisu Put k jeziku Heidegger negira tumačenje jezika kao puke informacije. Zagovara izradbu nadjezika (interplanetarnog sredstva informacije) od metalingvistike i istodobno tvrdi da gramatika nikad ne može doseći bit jezika (ona ga prikriva). Za govor kaže da je temelj čovječjega bitka jer govor čovjeku omogućuje da egzistira (da iz-stoji). Govor ne doživljava kao jednu od čovjekovih sposobnosti, nego kao “kuću” bitka. Umjetnost Heidegger vrlo cijeni tvrdeći da govor velikih pjesnika otvara čovjeku njegovu povijesnu dimenziju. Umjetnost dakle čovjeku podaruje neponovljivu istinitost. Kao izvor umjetnosti uzima pjesništvo u širem smislu, tj. način činjenja istine bitka svojim zbivanjem. Estetika prema njegovu mišljenju promašuje bit umjetnosti jer je njezin vidokrug omogućen na način bitka stvari (res, realitas). Mišljenje bitka i pjesništvo prema Heideggeru izvire iz istog izvora u kojem je njihova prvotna bliskost danas neponovljiva. To potkrepljuje argumentom da je mišljenje prapjesništvo što prethodi svakoj poeziji. Sama umjetnička zbiljnost je po njemu zbiljskija od realnosti svega realno postojećeg. Iz svega navedenog, možemo vidjeti da Heidegger naizgled nema direktnu poveznicu s Bogom u svojoj filozofiji, no u tom kontekstu moramo spomenuti Heideggerov odgovor na pitanje koje mu je naš filozof Danilo

Pejović u razgovoru postavio:

- Što je Bog i kako on stoji u vašoj filozofiji?
- Bog se ne da odrediti kao stvar. Pitati što je Bog kao stvar nije moguće.
- Što je Bog ontološki?
- To se pitanje može odlučiti samo ako se postavi iz dimenzije Svetoga, onoga što ozdravljuje i izbavljuje.

Jedan od predstavnika francuske filozofije egzistencijalizma započeo je svoje djelo svojevrsnim tumačenjem Heideggerova početka i kome je vrlo zgodno bilo što Heidegger se nije izravno bavio pitanjem misli na Boga jest spomenuti Jean-Paul Sartre (1905.–1980.), boem, političar ljevice, filozof i književnik koji se htio nastaviti na Heideggera želeći filozofiju egzistencijalizma podijeliti u dva pravca (ateistički i kršćanski). On je htio zajedno s Heideggerom stajao na čelu ateističkog pravca. To je učinio jer je htio da se njegov pothvat shvati kao ogled o fenomenološkoj ontologiji. Izdvojio je iz filozofije egzistencijalizma ono što je privlačno (uz to je uzeo još ponešto iz prosvjetiteljstva i suvremene književnosti) i tako stekao ugled traženoga filozofa. Ubrzo, nakon rata, Heidegger je doznao za njegov rad i distancirao se od njega držeći da Sartre nije gledao ono bitno. Dva njegova glavna djela su: *Bitak i ništavilo* i *Egzistencijalizam je humanizam*. Bit svojega stajališta Sartre definira postavkom u svome djelu *Bitak i ništavilo*: „Kod čovjeka egzistencija pretho-

di esenciji.“ U tom djelu Sartre razlikuje bitak po sebi i bitak za sebe. Bitak po sebi se odnosi na sav bitak u svijetu i on je masivna materija (ono je po sebi to što jest), nema nikakva temelja i sve nivelira. Bitak za sebe je svijest, tj. čovjekova egzistencija i on se suprotstavlja bitku po sebi ništeći ga: „Bitak za sebe stvarno nije ništa drugo nego čisto poništavanje bitka u sebi.“

U tim kalkovima tipičnim za Heideggerovu filozofiju može se primjetiti Sartreovo kopiranje Heideggera. Bitak za sebe nije, nego on uvijek postaje i stalno se oblikuje. Bitak čovjeka se prema njemu, dakle zbiva tako da njegovim posredstvom sam sebe ništavi i kao podrijetlo ništavljenja uzima to što čovjek može reći “ne” jer je ništavilo. Ništavnost ljudskog opstanka manifestira se u čovjekovoj središnjoj značajki: slobodi. Čovjek je za Sartrea apsolutno slobodan, oslobođen svake prisile, bez obitelji, bez domovine, bez religije, bez zanata itd. Čovjeka ne obvezuje ništa jer on sam jest ništa. Ništavnost ljudskog opstanka svugdje se pokazuje kao tjeskobno-kontradiktorna. S obzirom na to stajalište prema čovjeku i njegovoj egzistenciji, logično je zaključiti da je tu riječ o nihilizmu. Sartre ide i korak unazad (do Hegela) jer se ništavilo “za sebe” sastoji u tome da ono neprestano teži da bude i po sebi, da se s njime sjedini kao jedinstvo subjekta i objekta u pojmu apsoluta. Iako u svom djelu Egzistencijalizam je humanizam brani svoj egzistencijalizam optimizmom kako postoji samo još čovjek s mogućnošću izbora, ipak ostaje nepo-

bitno da je čovjek u njegovoj filozofiji ništavna kreatura osuđena da izdrži u nelagodi svog besmisla. Dakle, humanizam o kojem Sartre govori nije ništa drugo, nego nihilizam koji sve niječe i ništa ne može izgraditi. Čovjek je za njega okružen s “ništa” i prema tome njegova sloboda više nije dar, nego prokletstvo. Sartreu egzistencija znači jednostavno biti tu, što je prepisao od Heideggera (Dasein). Primat koji on daje egzistenciji nad esencijom, Heidegger kritizira time što kaže da se obrtanjem metafizičkog stajališta ne mijenja bit tog stajališta i da kao takvo ono ostaje u zaboravu bitka. Iz svega navedenog, Sartre je zapravo anomalija u filozofiji egzistencijalizma jer je njegova filozofija bolestan nihilizam. Njegovu smiješnu popularnost lijepo ismijava pisac Boris Vian u romanu Pjena dana. Inače zazirem od korištenja u argumentima ad hominem, no filozof propovijeda primjerom, a on je bio poznat po tome što je uz pomoć svoje filozofije spavao sa studenticama sukladno dogovoru sa svojom životnom družicom Simone Lucie Ernestine Marie Bertrand de Beauvoir. Njih dvoje su imali dogovor da jedno vrijeme u svojoj vezi mogu spavati s drugima. Usput rečeno, njegova spomenuta družica je odgovorna za postmodernistički feminizam zbog svoje opake misli da se ženom ne rađa, već da se ženom postaje odakle je krenula postavka ideologije genderizma na razlici spola i roda. Ne ću uopće ulaziti u obrazlaganje zašto se niti ona poput Sartrea ne može smatrati pripadnikom filozofije egzistencijalizma,

budući da je ona prije svega začetnica filozofije feminizma ako se nešto takvo uopće može nazvati filozofijom.

Pravi i autentični predstavnik francuske filozofije egzistencijalizma za razliku od Sartrea jest zapravo Gabriel Marcel (1877.–1973.), kod kojeg je bitak metafizike ponovno je u prvom planu. Kod tog se kršćanskog filozofa, koji je poučen Kierkegaardovim mišljenjem, uočava razlika u usporedbi sa Sartreom: stara metafizika i moderni osjećaj egzistencije ulaze u uzajamno ograničujuću i podupiruću sintezu. Marcel također polazi od osjećaja mučnine, tjeskobe, nezaštićenosti i ubačenosti u svijet, ali pritom prihvaća kršćanski pogled na svijet. U analizi čovječjeg osjećanja mučnine, Marcel dolazi do otkrivanja novih pozicija u prihvaćanju moralnih vrednota, primjerice otkriće teocentričnosti u čuvstvima nade, ljubavi, vjernosti, nezaštićenosti i nesigurnosti. Učenja Sartrea i Marcela su konfrontacija navodno ateističkog i kršćanskog smjera filozofije egzistencijalizma, što se jasno vidi po proturječnim pojmovima njihova učenja: nevjera i vjera, tjeskobnost i nada, rivalstvo i ljubav, osamljenost i alocentrizam, ništavilo i bitak, pesimizam i optimizam. Sartre drži da nema Boga jer bi za njega priznati Boga značilo degradirati se na razinu predmeta. Marcel filozofsko pitanje o Božjoj opstojnosti drži suvišnim jer u Boga treba vjerovati. Prema njemu, problem Boga u filozofskom smislu uopće ne postoji jer je Bog vjerovanja i svemu anticipativna Apsolutna Nazočnost. Smrt na koju Sartre

gleda kao na konačni kraj čovjekove mučnine, Marcel doživljava kao početak jedne nove budućnosti.

Smrt za njega znači svršetak materijalnog bivstvovanja, ali i oslobođenja izvorne osobnosti. U Marcela je pojam nade vrlo bitan jer je „ona doživljajni odgovor stvorenja na poziv Beskonačnosti Bića.“ Sartreovom rivalitetu među ljudima, prema kojemu ljudi vode rivalsku borbu jedni protiv drugih u težnji da drugog učine svojim predmetom, Marcel suprotstavlja posebno unutrašnje duhovno susretanje s drugima u ljubavi, jer u ljubavi smo sposobni shvatiti čovjeka kakav je, a ne u razumskim sudovima što ih o nekome stvaramo. Osim toga, drugi su nam potrebni za realizaciju vlastite osobnosti koju, ako kao Sartre polazimo od nužnosti subjektiviteta za određenje vlastite naravi i stvaranje vlastitoga svijeta, nikada nećemo realizirati jer ćemo završiti u egoizmu. Bog je dakle onaj koji me poziva kao pojedinca na otvaranje prema drugima, tj. Božja me Ljubav poziva i ja odgovaram tom pozivu bezuvjetnošću vjernosti i nade kao ozračja u međuljudskom ponašanju. „Bitak je primarno Mi-bitak.“ Samo alocentrična vjernost i ljubav mogu razbuditi ljude za život. Usmjerenost življenja se prema Marcelu nikada ne smije zaustaviti na određenom stupnju sum (jesam što jesam), nego ono mora biti upravljeno na trajni sursum (uvijek više, prema Uzvišenom) koji

se temelji na razlikovanju između biti i imati. Čovječje imati nije njegovo biti; biti je njegova prava egzistencija i za nju kaže da nije predmet koji bi mogao biti spoznat. Dakle, smisao našega života je da od onoga što imamo uvijek preuzmemo više za svoje biti, tj. za svoju pravu egzistenciju. To se događa pomoću progresivnog usvajanja koje se sastoji od postajanja čovjeka čovjekom. Polazište Marcelove metafizike je pojam utjelovljenost pomoću kojega filozofski obrađuje problematiku “duša – tijelo”. Za tu problematiku kaže da je izvan kompetencije razuma jer samom spoznajom ne može dohvatiti tijelo kao “svoje”, nego kao “ovo”. Kao “svoje” ga doživljava samo kroz čuvstvo i on odbija reći: „ja sam moje tijelo“ jer bi to bio materijalizam. Ne smije reći ni da je istovjetan sa svojim tijelom jer onda njegovo tijelo ne bi moglo ići skupa s njegovim Ja. Bilo bi krivo reći da je tu posrijedi agnosticizam ili idealizam jer je biće za Marcela misterij i kao takvo ono je izvan kompetencije razuma. Biće samo u sebi nosi i sam čin spoznaje te zbog toga ono ne može biti objektivirano kao drugi predmet spoznaje jer bi za to bilo potrebno stajati izvan tog bića. Dosljedno tomu, za Marcela ni egzistencija (ono najizvornije Jastvo) ne može biti objektivirano ni u kakvim pojmovnim određenjima. Nema odgovarajuće ideje za egzistenciju jer je ona, kako Marcel kaže, „neuhvatljiva apsolutna sadašnjost.“ Ona međutim ipak postoji i mi je osjećamo u činima ljubavi, vjernosti i nade. Dakle, ako se netko zaslužuje nazvati fran-

cuskim egzistencijalistom onda je to Marcel, a ne Sartre.

Za kraj prvog dijela bloga o filozofiji egzistencijalizma samo ću još reći da vas molim, ako se sretnemo negdje na ulici i krenemo razgovarati o filozofiji egzistencijalizma ili nekim ključnim pitanjima koja izlaze iz nje da mi ne spominjete Sartrea kao njezinog predstavnika, inače će naš razgovor odmah završiti na vašu štetu.

Popis korištene literature

Filozofija egzistencijalizma, u: Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod M. Krlež, Zagreb

Egzistencijalizam, u: A. ANZENBACHER: Filozofija, Zagreb, ŠK, 1992.

Filozofija egzistencije, u: J. HIRSCHBERGER: Mala povijest filozofije, Zagreb, ŠK, 2002.

D. PEJOVIĆ: Sistem i egzistencija, Zagreb, Zora, 1970.

I. KALIN: Povijest filozofije, Zagreb, ŠK, 2004.

Filozofija egzistencijalizma II. dio – Suvremena aktualnost filozofije egzistencijalizma

Nakon što smo u prošlom blogu istjerali Sartrea iz filozofije egzistencijalizma i pokazali kako Bog u njoj ima bitno mjesto u njoj, vrijeme je da se pitamo što nam to filozofija egzistencijalizma može ponuditi danas? Kada pitam to pitanje ono je upućeno konkretnom čitatelju ovog bloga. Da tebi, koji ovo čitaš. Da bi odgovorili na to pitanje pošteno bi bilo pojasniti njene implikacije kroz nekoliko filozofskih disciplina: ontologija, antropologija i etika.

Ontologija filozofije egzistencijalizma

Filozofija egzistencijalizma Martina Heideggera zapravo je ontologija filozofije egzistencijalizma jer kod njega u prvom planu nije egzistencija nego bitak. Martin Heidegger je jedini koji je pitanje o biti svega što jest shvatio kao pitanje o sudbini Zapada. On naime govori o zaboravu bitka. Zaborav bitka za Heideggera znači iskustvo bitnog otuđenja čovjeka i bitka kao prave dimenzije cjelokupne povijesti Zapada. Sav svoj misaoni pokušaj Heidegger vidi kao uspomenu na bitak. Heideggerovo mišljenje dolazi iz iskustva zaborava bitka i zato on pokušava načiniti filozofiju koja bi bila još utemeljenija, nego bilo koja metafizika koja tijekom povijesti (od Anaksimandra i Aristotela do Descartesa

i Kanta) nije uopće govorila o bitku kao takvom, nego se uvijek ticala samo bića krećući se u dimenziji bića, tj. nije se jasno vidjela ontološka razlika između bića i bitka. Dakle, problem u početku metafizike je mišljenje bića. Za metafiziku kaže da nije bila sposobna da samu stvar (Ding) pusti da bivstvuje u svojoj stvarnosti. U Descartesa nalazi prve znakove završetka zapadnjačke metafizike jer je on nivelirani pojam bitka doveo dotle da svijet postane slikom subjekta. U Nietzscheovu nihilizmu konačno vidi posljednji stadij metafizike (Descartesova subjektivnost postaje volja za moći) jer je u biti nihilizma bitak ništa. Prema tome, povijest metafizike kao povijest zaborava bitka je u svojoj biti nihilizam. Cijelim svojim djelom Heidegger nastoji izgovoriti bitno iskustvo zaborava bitka i ukazati na bit današnjice. Želi pokazati da su, primjerice, pitanja o spoznaji, vanjskom svijetu i dr., teoretski moguća tek u nastojanju čovjeka da odgovori na pitanje što je istina njega samoga i svega što jest. Ishodište puta k tom bitku leži u opstanku čovjeka. Način bitka čovjeka Heidegger označava kao opstanak (Dasein) ili tubitak. Bit toga tubitka je sloboda, a težište je stavljeno na egzistencijalnu odlučnost (Entschlossenheit). Odlučnost je u Bitku i vremenu mišljena kao otvorenost tubitka za istinu kao svjetlo bitka. Valja spomenuti da opstanak za Heideggera nije svijest nego egzistencija, i to egzistencija bitka-u-svijetu, bitka-kod, su-bitka, čuvstvovanje, razumijevanje, govor, laćanje vlastitih mogućnosti, bitak-is-

pred-sebe, strah, bitak k smrti, biti-duboko-držan u ništa. Ove “egzistencijale” kao nešto zajedničko povezuje vremenost ili povijesnost. Vrijeme kao zbivanje jest smisao bitka. Bitak se u različitim vremenskim razdobljima različito objavljuje čovjeku i to se događa neovisno o čovjekovu htijenju. Čovjek kao pastir bitka misleći čeka da mu se bitak ponovno obrati i njegov napor da se to dogodi što prije je uzaludan jer on nije gospodar povijesti, nego čuvar istine bitka. Istina bitka se javlja kao rasvjeta bića u otvorenoj neskrivenosti. Bitak se rasvjetljuje tako da se u isti mah prikriva. Prema tome, bitak se skriva ako se otvara u biće. To se naziva šutnjom bitka (*epoche des seinés*) i ona pripada u skriveni karakter vremena. Kada se bitak otkriva, on utemeljuje povijest Zapada i u isti mah odvraća od mišljenja.

U čovjeka se bitak otkriva tako što hipostazira u jedno biće koje nadilazi sva bića te je i samo najbićevitije, i onda iz tog bića proizlazi bićevitost svih bića koja tada u svakom biću gledanjem prepoznaje prisutnost najvišeg bića što vječno prebiva iznad ostalih – što je prema mojem kršćanskom vjerovanju Bog. Kada bitak napokon u svom krajnjem sustezanju nestaje iz čovječeg tu, onda čovjek gubi tlo pod nogama i postaje bez-bitan.

Antropologija filozofije egzistencijalizma

U strukturama filozofije egzistencijalizma postoji pojam egzistencijalije (po uzoru na Heideggera) unutar kojih se nalaze antropološka razmišljanja o svjetovnosti, povijesnosti, tjelesnosti, su-bitku (društenosti), nesposobnosti, smrti, spolnosti, stidu, strahu, posjedovanju itd. Čovjek može reflektirati svakidašnje iskustvo od kojeg filozofija polazi i filozofi filozofije egzistencijalizma drže da on pritom raspolaže dvjema mogućnostima: objektivnom i subjektivnom refleksijom. Objektivnom refleksijom čovjek može apstrahirati od samoga sebe, od svoje osobno-individualne subjektivnosti i unutrašnjosti te svoj interes usmjeriti na ono što je objektivno dano. U kategoriju objektivne refleksije također pripada i povratak na sebe npr.: ako mislim sebe kao živo biće, kao umno biće ili kao državljanina, moje je “ja” pritom irelevantno i od njega apstrahiram. Tipičan primjer za tu mogućnost je tehničko-znanstveni interes. Egzistencijalisti misle da se povijest filozofije do njih uglavnom kretala u znaku te objektivne refleksije koju oni različito obezvrjeđuju i kritiziraju. Gabriel Marcel u njoj vidi temeljnu težnju posjedovanja koja se očituje u racionalnom načinu svrstavanja u kategorije. Martin Heidegger smatra da je ljudski bitak u toj objektivnoj refleksiji neizvoran i propao. Subjektivna refleksija je čovjekova mogućnost da on samog sebe može zahvatiti kao mogućnost i filozofi filozofije egzistencijalizma visoko je vrednuju. U toj sub-

jektivnoj refleksiji čovjeku je uvijek stalo do svojeg sebe-bivstva, do subjektivnog bitka, koje se naziva egzistencijom i zato je subjektivna refleksija središnja tema antropologije filozofije egzistencijalizma. Ta mogućnost čovjeka osvještava u različitim egzistencijalnim doživljajima. Heidegger je doživljava kao poimanje svojeg bitka-k-smrti. Kod Gabriela Marcela ta se subjektivna refleksija osvješćuje u mogućnosti samoubojstva, a kod Jaspersa u iskustvu krhkosti bitka koje možemo dobiti u graničnim situacijama. Razlika između subjektivne i objektivne refleksije je od presudne važnosti za antropologiju filozofije egzistencijalizma. Čovjekov je opstanak jednokratn, iznimn, konačan i povijestan. Čovjekov opstanak razlikuje se od načina bitka svih drugih bića time što kod čovjeka egzistencija prethodi esenciji: čovjek, naime, nije unaprijed određen svojom biti, nego tek svojim opstankom on određuje svoju bit. Jedan od antropoloških problema kojim se bave različiti filozofi filozofije egzistencijalizma jest problem smisla. Zajedničko im je da bespoštedno razotkrivaju problematiku smisla svojstvenu čovjekovom bitku govoreći da čovjek u konačnosti i faktičnosti iskusi sebe kao slobodu i mogućnost. Jaspers ipak u graničnim situacijama (npr. u smrti kao posljednjem neuspjehu) vidi Božje znakove kao smisao koji moramo protumačiti. Meni su osobno najprihvatljivija razmišljanja o smislu ona Kierkegaardova i Marcelova. Kierkegaard je jedinu mogućnost prevladavanja očaja vidio u egzistencijalnom

vezivanju čovjeka za Boga. Jednako tako, za Gabriela Marcela izvorno egzistirati znači sudjelovati u božanskom bitku s ljubavlju, nadom i vjernošću. Dakle, možemo s čvrstom sigurnošću zaključiti da se današnja filozofska antropologija ne može zamisliti bez poznavanja filozofije egzistencijalizma.

Etika filozofije egzistencijalizma

Filozofija egzistencijalizma je filozofija koja čovjeka radikalno poziva na egzistiranje. U tom pozivu se na najvlastitiji možebitak očituje i temeljna praktična-etička težnja. Čovjek je pozvan da iziđe iz svojeg samozaborava u svakidašnjem bitku-u-svijet te da se suoči sa svojom odgovornošću kao slobodna egzistencija. Za razliku od drugih bića, čovjek kao sloboda sebe čini ono što jest, i to je prvo načelo filozofije egzistencijalizma. Čovjek iz sebe čini što hoće jer nema unaprijed određene biti. Filozofi filozofije egzistencijalizma predočuju čovjeku njegovo vlastito sebstvo kao slobodu i kao mogućnost. Govore o slobodi, a da nisu riješili problem samoga podrijetla slobode. Za slobodu kažu da je mogućnost između dobra i zla u promišljanju, ali ne govore o podrijetlu slobode. Oni se nastavljaju na Kanta koji slobodu shvaća kao transcendentalnu mogućnost danu od Boga. Kierkegaard se u etici oslanja na kršćanstvo, ponajviše na prizore iz Svetoga pisma u kojemu postoje modeli kako činiti dobro. To čini jer je iz same etike koja proizlazi iz filozofskog mišljenja čovjeka

vrlo teško odrediti što je to dobro, što se može vidjeti na primjeru Kanta i Sokrata koji, iako su razvili svoje etičko mišljenje, u svojoj filozofiji nisu potpuno uspjeli dati sadržaj pojmu dobra, tj. odrediti što je ono što je etično. Aristotel se svojom “zlatnom” sredinom (ne valja ni previše ni premalo) najviše približio određenju sadržaja dobra i zla. Iz tih pokušaja možemo zaključiti da čovjek sam ne može odrediti ono što je dobro ili zlo jer nam taj sadržaj može dati samo Bog. On je to i učinio putem objave u Novom zavjetu, gdje nalazimo konkretne primjere onoga što je dobro i onoga što je zlo te neke etičke maksime kao što su: „Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe“. Upravo je u tome velika važnost religije; u njoj se etička teorija prakticira. Kierkegaard to vrlo dobro primjećuje i zato religiju drži posljednjim i najvišim etičkim stadijem koji čovjek može doseći. Heidegger također shvaća etiku kao teoretsku disciplinu jer etičke principe čovjek u praksi nikad ne izvršava. Što god čovjek činio, uvijek čini loše jer ne može postići savršene etičke principe. Primjer Isusa Krista mi ljudi praktično nikada ne možemo doseći jer smo grešni i nesavršeni u svojim činima, no možemo težiti tim etičkim principima, što se događa samo onda kada ih posjedujemo i upravo je to jedina etičnost u nama. Etički principi se iskazuju u našoj slobodi koja je izbor između dobra i zla, ali i promišljanje.

Zaključak

Za suočiti se s patnjom, smrti, bolesti, očajem, tjeskobom, depresijom i ostalim teškim uvjetima života i izvući iz njih smisao života potrebna je stanovita hrabrost. Egzistencijalizam se od toga jasno odvojio od lijevohegelijanaca koji su završili u marksizmu, gdje su za sva zla krivi zli kapitalisti i buržoazija te vjeruju da će njihovom eliminacijom nestati svo zlo na ovom svijetu i da ćemo postići ćemo zemaljski raj, to jest komunizam. Tamo gdje je opasnost raste spasonosno rekao je Hölderlin, pjesnik koji je usput rečeno drugovao s Hegelom!

Kršćanska metafizika patnje i smrt daje nam rješenje, no i iskušenje. Pravi put je teži put, šumoviti. Stoga ću završiti upravo sa stihom spomenutog Hölderlina urezan u Heideggerovu kolibu prema svjedočenju našeg filozofa Danila Pejovića:

„Behüte dein Herz mit allem Fleiß; denn daraus gehet das Leben“

Popis korištene literature

Filozofija egzistencijalizma, u: Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod M. Krleža, Zagreb

Egzistencijalizam, u: A. ANZENBACHER: Filozofija, Zagreb, ŠK, 1992.

Filozofija egzistencije, u: J. HIRSCHBERGER: Mala povijest filozofije, Zagreb, ŠK, 2002.

D. PEJOVIĆ: Sistem i egzistencija, Zagreb, Zora, 1970.

I. KALIN: Povijest filozofije, Zagreb, ŠK, 2004.

Pravnici u povijesti

“The first thing we do, let’s kill all the lawyers” (Prvo što trebamo napraviti jest pobiti sve odvjetnike), kaže “Dick The Butcher” u povijesnoj drami Williama Shakespearea Henry VI, drugi dio, četvrti čin, scena 2. Ta izjava samo potvrđuje koliko je bitna uloga pravника u povijesti, jer bez njih nema tko regulirati pravila društvene igre. Namjerno sam za potrebe ovoga eseja uzeo pravnike kao širi pojam od odvjetnika jer oni mogu biti odvjetnici, suci, službenici itd. Često su oni mnogo više od isključivo čovjeka struke, posebice odvjetnici čiji poziv zahtijeva da budu dobri pravnici, govornici, menadžeri, psiholozi i slično to jest njihova je uloga nužno višedimenzionalna. U povijesti, našoj hrvatskoj i svjetskoj, pravnici su ostavili velik trag i to ne samo u pravu već i drugim područjima ljudske djelatnosti.

U antici susrećemo pravnika Demostena koji snagom volje unatoč govornoj mani (brijanje glave na pola, vikanje prema valovima, oblutak pod jezikom) postiže slavu u svojim govorima (Filipike) u politici zbog kojih je naposljetku stradao povodom političkoga istupanja protiv Aleksandra Velikog, u obrani starih vrijednosti polisa.[1] Govor je uz pisanje najjače oružje pravnika, pomoću njega sa samo 20 godina dobio je parnicu protiv skrbnika koji su upropastili očevu imovinu.[2] Odvjetnik Ciceron slijedi njegov primjer u govorima, s tim da se bavi i književnošću i filozofijom,

no zadesila ga je ista tragedija zbog političkoga istupanja protiv Marka Antonija u obrani starih vrijednosti republike.[3] Nije bez veze F. Scott Fitzgerald napisao u Notebook E :“Show me a hero and I’ll write you a tragedy.“ (Pokaži mi heroja i napisat ću ti tragediju).[4]

U srednjem vijeku pravници kao glosatori na kanonima rimskoga prava, koje je preživjelo pad rimskoga carstva, vrše bitnu ulogu u izgradnji Europe.[5] Anoniman autor iz srednjega vijeka u književnosti progovara negativno o odvjetnicima u Farsi o advokatu Pathelinu, i ta će karikirana i nepravедno generalizirana stigma odvjetnika kao pokvarenog građanina ostati u povijesti iz nekog razloga prisutna sve do danas.[6] Koliko je tanka linija između književnosti i prava govore dvije činjenice. Prva je ta da se u nas Hrvata za početak pismenosti na našem originalnom pismu glagoljici zapravo uzimaju pravni akti – Bašćanska ploča zapisana u kamenu, i prva hrvatska glagoljska knjiga Misal po zakonu rimskoga dvora te se oni danas podučavaju u srednjoj školi u sklopu nastave književnosti.[7] Druga je ta da je veliki pjesnik Francesco Petrarca koji je utjecao na brojne hrvatske pjesnike nesvršeni student prava.[8] Poznat književnik Ariosto Ludovico najprije studira pravo, zatim tek književnost, te uz brojne javne službe piše ep Bijesni Orlando.[9] Autor ovih redaka je za vrijeme studija prava učio na trećem katu Nacionalne sveučilišne knjižnice gdje bi uvijek rado za odmor od krutoga pravnog tek-

sta uzeo za čitanje Eseje svoga kolege Michela Eyquem de Montaignea, francuskoga pravnika i filozofa koji je nakon studija prava postao sudski savjetnik, a zatim se bavio politikom kao gradonačelnik Bordeauxa.[10] Uza sve navedeno upravo je zapanjujuća raskoš njegove erudicije i znanja u književnim esejima te se za njega može reći da je izvjesni Homo universalis baš poput renesansnoga genija Leonarda da Vincija, obzirom da se bavi gotovo svim aspektima ljudske djelatnosti. Njegov sunarodnjak, veliki dramatičar Jean-Baptiste Poquelin Molière također je bio pravnik što samo ukazuje na točnost teze Otta Weiningerera da je jedno od obilježja genija da u sebi može zamisliti karaktere različitih ljudi, i svetca i razbojnika, i kukavicu i hrabra čovjeka itd.[11] Univerzalnost Montaignea i širinu duha Molièrea imao je i pravnik Johann Wolfgang Goethe.

Pravo je studirao u Leipzigu i Strassburgu, u Frankfurtu je radio kao odvjetnik, a kasnije radi, prihvativši poziv vojvode Karla Augusta da se nastani u Weimaru, kao tajni savjetnik, to jest upravlja financijama i javnim službama.[12] Osim književnosti u kojoj je postigao svjetsku slavu (Patnje mladog Werthera, Faust) bavio se znanstvenim studijama (botanika, anatomija i osteologija) te čak polemizirao sa sir Isaacom Newtonom o prirodi boja.[13] Malo je reći da nitko u dosad navedenom nizu nije bio takozvani fah idiot, te se samo bavio strukom.

Sada smo došli do dugačkoga 19. stoljeća gdje ćemo potražiti

primjere pravnika u našoj hrvatskoj povijesti, čisto da ovo ne ostane ogled o pravnicima samo iz svjetske, premda hrvatska povijest jest dio svjetske povijesti - pošto nema svjetske povijesti bez nacionalnih povijesti. Čitatelj treba imati na umu da je dosadašnji niz pravnika u povijesti zbog opsega ovoga eseja selektivan, i takav će nastaviti biti do samoga kraja. O slici tih odvjetnika prije prvoga svjetskog rata možda je najbolji opis dao Milan Begović u advokatu Miki u Gigi Barićevoj, daleko bolje nego Krleža u liku Kamila Emeričkog.[14] U Hrvatskoj iz reda pravnika tu nalazimo u 19. stoljeću romantičnoga revolucionara i političara Eugena Kvaternika koji je bio odvjetnik u Brodu na Kupi.[15] Njegova ideja samostalne države Hrvata te pokušaj ostvarenja te ideje kroz revoluciju i borbu za istu, koštala ga je života baš kao što su politički ideali koštali života njegovih kolega Cicerona i Demostena s početka ovoga eseja. Njegov stranački kolega Ante Starčević također je radio u odvjetničkoj kancelariji i snosio posljedice ideje koja se u to vrijeme činila nemogućom, no danas ga eto zbog toga nazivamo Ocem domovine premda on nije doživio ulazak u obećanu zemlju Kaanan.[16] Relativno nepoznato o poznatome Starčeviću jest da niti on nije bio fah idiot te da, osim što se bavio politikom govorio je sedam jezika i bavio se publicistikom i književnošću.[17] Književnošću se bavio i pravnik te političar Ivan Mažuranić, nazvan banom pučaninom, pa je uz reformu pravosudnoga sustava i velike

zakonodavne djelatnosti („odgovornost bana (vlade) Saboru, dioba sudstva i uprave te neovisnost sudaca, moderna upravna organizacija, racionalnija sudbena organizacija i racionalniji kazneni postupak, moderniji penološki sustav, sloboda tiska i potrošno suđenje, uređeno je pravo na javno okupljanje, donesen je zakon o zavičajnoj pripadnosti, liberaliziran izborni postupak, uvedeni su zametci nekih javnih službi npr. statistička služba, javno zdravstvo, unaprjeđenje poljoprivrede, laicizirano je i poboljšano pučko školstvo i osnovano Zagrebačko sveučilište“) ostao zapamćen u povijesti po svome književnom djelu *Smrt Smail-age Čengića i nadopuni Gundulićevoga Osmana* (XIV. i XV.).[18] O njemu je Starčevićev kolega pravnik Ante Kovačić imao negativno mišljenje (travestija *Smrt Babe Čengićkinje* na poznati Mažuranićev ep, 1880.) s pravaških pozicija, što je bio po skromnom mišljenju autora ovoga teksta sasvim neopravdan stav.[19] Njegov je roman *U registraturi* danas obvezna literatura u našem srednjoškolskom obrazovanju a uz to napisao je i roman *Fiškal* s autobiografskim elementima, gdje je glavni lik odvjetnik stoga je poput Goethea i Moliera on više poznat kao književnik nego pravnik.[20] Pravnici-književnici bili su i Ksaver Šandor Gjalski (*Pod starimi krovovi*, 1886.; *Na rođenoj grudi*, 1890.; *Iz varmegjinskih dana*, 1891.; *Diljem doma*, 1899.) koji se bavio također politikom; te pjesnik Vladimir Vidrić poznat i po tome što je povodom otvaranja Hrvatskoga narodnoga kazališta 1895.

sudjelovao u prosvjedu protiv Mađara (nosio studentski barjak) pa je bio uhićen i osuđen na četiri mjeseca strogoga zatvora. [21] Vidriću i Kovačiću je osim prava, politike i književnosti zajedničko to što su obojica završili u umobolnici - ništa čudno jer tanka je linija genijalnosti i ludila. Tragična sudbina, poput Nietzscheovoga ludila.

Za vremenski skok s početka 20. do početka 21. stoljeća spomenut ćemo relativno nepoznatoga pravnika Ivu Korskoga (1918.-2004.) čija je strast bila primarno politika, to jest konkretno starčevićanski ideal neovisne države Hrvata. Sa samo 19 godina kreće se kao student prava u katoličkim krugovima, piše antikomunističke radove iz područja filozofije i prava, i biva zatvoren zbog svojevrsnoga političkoga aktivizma te je nakon što je doktorirao pravo NDH dočekaao u zatvoru. Nakon NDH odlazi u Argentinu gdje je specijalizirao pravo industrijskoga vlasništva i vodio emigrantsku organizaciju, Hrvatsku republikansku stranku nakon smrti Ivana Oršanića kao predsjednik i urednik časopisa. Njegova erudicija došla je do izražaja u mnogim mu djelima (Desetotravanjska razmatranja, Izdaleka, I tvoj glas vrijedi, Iz ideala u stvarnost, Pet razgovora o Hrvatskoj, Hrvatski nacionalizam) koja su za cilj imala državu Hrvata čije je ostvarenje u povijesti i dočekaao. U toj državi Hrvata međutim, pravници poput njega do današnjega dana ne sudjeluju u stvaranju njene politike. Vlast i

dominaciju u politici mlade države Hrvata je makijavelističkim metodama zauzelo nekoliko pravnika: Vladimir Šeks (otac Ustava RH), Stjepan Mesić (bivši predsjednik u dva mandata), Ivo Josipović (bivši predsjednik u jednom mandatu), Zoran Milanović (bivši premijer) i Andrej Plenković (sadašnji premijer). Ne želim se upustiti u raspravu o njihovim svjetonazorima, već ću samo istaknuti da im činjenica što su pravnici nije bila na odmet u politici i našoj suvremenoj povijesti. Zapravo, kraj ovoga teksta želim posvetiti pravniku, to jest odvjetniku Tomislavu Jonjiću, koji je poznao spomenutoga Korskog, i po svemu sudeći dijeli njegove ideale. Nad ocem Tomislava Jonjića, inače također odvjetnikom, u bivšem komunističkom režimu i bivšoj državi, gdje su gore spomenuta gospoda pravnici sasvim lagodno živjeli (uz izuzetak Vladimira Šeksa), vršena je ekstremna politička represija (Goli otok).[22] Mladi Tomislav Jonjić našao se devedesetih godina u obnovljenoj Hrvatskoj stranki prava, međutim kasnije se posvećuje poslu i obitelji, radi u veleposlanstvu u Švicarskoj, zatim kao odvjetnik i brani optuženike u Haagu, istodobno se posvećujući povijesnoj znanosti u čemu je i doktorirao na temu Hrvatska vanjska politika: 1939. - 1942., što je izdano u obliku knjige.[23] Dakle, on je doslovno pravnik u povijesti. Dugi niz godina uređuje časopis Politički zatvorenik. Sada je trenutačno u političkom životu udružio snage s intelektualcem i povjesničarom Zlatkom Hasanbegovićem, te su na zadnjim izborima za EU

parlament nastupili zajedno sa HSP-om koji vodi Karlo Starčević. [24] Ostaje nam za vidjeti hoće li hrvatska mladost iznjedriti još pravnika u povijesti, i to pravnika koji ne će biti samo fah idioti već pravnika koji će se okušati u umjetnosti, filozofiji, politici i općenito u znanosti. Tko kaže da više ne možemo imati pravničke većega značaja od svih dosada navedenih svijetlih primjera, ili barem njima ravnopravnih? Hoćemo li doživjeti nov naraštaj pravnika koji će Hrvatsku učiniti ponovno velikom? Na to nam odgovor može dati samo buduća povijest.

Posvećeno T. J.

[1] <http://proleksis.lzmk.hr/17345/>, Pristupljeno 10.04.2019.

[2] <http://proleksis.lzmk.hr/17345/>, Pristupljeno 10.04.2019.

[3] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11771>, Pristupljeno 10.04.2019.

[4] <https://www.theodysseyonline.com/show-me-hero-i-ll-write-tragedy>, Pristupljeno 10.04.2019.

[5] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22360>, Pristupljeno 10.04.2019.

[6] Nevenka Košutić-Brozović, Čitanka iz stranih književnosti 1, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str, 282.

[7] <http://hrvatskijezik.eu/knjizevnost/srednjovjekovna-kn->

jizevnost/, Pristupljeno 10.04.2019.

[8] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47915>, Pristupljeno 10.04.2019.

[9] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3805>, Pristupljeno 10.04.2019.

[10] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41767>, Pristupljeno 10.04.2019.

[11] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41600>, Pristupljeno 10.04.2019.

[12] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22489>, Pristupljeno 10.04.2019.

[13] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22489>, Pristupljeno 10.04.2019.

[14] Mika je dobio u Zagrebu mjesto koncipijenta kod jednoga od onih starih predratnih advokata, koji su tražili svoje uzore u velikim europskim reprezentantima svoga zvanja, osobito onima pariškim. To su bili većinom ljudi znanja i duha, načitan, poznavaoči stranih jezika i kultura, izvrsni govornici debateri, verzirani više-manje u svim područjima ljudskoga znanja. Proces koji su ih vodili, bili su dramske senzacije, na koje je hrlila publika i vraćala se s njima puna udivljenja. Klijentu, koga su oni branili, pretraživali su sve duševne trzaje i pa makar bio najokorniji zločinac, nalazili opravdanja za njegov čin u misterijama ljudskog bića, u neodoljivoj okrutnosti udesa ili neslomljivim

zakonima osjećaja. Ali i u sitnim konfliktima svagdašnjeg života, u malim razmiricama i sukobima, znali su upućivati svoje klijente na velikodušnost i strpljenje, obzirnost i čovještvo. Ponosni, odbijali su sve sumnjive poslove i onda kad su vidjeli da im drugi otimaju popularnost i klijentelu. A i oni, koji su među njima bili manje skrupulozni u nastojanju da dođu do imetka i bogatstva, i oni su iskorištavali samo jače i moćnije, a štedjeli slabe i siromašne. Tražili su radije karijeru javnog i političkog života, do kojih su se uspinjali oportunitetom i kompromisima, pa se tako lišavali prigovora da zarađuju na tuđoj nevolji. Mika je od svog šefa poprimio čitav gospodski stav i ponosnu dostojanstvenost, koje nije više nikad izgubio, usprkos brutalnim ratnim i poratnim vremenima, koja nisu nijednu kastu tako demoralizirala kao njegovu. On je odmah vidio da zvanje, kojemu se on želi posvetiti, uza sve svoje krutosti i tvrdoće, može biti humano i uzvišeno isto kao i liječnička, a katkad možda i više. I nastojao je stjecati što više znanja i iskustva, ne samo u svojoj struci nego u svemu što je otkrivalo čovjeka i njegovo mišljenje, djelovanje i osjećanje. Čitao je neprestano, kad god mu je posao dopuštao. Velika biblioteka njegova šefa stajala mu je na dispoziciji. Zanimao se najviše za historiju, memoare, filozofiju, a napose je bio zanesen grčkom tragedijom, Shakespeareom, Rabelaisom i don Quijoteom. Mika je također imao mnogo smisla za humor. Njegov je duh bio neiscrpno vrelo dosjetaka. Njegova je fraza

bila uvijek umotana finom i diskretnom ironijom, njegov izraz bez banalnosti i nametljivosti, a misao puna i logična, katkad, većinom u replikama paradokсна. <http://dzs.ffzg.unizg.hr/html/Begovi.htm>, Pristupljeno 10.04.2019.

[15] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34898>, Pristupljeno 10.04.2019.

[16] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57830>, Pristupljeno 10.04.2019.

[17] <https://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/ostalo/obnova/28822-1-maric-europski-utjecaji-na-hrvatski-nacionalizam.html>, Pristupljeno 10.04.2019. [18] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39660>, Pristupljeno 10.04.2019.

[19] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33522>, Pristupljeno 10.04.2019.

[20] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33522>, Pristupljeno 10.04.2019.

[21] <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22117>, Pristupljeno 10.04.2019.

[22] https://www.tomislavjonjic.iz.hr/IV_korsky.html; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tko-je-tomislav-jonjic-udarnik-kojeg-esih-i-hasanbegovic-guraju-u-prvi-plan-20170628/print>, Pristupljeno 10.04.2019.

[23] <https://www.tomislavjonjic.iz.hr/>; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tko-je-tomislav-jonjic-udarnik-kojeg-esih-i->

hasanbegovic-guraju-u-prvi-plan-20170628/print; <https://hr-cak.srce.hr/207271>; , Pristupljeno 10.04.2019.

[24] <http://www.neovisni.hr/o-nama/organizacija/>, Pristupljeno 10.04.2019.

MARIO JURČEC

Mario Jurčec rođen je 16. 10. 1989. u Zagrebu. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a u svom znanstvenom radu bavi se proučavanjem neklasičnim logikama te povezanosti logike s različitim područjima od epistemologije, filozofije jezika i lingvistike.

Do sada je objavljivao na portalima i tiskanim izdanjima poput Sloboda.hr, Energy Press, Maxportal, Hrvatsko slovo, Projekt Velebit i Obnova.

U svom publicističkom radu, pišući o različitim temama od geopolitike, književnosti, kulturne politike i političke ekonomije, Jurčec heterodoksnim pristupom koji uključuje filozofiju, političku teoriju, teorijsku sociologiju i kulturnu teoriju, nastoji shvatiti aktualne i prošle fenomene u njezinoj širini, izbjegavajući pretjerana pojednostavljenja i nekritičko preuzimanje svakodnevnih klišeja.

Michel Houellebecq i europska kultura pesimizma

Michel Houellebecq se vratio i ponovno uzbukao (književnu) javnost! Od svoga prvog proznog pojavljivanja s novelom "Širenja područja borbe" iz 1994. plijeni pozornost, ne samo književnih kritičara i intelektaulaca opće prakse, kojima njegov rad predstavlja samo jednu u nizu tema u razglabanju - od književnosti, glazbe, dnevne politike do sasvim banalnih, malograđanskih tema i zadovoljstava. Njegov tematski opus obuhvaća širok raspon fenomena raštrkanih između erosa i thanathosa : transgresija, sloboda, sreća, terorizam, transhumanizam, religijski fanatizam, identitet i konačno smrt.

Kao i njegov prethodni roman "Pokoravanje" iz 2015., vrijeme izlaženja romana prati radnju romana. Aktualni događaji koji potresaju Francusku i šire snažan odjek u cijelom svijetu tako već drugi put rade savršen marketing Houellebecqu. Dok je "Pokoravanje" roman o islamizaciji Francuske, izašao na dan bombaškog napada na redakciju Charlie Hebdoa, dotle "Serotonin", izlazi u doba pobune pokreta "Žutih prsluka".

Od samog početka svoje književne karijere, ne samo da plijeni pažnju široke javnosti, on ju i šokira. Tome u prilog govore i sudski proces koji se vodio protiv njega 2002. zbog jedne rečenice iz njegovog romana "Plateforme". Iako je optužba odbačena, Houellebecq je pokazao da unatoč svim utopijskim pričama o kraju

povijesti i blagodatima slobode govora i liberalno-demokratska društva poznaju cenzuru i policiju misli, danas poznatu pod sintagmom političke korektnosti. Sintagma koja se slijepo drži maksime Jacquesa Derridaea o tome kako nema ničega izvan teksta, prosuđivat će tako djela koja im nisu po volji. Krajem devedesetih, kritikom stvarnosti, otvarao je teme i tabue zapadnog društva o kojima je malo tko razmišljao, a još manje se usudio pisati. Samim time, za Houellebecqa su se lijepile etikete koje su ga svrstavale u retrogradne ladice. Ladice pasatističkih stavova, tako će nakon “Širenja područja borbe” biti proglašen za anti-feminističkog i mizoginog pisca, nakon “Elementarnih čestica” i socijaldarvinistom i staljinistom! Inače, glavni lik romana je depresivni genetičar Dzeržinski, što je očita aluzija na šefa Čeke, a svojim kasnijim djelima bit će žigosan kao islamofob.

Svojim djelima u kojima je otvorio tabu teme zapada i predvidio mnoge, Houellebecq je stvorio svoj vlastiti stil. Stil po kojemu će postati poznat i osporavan u povijesti književnosti. Književnik s kojim ga često uspoređuju, a kojeg je često spominjao, Louis Ferdinand Celine jednom je kazao kako je stil jedino ono što je u književnosti važno. Za sve ostalo je kasno; po Celineu nema mjesta novim idejama, tehnika je nadvladala umjetnost, a jedina potraga i kreativnost koja ostaje piscu je upravo stil. Osporavan i kritiziran za svoga života, kao i Celine, Houellebecq je ipak za vrijeme svoga života doživio priznanja poput nagrade Le prix

Goncourt ili nedavno kada ga je francuski predsjednik odlikovao medaljom Legije časti. Nakon sedam objavljenih romana, nekoliko objavljenih knjiga eseja i pjesama, bezbroj članaka, najviše francuske nagrade, može se slobodno reći da je Houellebecq najveći živi francuski pisac. Pretenciozno bi bilo reći, kako je najveći svjetski pisac ili kako živimo u “doba Houellebecqa”, ali je sigurno kako je obilježio epohu kraja dvadesetog i početka 21. stoljeća!

Unatoč svojoj originalnosti i provokativnosti, pa i svojemu osobnom individualnom stilu, Michel Houellebecq ostaje “ukorijenjen u kulturi”. I to jednoj, velikoj kulturi. U francuskoj kulturi posebno mjesto oduvijek imaju književnost i filozofija. Samim time, prosječnost nema mjesta u njoj. Kultura u kojoj se književnost i filozofija svojom metapolitičnošću prelijevaju u politiku. Francuska je bila domovina modernog progresivizma. Ali, isto tako i domovina de Bonalda, Renana, Barresa, Celinea, Vennera. Osim toga, Houellebecq pripada još jednoj, široj kulturi. Europskoj kulturi pesimizma. Poput svojih uzora, o kojim je pisao ili spominjao u djelima, izravno ili neizravno, Houellebecq svojim radom nastavlja jednu vrstu svjetskog kretanja. Kultura pesimizma, kao samosvojna vrsta europskog svjetskog kretanja, davala je važno mjesto umjetnosti. Pesimizam, kao protugibanje teško je bilo shvaćeno kao pokret ili samoidentifikacija autora. Tako je na Schopenhauerovo opisivanje tragične umjetnosti kao

pesimističke, Nietzsche tvrdio kako je umjetnost ono što nadvladava nihilizam. I Spengler, koji se u “Propasti zapada” podrugljivo odnositi spram pesimizma, kasnije će napraviti zaokret i nazvati optimizam kukavičlukom. Pesimizam, kao protugibanje je, dakle, jedno opće mjesto velike umjetnosti Europe, jedna velika ideja koja u sadašnjem gibanju vidi stagnaciju ili propast, naspram vedre, optimističke vizije napretka. Uostalom, nije li upravo i velikan prosvjetiteljstva, Voltaire u svom romanu “Candide” upravo ismijavao “najbolji od svih svjetova” matematičara Leibniza?

Ethos suvremene književnosti: Schopenhauer u supermarketu

Književna teorija druge polovice dvadesetog stoljeća raskinula je sa starom, pozitivističkom teorijom. Dug je to bio put koji je još od vremena ruskog formalizma s početka dvadesetog stoljeća vodio sve do poststrukturalizma. U pogledu funkcionalnosti književnosti, partijnost književnosti iz tridesetih i četrdesetih godina; pedesetih zamjenjuje poziv “angažirane” umjetnosti, onako kako je zahtijevao Sartre. Teza francuske Nouvelle critique, najbolje izrečena kod Rolanda Barthesa o “smrti autora”, zauvijek prekida s pozitivističkom linijom začetom s Taineom prema kojoj je djelo plod triju faktora: čovjeka, pisca i njegove sredine. Umjesto pisca i njegovog djela, po Barthesu, kritika u jeziku treba tražiti smisao djela. Mjesto istine u djelu sada ustupa ono

valjanosti.

Koja je onda funkcija književnosti i uloga kritike? Je li njezin posao provocirati i služiti aktivističkim potrebama ili biti u službi marketinga i reklamne industrije? Houellebecqovi protagonisti često su profesori književnosti (Bruno u “Elementarnim česticama”, Francois iz “Pokoravanja”): na početku “Pokoravanja”, duhovito primjećuje kako studij književnosti, osim akademske karijere, ne vodi nigdje. Ali, nije ni štetan. Tako djevojci koja se prijavi na posao prodavačice on može biti dobar pokazatelj intelektualne živosti; što je pretpostavka za napredovanje. U eseju “Izaći iz 20. stoljeća” tako tvrdi kako književnost ne služi ničemu. Najbolji primjer za to mu je roman “Bjesovi”; tamo je Dostojevski izložio čitavu ljevičarsku ideologiju i njihove (buduće) zločine. No, ništa od toga nije utjecalo na buduće naraštaje; štoviše, ljevičari su nad njome preuzeli monopol. Adornovo pitanje o mogućnosti pisanja poezije poslije Auschwitzta, Houellebecq preformulira u: imali smisla odnosno može li se pisati znanstveno fantastična književnost poslije Hirošime? I odgovor je potvrđan; Hirošima je bila preduvjet da znanstvena fantastika dobije status književnosti.

Napredak egzaktnih znanosti, naspram letargičnosti humanističkih. Znanstvena fantastika tako može imati filozofijsku dimenziju, jer stavlja čovjeka u perspektivu.

U drugom eseju “Različiti pristupi neredu” problematici su-

vremene umjetnosti pristupa s razine arhitekture, koja za njega kao i za mnoge teoretičare ima prvotno značenje za suvremenu umjetnost. Suvremena arhitektura je skromna i transparentna arhitektura, jer mora omogućiti brzi pokret ljudi. Prostor je svedena na čisto geometrijsku dimenziju. Suvremena arhitektura je svedena na program “kako izgraditi police u supermarketu”, u čemu mu i materijali kojim se koristi (staklo i plastični materijali) pomažu. Slično tome, na razvoj književnosti poslije Drugog svjetskog rata isto su utjecale promjene u tehnologiji. Linearno i ravno pisanje pisaćeg stroja, a kasnije osobnog računala, zamijenilo je pisanje rukom; što je utjecalo na pojavu detektivskog romana i američkog novog novinarstva. To odvajanje od književnosti dovest će do pojave masovne industrije zabave i društva spektakla.

Logika spektakla, logika je supermarketa. Ona, poput Schopenhauera, ne vjeruje u povijest; ali ide i dalje od njega. Ne postoji samo jedna volja, čovjek supermarketa nije čovjek jedne želje. To vodi slabljenju volje u samog čovjeka. Masovno uvođenje referenci, reklama, slogana dovodi do slabljenja predodžbe. Umjetnost je komunikacija među ljudima. Književnost, po Houellebecqu, pokazuje svojevrsno protugibanje spram nihilizma suvremene književnosti. Ona je jedina konceptualna umjetnost danas. Riječi su koncepti. Ona nema logiku supermarketa. Za knjigu je potrebno vrijeme, razmišljanje, sve ono što je nepotrebno za logi-

ku supermarketa i brzinsko gibanje. Osim toga, čitatelji moraju imati stabilan život, a život potrošača je život slabića. Posebnu ulogu Houellebecq vidi u poeziji tjeskobe i ugnjetavanja. Suvremena poezija ne gradi više hipotetsku “kuću bitaka”, kao što ni suvremena arhitektura ne gradi mjesto za stanovanje. Društvo koje nije u stanju proizvesti neku novu ideju, ima samo jedan estetski zadatak: prekinuti s potrošnjom, ne sudjelovati, drugim riječima: zakoračiti u stranu!

Oswald Spengler u Parizu 2022.

Spenglerova morfologija kultura i njeno propadanje u fazi civilizacije; središnje je mjesto u kontekstu povijesti europske kulture pesimizma. Učmalost i starost koji civilizaciju dovodi do kraja, zamjenjuje mladost i poletnost nove mlade kulture. Tu zakomjernost je Spengler vidio na primjeru propasti Rimskog carstva i obnovi Euope pod karolinškom renesansom. Zima kulture, razdoblje kada je kultura raskinula sve veze između čovjeka i kulture, pojedinca i zajednice javlja se s prevlašću financijskog aspekta nad industrijom. U svojoj “Propasti zapada” Spengler je prije sto godina tvrdio kako je zapad došao u fazu kada se više ne želi boriti, kada misli da je njegovo mišljenje univerzalno i vječno. Pojave poput “sekundarne religioznosti” (sjajno opisane na primjeru new age sekte u Houellebecqovoj noveli “Lanzarote” i na njemu nastavljenom romanu “Mogućnost otoka”) govori

kako moderni liberalizam nema više ni obilježja individualizma, već je zaglibio u stanje trajnog permisivizma.

U “Pokoravanju” život protagonista sinkroniziran je sa radnjom romana. Tako se prikazuju glavne francuske stranke, Socijalistička i stranke desnice, koje ne vide nikakvu prijetnju ni opasnost u pobjedi kandidata Muslimanskog bratstva. Štoviše, Socijalistička stranka prva ulazi u koaliciju s Muslimanskim bratstvom te na kraju popušta oko spora sa sastavljanjem vlade i prepušta ministarstvo obrazovanja Muslimanskom bratstvu. Time napušta ne samo svoje važno biračko tijelo, već i ideju laiciteta obrazovanja. I glavni konkurent na predsjedničkim izborima, Marine Le Pen pokazuje znakove popuštanja: oblači se poput Angele Merkel, citira Julesa Ferryja i Condorceta. Glavni protagonist, profesor književnosti Francois ponaša se kao i cijela Francuska u romanu: očekuje pobjedu ljevice ili desnog centra prije prvog kruga; na dan drugog kruga odlazi na putovanje Francuskom, ni sam ne zna gdje. Sam priznaje kako “nije pazio na satovima povijesti”, a kada nakon pobjede Ben Abbesa, odlazi u poznato srednjovjekovno hodočašće u Rocmadour, pred kipom Crne djevice ne osjeća ništa.

Pobjeda Ben Abbesa i islamizacija Francuske prikazana je polagano i stupnjevito. U zajedničkoj vladi za premijera je postavljen praktični katolik i uvjereni laicist. Prvo na redu dolazi islamizacija obrazovanja. Ben Abbas kao ekonomski model uvodi distrib-

utivizam, katoličku ekonomsku doktrinu s početka dvadesetog stoljeća. Glavni cilj mu je obnova Rimskog carstva, naravno u novom, islamskom ruhu. Islamski tradicionalizam, onako kako ga shvaća prosječni Europljanin, je samo prafenomen iz kojeg će niknuti nova kultura.

Dvadeset godina arheofuturizma- jedna anatomija

Godine 1998. u izdanju francuske izdavačke kuće L'Encre izašla je knjiga čija se tematika ticala političke teorije i sociologije. Sam ton knjige nije bio nimalo optimističan: “Naša civilizacija je došla do vrhunca, ona koja je produkt moderniteta i egalitarizma i slijedi nam konvergencija katastrofe. Mnoge civilizacije su nestale i to je utjecalo na određene dijelove svijeta. Danas, prvi put u povijesti, katastrofa prijeti čitavom svijetu” stajalo je u predgovoru.

Na prvi pogled radilo se o knjizi poput Kaplanove “The Coming Anarchy” ili Huntingtonove “The Clash of Civilizations”, koje su nasuprot do tada prihvaćenom narativu optimizma, temeljenoga na znanstveno-tehnološkom napretku i nagloj pobjedi paradigmi “trećeg vala” demokracije, pokazivali njihove proturječnosti. Ovaj put kritika je dolazila s druge strane svijeta, iz Europe, točnije Francuske. Radilo se o Guillaumeu Faye, 49-godišnjem novinaru, komentatoru s doktoratom iz političkih znanosti. Za razliku od Kaplana i Huntingtona, koji su na svoje pozicije došli iz raznih varijanti liberalno- demokratske paradigme, Faye je bio bivši član grupe GRECE poznate po kolokvijalnom nazivu „Europska nova desnica” (Nouvelle Droite) koju je zbog neslaganja s radom i programom napustio 1986. Spomenuta knjiga nosila je naziv “Arheofuturizam” (L'Archéofuturisme) u kasnijim

izdanjima i prijevodima s francuskoga poznatija i kao “Europska vizija postkatastrofičnoga doba” (Archeofuturism: European vision of Post-catastrophic Age) ili “Tehno-znanost i povratak antičkim vrijednostima (L’ Archeofuturisme: Techno-science et retour aux valeurs ancestrales). Ideje izložene u knjizi predstavljaju originalnu verziju akcelioranizma i tehnološkoga primitivizma; svojevrsnu desnu verziju postmodernizma, koja spaja visoku tehnologiju s tradicionalizmom, arhaičko s tehničkim sofisticizmom. Za jedne oblik tradicionalističke kontrainicijacije, za druge genijalan koncept kako prevladati progresivizam i egalitarizam. Faye je svoje ideje arheofuturizma i konvergencije katastrofe nastavio razvijati u daljnim svojim djelima. Strogo govoreći, rad Guillemea Fayeja možemo podijeliti na dvije faze: Prije arheofuturizma i nakon njega.

Kritika Nove desnice: Nepročitani Gramsci

Prvo poglavlje “Arheofuturizma” nosi naziv “Poruka Novoj desnici” u kojoj objašnjava svoje napuštanje iste, i 12-godišnju šutnju.

Prvenstveno, radilo se o padu utjecaja “Nove desnice” u javnom prostoru, kako Francuske, tako i ostatka Europe. Časopisi koji su izdavali, prvenstveno Elements, gubio je sve više na značaju te se sa svojim temama i jezikom zatvarao u sve uži krug čitatelja. Kako u izdavačkom, Nova desnica je postajala sve zatvorenija i

marginalnije utjecajna u općenitom društvenom pogledu. Faye navodi primjer sa Nacionalnom frontom (Front national): dok je GRECE sedamdesetih i početkom osamdesetih bila značajna grupa na desnici, Nacionalna fronta na čelu s njihovim predsjednikom Jean- Marieom Le Penom bila je marginalna, uskoogrudna, antieuropska i pro-američka stranka. Desetak godina kasnije, mnogi značajni članovi skupine GRECE postajali su članovi ili savjetnici Nacionalne fronte, poput Pierrea Viala i Jean-Yvesa Le Galloua.

Razloge u stagnaciji Nove desnice Faye ne vidi toliko u cenzuri medija i šezdesetosmaša koji su preuzeli značajne poluge vlasti (svaka cenzura je na kraju poticajna) koliko u pogriješnoj strategiji Nove desnice, izboru krivih tema i načinu obraćanja publici. Prije svega navodi metapolitičku strategiju. Faye time misli na Gramscijevu strategiju kulturne hegemonije: “Nismo čitali Gramscija, a i ono što smo čitali nismo dobro razumjeli.” Kulturna hegemonija Gramscija imala je smisla u kontekstu Komunističke partije Italije dvadesetih godina 20. stoljeća. Kako bi uspješla, kulturna strategija mora biti poduprta od strane neke (jake) političke sile. Tu Faye vidi primjer različitih anti-rasističkih, socijalističkih udruga u Francuskoj osamdesetih i devedesetih godina, koji su bili usko povezani sa Socijalističkom partijom, poput SOS racisme. Nova desnica je tako sa svojim isticanjem parole: “sve je kultura” zaboravila da je ta strategija zastarjela stotinjak

godina, te je i u otvorenijem političkom sustavu, gdje se svakih par godina održavaju izbori, neodrživa.

Osim strateških pogriješaka, Faye vidi pogriješke i u ideološkim programima i temama. Najveće zamjerke uputio je anti amerikanizmu i podrškama politici “trećega svijeta” pod zastavom borbe protiv globalizacije i unarnog multikulturalizma. „Ne postoji treći svijet kao takav” po Fayeu, ideje trećega svijeta negiraju sukob sjevera s jugom, i vode u agresivne, pro-islamističke stavove. Povezan s time je i koncept etnopluralizma koji je po Fayeu, obrnuta verzija multikulturalizma. U primjeni će dovesti do tribalizacije i getoizacije društva. Iako je u načelu protiv migracije, etnopluralna paradigma ne sprječava, već ga neutralizira prihvaćanjem postojanja različitih ne-europskih zajednica. Također, ono što je kritizirao bila je politička upotreba paganizma. On danas predstavlja samo folklor, bez ikakve vjere, organizacije bez čega nema ni metapolitičke strategije.

Konvergencija katastrofe

U srži kritike arheofuturizma je današnje stanje kao “konvergencija katastrofe”, ideja da će Europu u razdoblju između 2010- 2020. zahvatiti na više područja, uzrokujući krajnji kolaps. Katastrofa nije isto što i apokalipsa, ni dekadencija kao stanje u kojemu se sada nalazimo. Trivijalizirajući kompleksnu teoriju kaosa matematičara Renea Thoma, Faye ju je primjenjivao na prošle i buduće događaje. Tako je smatrao da veliki događaji izbijaju iznenada, unutar kratkoga roka te imaju katastrofalne posljedice. Najočitiiji primjer bio je pad komunizma, koji se zbilo u nekoliko godina. Uzroke nadolazeće katastrofe prije svega vidi u sadašnjem metastizirajućem europskom socijalnom sustavu - demografskoj invaziji “juga” na “sjevernu” hemisferu. pogotovo ako se uzmu sukobi na području sjeverne Afrike (puno prije tzv. Arapskoga proljeća i velikoga migrantskog vala), što pridonosi većem ukorjenjivanju radikalnoga islama na području Europe. Uz to, sadašnja kulturna politika europskih zemalja u području obrazovanja stoji s naglaskom na multikulturalizam (multirazizam) kao i vrijednosti sekularnoga republikanizma.

Uz ove političko- demografske probleme, katastrofu vidi i u području ekonomije a prije svega, u području financija predviđa propadanje Francuske na razinu zemlje trećega svijeta. U “Arheofuturizmu” te u “Konvergenciji katastrofe” (*La congergence des catastrophes*), svojevrsnom nastavku “Arheofuturizma”, piše

kako do 2010. godine mora doći do velike svjetske recesije nalik onoj tridesetih godina. Globalizacija, naročito ona ekonomska, mora se sukobiti s univerzalizmom; čisto kao sukob između praktične i teorijske ideje.

Dok je univerzalizam kompatibilan s državnom kontrolom gospodarstva i zato je pogodan egalitarizmu; globalizacija je sušta suprotnost, više naklonjena slobodnijem, nereguliranom gospodarstvu te je kompatibilna autarkiji velikih prostora. Upravo zato, autarkija ili poluartarkični blokovi velikih prostora, važna referenca u geopolitičkoj ideji arheofuturizma - eurosibiriji, postaje moguća u trenutku post-katastrofičnog doba, vremenu kada je univerzalističko potrošačko društvo propadnuto. Globalno gospodarstvo je fragilno, jer je bazirano na virtualnoj stvarnosti, svojevrsna "casino" ekonomija, bez ikakvog upravljanja. Pozivajući se na znanstvenike poput Konrada Lorenza i Jeana Rostanda, Fayeova antropologija definira čovjeka kao bolesno biće, koje čak i ne zaslužuje naziv Homo sapiens: „čovjek nije mudar, samo je inteligentan”. Naš neokorteks ne funkcionira dobro s ostatkom našega mozga. Također s time u vezi, Faye vidi golemu katastrofu u zagađivanju, pogotovo u vezi koje tehnologija proizvodi u području zagađivanja okoliša i pojave novih bolesti.

Arheofuturizam i vitalistički konstruktivizam

Kao protuteže i protuotrov ovoj katastrofi Faye predlaže dvije ideje: vitalistički konstruktivizam i arheofuturizam. Sam ih naziva, pozivajući se ponovno na Renea Thoma, radikalnu misao. Radikalna misao je jedina sposobna suprotstaviti se vladajućoj ideologiji. Ova ideja nije utopijska niti ekstremistička. Ona je revolucionarna i radikalna, jer zadire u sam korijen stvari.

Vitalistički konstruktivizam kao ideja drugo je ime za anti-egalitarizam. Pozivajući se na svog učitelja, talijanskoga pisca Giorgia Locchija, egalitarizam je središnja crta zapadnoga moderniteta. Želimo li izaći iz sadašnjega stanja, moramo se obračunati sa trenutnom situacijom, moramo razmišljati o anti-egalitarizmu. Vitalizam u sintagmi “vitalistički konstruktivizam” označava realizam i organski, ne-materijalistički mentalitet, humanost i autonomnu etiku; konstruktivizam kao povijesnu “volju za moć” i faustovski duh zapada. Trojstvo vitalističkog konstruktivizma: Nietzscheova volja za moć rimskoga poretka i realističke helenističke mudrosti, protiv sadašnje civilizacije koja je produkt moderniteta i egalitarizma.

Arheofuturizam kao strategija, doći će u razdoblju postaktastrofičnoga doba, kada modernističke vrijednosti egalitarizma i individualizma više ne će imati primjenu na društvo. Doba u kojem živimo, doba je interregnuma, vrijeme koje prati kolaps starih i profilaciju novih vrijednosti. Arheofuturizam se sastoji od dvije

vrijednosti: Povratku onome prvotnom (arhe) i prevrjednovanje suštine futurizma.

Prihvatanje arhaičkoga u području vrijednosti znači odbacivanje modernističkog progresivizma. Arhaičko ne znači povratak u nazad, niti je oblik tradicionalizma, u smislu prijenosa vrijednosti. Mišljenje kako je modernizam gledanje u budućnost, a arhaičko apelacija u prošlost je pogrešno. Modernitet je sam regresivan, dok je arhaizam futuristički. Arhaičke vrijednosti su biološkičke, duhovne i hijerarhijske. Odbacivanjem progresivističkih vrijednosti odbacujemo vjerovanja u egalitarna čuda, a isti se sastoji u optimizmu u beskonačnom rastu.

Faye odbacuje linearno poimanje vremena i smatra kako esencija tehnologije počiva upravo u arhaičkim vrijednostima. Ethos tehnologije i poriv za otkrićem proizlaze iz europske faustovske duše. Dvadeset prvo stoljeće bit će ono u kojem europska civilizacija mora ući u svoju metarmorfozu, ili nestati. Sada ulazimo u četvrto razdoblje europske civilizacije. Prvo je, antičko razdoblje, označavalo fazu rasta, a drugo fazu širenja i pokoravanja svijeta. Upravo u trećem razdoblju došlo je do otvaranja zapada svijetu, zbog njegove prometejske tragične duše što je ujedno bilo i uzrokom njezina pada. Faye predlaže cikličko, sferično promatranje vremena, Nietzscheov "vječni povratak istome" te povratak mitu. Poput biljarske kugle koja se obija i vraća natrag, tako se i povijest vraća, ne u isto, već identično stanje. Nasuprot

abrahamskim religijama, ova pozicija drži da sudbina i čudo nisu nadmoćni snazi ljudske volje. “Poput Ahileja, europski čovjek ne kleči pred bogovima, već čvrsto stoji ispred njih”. Suština futurizma sastoji se u planiranju i zapravo otkrivanju budućnosti.

Arheofuturistička sinteza arhaičkih i futurističkih elemenata je mješavina apolonskih i dionizijskih vrijednosti. On se može sažeti u tri točke:

1. Tehnologija i znanost nisu proizašle iz egalitarističkih principa i vrijednosti, već iz etnokulturnoga naslijeđa antičke Europe. Faye duhovito primjećuje da Francuskoj revoluciji nisu bili potrebni znanstvenici, osim u onoj mjeri kada su trebali unaprijediti giljotinu.
2. Arheofuturizam mijenja svjetonazor; budućnost se sastoji ne u povratku folkloru i povijesnom sjećanju, već u njenoj metamorfozi.
3. Arheofuturizam kao povratak redu, poretku.

Kolonizacija Europe i perspektive Eurosibirije

Etničko pitanje, uz ono ekološko, postat će jednim od najvažnijih u 21. stoljeću. Promjene koje su se dogodile osamdesetih godina, prije svega s masivnom imigracijom iz područja Afrike, promijenile su globalnu paradigmu sukoba zapad/istok i stvorili novu paradigmu sjevera protiv juga, koja postaje sve jače izražena. Prihvatanje masovne migracije u zapadnom svijetu nije posljedica

samo humanitarističke etike, već i zapadnjačkoga ernomazohizma (mržnje prema svojoj etničkoj skupini) i ksenofilije (slijepe ljubavi prema svemu stranome). Guillaume Faye smatra da nije problem samo islamizam - razne inačice radikalnog islama, već islam sam. On zbog svoje prirode, svojih temeljnih postavki ne može supostojati u stranom mu civilizacijskome krugu. Etničko pitanje, koje razmatra u svojim kasnijim knjigama "Kolonizacija Europe" (*La Colonisation de l'Europe: discours vrai sur l'immigration et l'Islam*) i "Razumjeti Islam" (*Comprendre l'Islam*), mnogo prije početka velike migranstske krize, tvrdi da se ne radi o krizi već invaziji, nalik onoj u razdoblju od 5. do 8. stoljeća. No za razliku od te migracije, kada su na Rimsko carstvo navaljivali Goti, radilo se o plemenima istoga civilizacijskog podrijetla - indeouropskoga. Zanimljivo je ovdje Fayeovo gledište na naciju i rasu. Nacija kao što joj ime govori, označava zajedničko podrijetlo. Nacija ne obuhvaća tako jezik, ili barem nije nužno. Ona obuhvaća rasu. Ali rasa tu nije shvaćena samo kao antropološka oznaka, već prije svega - kao mentalitet.

Faye predlaže geopolitički koncept "Eurosibirije" kao odgovor sjeverne hemisfere na najezdu sa juga. Eurosibirija kao imperij od Atlantskoga do Tihoga oceana.

U takvom području mogle bi se provesti arheofuturističke ideje, a gospodarstvo bi se temeljilo na koncepciji autarkije velikih prostora. Po Fayeu, prepreka ujedinjenju su uskogrudni, "mali"

nacionalizmi. Ipak, predviđa princip “separacije” gdje bi svatko imao svoje mjesto u odnosu prema susjedima.

DOMINIK TOMIĆ

Dominik Tomić ime je našeg najmlađeg suradnika - kako blogosfere Obnove, tako i časopisa. Iako najmlađi, jedan je od najkvalitetnijih i najčitanijih autora na blogosferi. Posljedica je to erudicije, načitanosti i pismenosti kojima odiše analitičnost u njegovim tekstovima. U ovoj zbirci predstavljen je trima tekstovima: dvodijelnom analizom “Mi Europljani i naše zablude” te tekstom “Nepoznati Voltaire i Francuska revolucija”. Ovi tekstovi mogli bi bez problema proći bilo koju znanstvenu recenziju, a samo su dio Tomićeva rastućeg opusa. Topla preporuka za čitanje autora za kojeg ćete sigurno čuti još mnogo puta.

Mi Europljani i naše zablude, dio I

Početak 2019. godine na Instagramu i Facebooku kružili su oglasi inicijative EU-a Make.org, sa sjedištem u Ulici Louisa-Renéa Villerméa 4 u Parizu, koja je korisnike društvenih mreža i elektroničke pošte pozivala na izjašnjavanje o prijedlozima drugih Europljana iznesenih u anketi „Mi Europljani“ (We Europeans) u sklopu inicijative, koje je prijavom na istu mogao podnijeti svaki stanovnik neke od država članica Europske Unije. Na tom zadatku, prema riječima sa službenih stranica inicijative Make.org, „WeEuropeans udružuje snage s VoxEurop sa ciljem identificiranja i analize pozicija političkih stranaka diljem Europe. Kao informativna platforma na deset jezika, VoxEurop pridonosi raspravi među europskim građanima o pitanjima od primarnoga značaja za Europu (okoliš, demokracija, nejednakost). Proizvedena od strane tima stručnih i strastvenih europskih novinara i prevoditelja, VoxEurop web stranica je slobodno dostupna zahvaljujući potpori njenih čitatelja.“

Glas Europe

Krilatica spomenute inicijative VoxEurop („Glas Europe“) glasi „za slobodni protok ideja“ (engl. for free movement of ideas), jasno istaknuta u desnom kutku glavne stranice. Ipak, brzinski pregledom samih naslova kolumni otkriva se uvid o jasnoj i neprikrivenoj usmjerenosti inicijative ka eurocentričnim stavovima, uz isključivost prema bilo kakvome euroskepticizmu. U prilog tomu svjedoče i sami naslovi članaka objavljenih na stranici voxeurop.eu, pa tako među ostalima autor Ahto Lobjakas u članku „The rightwing tail wags the liberal dog“ 22. svibnja ove godine piše: „The upcoming European elections may return a smaller contingent of far-right deputies than feared. Eastern Europeans have become a Trojan horse in Europe“.[1] Uz vrlo neprimjerenu opasku o istočnoeuroljanima (u koje ulaze i njegovi sunarodnjaci Estonci) kao „trojanskom konju za Europu“ (dokaz o prisutnosti „Europe dviju brzina“ i na mentalitetskoj, a ne samo gospodarskoj razini), Lobjakas, kolumnist estonskoga Postimeesa i voditelj radijske razgovorne emisije „Stanje nacije“ (est. Olukorrast riigis), Estonsku nacionalnističko-konzervativnu stranku, poznatiju pod pokratom EKRE, svrstava u krajnju desnicu koja „sa samo 17,8 posto glasova (...) ne diktira političke izbore koliko lišava ostatak vlade svoga medijskog kisika“ [2], nadodajući i kako „njezini vođe (...) glasno i neotesano nastavljaju pronositi svoja otvoreno rasistička, ženomrziteljska i homofobna

stajališta“[3]. Poprilično je to „otvoreno“ i „tolerantno“ obilježavanje euroskeptika u svrhu „slobodnoga protoka ideja“. Zanimljivo je i umanjivanje glasačke potpore EKRE-a u sintagmi „samo 17,8 posto glasova“, kao da se na gotovo 18 od 100 estonskih birača slobodni protok ideja ne odnosi.

Ann Ighe, urednica lista Ord&Bild, već u samom naslovu članka objavljenoga 22. svibnja usklikuje kako „napokon, klimatske promjene postaju stvar politike“ (engl. Finally, climate change gets political) pozivajući se na rezultate anketa Eurobarometra koji analizira stavove švedskoga biračkog tijela ususret izborima za Europski parlament, te navodi kako su „problemi koji najviše dotiču birače klimatske promjene, selidbe i desničarski populizam“ uz kratak komentar „a familiar European, if not global, landscape“ - „krajolik sličan Europi, ako ne i svijetu“.[4] Da navedeno nije u potpunosti točno u istome tekstu donosi i sama autorica navodeći kako među švedskim strankama postoji „opće opiranje (mrskost, oklijevanje, engl. reluctance) na uvođenje poreza na ugljikov dioksid (engl. CO2 Tax) na europskoj razini, uglavnom zbog raširenoga straha od od širenja moći EU-a na nova područja (djelovanja)“.[5] Zašto? Zato što francuski Žuti prsluci nisu prvenstveno podigli bunu na uvođenje poreza na ugljikov dioksid „zbog raširenoga straha od od širenja moći EU-a na nova područja (djelovanja)“, već zato što su pripadnici pokreta, pretežno Francuzi srednjega i radničkoga sloja, pos-

tupnom gentrificacijom izbačeni iz iz središta velikih gradova i potisnuti iz njihovih predgrađa da bi ih mogli nastaniti afrički i arapski doseljenici pristigli tijekom migracijske krize[6], ali i zbog rasta cijene energenata, primjerice, dizela za 14-22% u razdoblju između studenoga 2017. i studenoga 2018.[7], djelomično uzrokovanih reformama premijera Emmanuela Macrona i loših gospodarskih rezultata njegove vlade (rast nezaposlenosti na rekordnih 9%[8], rast broja Francuza ispod granice siromaštva na 8,8 milijuna ili 14% ukupnog stanovništva Francuske[9], pad prosječne plaće zbog kojega je 5 milijuna Francuza u tom trenutku živjelo s osobnim mjesečnim prihodima manjim od 855 eura[10]). Ekonomske reforme Macronove vlade uključivale su uvođenje novih osam poreza[11] kojima je udio državnih prihoda u BDP-u sa dotadašnjih 45% (tada najviša vrijednost među svim visokorazvijenim državama)[12] skočio na rekordnih 57%, 16% više od prosjeka članica OECD-a.[13] Macronov porez na CO2 posljednja je kap koja je Francuzima prelila čašu. Osnivač talijanske skupine Žutih prsluka, trgovac Alberto Nardozzi iz Torina, u svojoj je izjavi za britanski The Guardian naznačio kako talijanska skupina „za razliku od Francuza podržava svoju vladu“ te se „bori protiv intervencionističke politike Europske Unije“. [14] Prosvjedi žutih prsluka odvijali su se i u Bruxellesu, Amsterdamu, Rotterdamu i Haagu, no dok su oni u nizozemskim gradovima bili miroljubive naravi (troje uhićenih u Amsterdamu[15]),

prosvjednici u belgijskoj prijestolnici posezali su za kamenjem i pirotehnikom (vatromet, signalne rakete) na policiju, koja ih je rastjerivala vodenim topovima uz uhićenje 400 prosvjednika. [16] Uzroci, povodi, načini organiziranja i krajnji ishodi prosvjeda razlikuju se od članice do članice i nije točno generalizirati stanje u Francuskoj na Italiju ili Belgiju.

[1] <https://voxeurop.eu/en/2019/27-voices-europe-estonia-5123254>

[2] Izvorni navod iz članka na engleskom: „However, the definitive component in the surprising three-party coalition which emerged after the elections is the extreme right. With just 17.8 percent of the vote, the Estonian Nationalist Conservative Party – or EKRE as it is commonly known by its Estonian acronym – has captured the new government’s agenda. It doesn’t so much dictate the political choices, as it starves the rest of the government of all media oxygen.“

[3] Izvorni navod iz članka na engleskom: „Instead its leaders have, now in government, loudly and uncouthly continued to proclaim their openly racist, misogynist and homophobic views.“

[4] <https://voxeurop.eu/en/2019/27-voices-europe-sweden-5123229>

[5] Izvorni navod iz članka na engleskom: „Commentators note a general reluctance among most Swedish parties to introduce

a CO2 tax at the European level – mainly due to the widespread fear of extending EU powers to new domains.“

[6] Vidi Georges Bensoussan, Izgubljeni tragovi Republike (fr. izvornik Les Territoires perdus de la République - antisémitisme, racisme et sexisme en milieu scolaire) i David Goodhart, Velika zamjena (fr. izvornik Le grand remplacement).

[7] <https://www.vice.com/it/article/wj3n9b/chi-sono-gilet-gialli-movimento-protesta-francia>

[8] https://lexpansion.lexpress.fr/actualites/1/actualite-economique/le-taux-de-chomage-stable-en-france-au-3e-trimestre-a-9-1_2049368.html

[9] https://www.liberation.fr/direct/element/la-france-compte-88-millions-de-personnes-pauvres-soit-14-de-la-population_87172/

[10] <http://www.lefigaro.fr/conjoncture/2018/10/11/20002-20181011ARTFIG00231-cinq-millions-de-francais-vivent-avec-moins-de-855-euros-par-mois.php>

[11] https://lexpansion.lexpress.fr/actualite-economique/un-cabinet-d-audit-a-comptabilise-8-nouveaux-impots-depuis-l-election-de-macron_1977959.html

[12] https://lentreprise.lexpress.fr/actualites/1/actualites/les-prelevements-obligatoires-ont-augmente-en-2017-a-45-4-du-pib-insee_1995179.html

[13] [Obnova](https://www.lexpress.fr/actualite/societe/l-etat-edredon-a-</p></div><div data-bbox=)

etouffe-l-etat-regalien_1757331.html

[14]<https://www.theguardian.com/world/2018/nov/26/paris-begins-clean-up-after-gilets-jaunes-clash-protest-with-police>

[15]<https://nltimes.nl/2018/12/10/limited-turnout-yellow-vests-protests-netherlands-three-arrests>

[16]<https://www.reuters.com/article/us-belgium-protests/brussels-police-arrest-hundreds-in-yellow-vest-riot-idUSKB-N1O70OP>

Mi Europljani i naše zablude, dio II

Ono što jest slično je sve jače opiranje prijetećoj islamizaciji Europe, sve snažnije izraženo u „starim članicama“ EU-a, državama Zapadne Europe i Beneluksa. Primjerice, Eric Zemmour u knjizi „Samoubojstvo Francuske“ (fr. Le Suicide Français) navodi kako je opis sigurnosnog stanja u Francuskoj „narušavanje njezinoga ustavno-pravnog poretka na vlastitom teritoriju“ [1], opće stanje nesigurnosti „očitovalo u porastu broja tzv. no-go zona“ [2], oličenje bezvlašća i nemoći francuske policije. Samo u pokrajini Ile-de-France krajem 2018. postojalo je barem stotinu divljih naselja (slamova, fr. bidonvilles) koje francuska policija „nije držala pod svojom jurisdikcijom“ tj. nije djelovala u njima.[3] Kao da to nije dovoljno, i sam Macron davao je neprimjerene izjave o „uspostavi Islamske Francuske“ [4] i pozitivnim vidovima islamizacije francuskog društva [5], usprkos jasnom opredjeljenju islamskoga religijskog vodstva protiv demokratskoga uređenja kao prihvatljivoga.[6]

BREXIT, ali demografski

Da otpor Europljana prema migrantskom valu ne-Europljana nije od jučer, dokazuje Douglas Murray u hvaljenoj Čudnoj smrti Europe koji svoje argumente nalazi u europskim istraživanjima javnoga mnijenja od 1950-ih do danas, u kojima su se Europlja-

ni većinski protivili masovnim migracijama, dok su vladajuće strukture činile upravo suprotno, što je opisao sljedećim riječima: „Svo vrijeme Europljani su pronalazili načine pretvaranja da to (integracija useljenika, op.a.) može funkcionirati. Ustrajući primjerice, u stavu da je takva imigracija posve normalna. Ili, ako se integracija ne postigne u prvom naraštaju, možda će se to dogoditi s njihovom djecom, unucima ili nekom idućom generacijom. Ili da uopće nije važno jesu li ljudi integrirani ili ne. Svo smo vrijeme odbijali prihvatiti mnogo izgledniju činjenicu da to jednostavno neće funkcionirati. Takav je zaključak posljednjih godina migracijska kriza samo ubrzala.“[7] Uzrok tom stavu vidi i u „popularnoj zabludi“ da se „čini da je trenutačni stav da će se u nekoj fazi idućih godina ljudi iz Eritreje i Afganistana u Europi pomiješati kao što su Đenovljani i Firentinci danas stopljeni u Italiju“[8], što za posljedicu ima sljedeće: „(...) znamo da Europljani ne mogu postati što god požele. Ne možemo, primjerice, postati Indijci ili Kinezi. A ipak se od nas očekuje da povjerujemo kako svatko na svijetu može doći u Europu i postati Europljaninom.“[9]

Današnji multietnički kaos u Europi ima svoj uzrok u demografiji tj. njezinoj pogrješnoj političkoj provedbi u zemljama Zapadne Europe. Naime, dva svjetska rata u četvrtstoljetnom vremenskom razdoblju desetkivale su europsku populaciju. Primjerice, Ujedinjeno Kraljevstvo izgubilo je u Prvome svjetskom ratu,

prema službenom izvješću britanske vlade iz 1924., 744 000 vojnika[10] (bez kolonija), a u Drugome svjetskom ratu 357 000, uz 6 000 nestalih[11]. Commonwealthovo Povjerenstvo za ratna grobišta (Commonwealth War Graves Commission) popisalo je 2014. 887 858 poginulih vojnika s Britanskoga otočja i njegovih kolonija[12] u Prvome svjetskom ratu, što znači da na sve kolonije aktivne u borbama Prvoga svjetskog rata otpada oko 140 000 poginulih vojnika. Isto izvješće navodi oko 383 700 mrtvih vojnika Britanskog Carstva u Drugome svjetskom ratu[13], prema čemu na Krunske kolonije (Crown Colonies) oko 25 000 poginulih vojnika, iako se navode brojevi i do 150 000 poginulih iz članica Commonwealtha (afričke, američke, istočnoazijske, europske otočne, bliskoistočne, oceanijske, južno i jugoistočnoazijske kolonije).

Zanimljivo je, dakle, utvrditi da iako je Britansko Carstvo zauzimalo četvrtinu svjetskoga kopna i kontroliralo tri desetine svjetskih mora[14], većina stradalnika, ranjenih i mobiliziranih vojnika dolazila je s Britanskoga otočja tako da su, najvećem postojećem carstvu unatoč, narodi Britanskoga otočja pretrpjeli najveće demografske gubitke.

Douglas Murray svoju knjigu započinje pregledom korjenite promjene etničke slike Britanskoga otočja u drugoj polovici 20. stoljeća osvrćući se na nespremnost i kratkovidnost u (ne)plan-

iranju što konzervativnih što laburističkih vlada kroz desetljeća, koje je rezultiralo potpunom promjenom etnodemografske slike Britanije na popisima 2002., a napose 2011. godine. Ono što Murray uviđa zabrinjavajućim jesu reakcije na korjenite populacijske promjene koje su bile „neobično jednoglasne“ jer „kad su političari svih velikih stranaka govorili o popisu rezultate su spominjali samo u slavljeničkom duhu“.[15]

Nemoguće je ne primijetiti britanski demografski (a time i etnički, kulturološki, društveni) paradoks. „Tijekom većega dijela svoje prošlosti (...) Velika Britanija imala je izvanredno postojanu populaciju“ jer čak je i normansko osvajanje 1066. „za posljedicu imalo samo 5 posto normanskoga stanovništva Engleske“.[16] Ono što nisu uspjeli Normani, pošlo je za ruku muslimanima, čiji je broj sa 1,5 milijuna 2001. porastao na 2,7 milijuna 2011., premda i taj broj „uvelike podcjenjuje stvarnost“. Naime, dvije općine s najbržim rastom broja muslimana, Tower Hamlets i Newham, bile su „među onima s najslabijim odazivom na popis jer otprilike svako peto kućanstvo nije sudjelovalo u njemu“.[17]

Ikarov pad

Kao da demografske promjene i ekonomska stagnacija nisu dovoljne, francuska filozofkinja Chantal Delsol u svojem djelu „Suvremena zabrinutost“ (fr. *Le suoci contemporain*), na engleski prevedeno kao „Ikarov pad“ (engl. *Icarus Fallen*), nihilističko, bezvrijednosno i dekadentno stanje europskoga društva uspoređuje s idejom stanja u kojemu bi Ikar bio, da je preživio pad. Razrađujući njezinu ideju, Murray se osvrće na europsku filozofiju koja je „rastavila na dijelove samu sebe i sve ostalo, ali posve bez ideje kako da ponovno sastavi bilo što, a kamoli sebe. (...) Ako je preostala još koja prevladavajuća ideja, onda je to ideja da su ideje problem. Ako je preostao još koji zajednički vrijednosni sud, onda je to da su vrijednosni sudovi pogriješni. Ako je preostala još koja izvjesnost, onda je to nepovjerenje u izvjesnost.“[18] Chantal Delsol zamijetila je da je do duhovnoga pada „stare Europe“ došlo zato, jer je Europljanima „posljednjih pedeset godina dobre sreće posve izbrisalo osjećaj za tragičnu dimenziju života“.[19] Murray primjećuje da je za vrijeme migrantske krize „bilo nezamislivo da bi desničarski zapadnoeuropski vođa rekao makar pola onoga što bi rekao ljevičarski istočnoeuropski vođa“[20] navodeći primjer slovačkoga ljevičarskog premijera Roberta Fica koji je, odbijajući prihvatiti kvote za preraspodjelu migranata, izjavio: „Osjećam da u EU-u upravo činimo ritualno samoubojstvo, a mi samo gledamo.“[21] Unatoč

prijetnjama, Fico nije odustao: „Islam nije mjesto u Slovačkoj. Migranti mijenjaju karakter naše zemlje. Mi ne želimo da se karakter ove zemlje promijeni.“[22] Mađarski premijer Viktor Orban 15. ožujka 2016. u svome govoru istaknuo je: „Ovaj nas put opasnost ne napada kao što to čine ratovi i prirodne katastrofe, iznenadnim povlačenjem tepiha pod našim nogama. Masovna je migracija spori tok vode, koji malo pomalo erodira obale.“

Na Zapadu ništa novo

Tako je govorio Remarque, a tako i danas pišemo „Mi Europljani“ (WeEuropeans). Ukupno 1,7 milijuna sudionika dalo je 11,3 milijuna glasova u sklopu inicijative Make.org, a na stranicama inicijative (i konferenciji održanoj 22. ožujka) svečano je objavljeno deset najboljih.. Čitajući prijedlog Andriania iz Grčke, šestoga najboljeg u izboru hrvatskih glasača, „potrebno je zaštititi radnička prava u svim zemljama EU-a“, ili prijedlog Salvadora iz Španjolske, devetoga u izboru, „potrebno je imati jasne i transparentne informacije o svim projektima i sporazumima u Europskoj uniji“[23], teško se ne nasmijati na naivnost i promašenost općenitosti tih pitanja. Pojam zaštite radničkih prava ili transparentnih informacija toliko su široki, ali i izlizani, da ih je nemoguće ovako trivijalizirati. Rumunj Gheorghe Adrian zahtijeva: „potrebno je ulagati u obrazovanje i istraživanje“, kao da se dosad nije uložila ni lipa. Hrvatskim glasačima u ovome iz-

boru najbolji prijedlog je uspostavljanje reciklažnoga programa na razini EU-a, kao da ih se ne tiče što Mustafa Ružnić, premijer Unsko-sanskoga kantona, graničnoga s Kordunom i Banovinom, ukazuje sljedeće: „Evidentirano je na stotine prekršaja i krivičnih djela, 79 najtežih, ubistva, pokušaji ubistva, silovanje, bludne radnje, teške krađe. Nijedna policijska agencija se nije uključila u rješavanje ovih problema.“[24]

No, trebaju li nam Ružnićeve riječi, kada i sami svjedočimo da migranti demoliraju planinarske domove[25] i otimaju strane državljane na našoj granici[26], ili što načelnik MUP-ove Uprave za granicu Zoran Ničeno u HRT-ovoj „Temi dana“ govori o nikada većoj brojki uhićenih krijumčara na hrvatskim granicama.[27] Obzirom na odgovore dobija se dojam da Hrvati žive u oblacima, ali stvarnost je drugačija. Stvarnost je da 43-godišnji karlovački šumar, koji je, braneći svoju imovinu, suprugu i šestomjesečno čedo od tridesetak migranata, u samoobrani ozlijedio ilegalnog migranta iz Pakistana zaradio kaznenu prijavu, a ilegalac smještan u bolnici.[28] U Pakistanu ne bijesni rat, a spomenuti maloljetnik (desetogodišnjak) sigurno nije spreman za europsko tržište rada. Zašto i bi, kada je Geld Müller iz švicarskoga Neue Zürcher Zeitung izračunao da njemačke porezne obveznike svaki migrant košta 2500 eura mjesečno, što je iznos jednak prihodima od poreza prikupljenih od dvanaestorice radnika.[29] Zvuči održivo, zar ne?

- [1] https://www.lepoint.fr/societe/eric-zem-mour-predit-une-guerre-civile-entre-communautaires-18-12-2014-1890709_23.php
- [2] <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2018/09/06/01016-20180906ARTFIG00150-les-agressions-continuent-de-flamber-en-france.php>
- [3] <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2017/09/26/97001-20170926FILWWW00054-migrants-plus-de-100-bidonvilles-en-le-de-france-pecesse.php>
- [4] <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2018/05/13/01016-20180513ARTFIG00190-macron-prepare-son-plan-pour-l-islam-de-france.php>
- [5] https://www.liberation.fr/france/2017/06/21/au-diner-du-cfcm-macron-expose-sa-feuille-de-route-sur-l-islam-en-france_1578414
- [6] Vidi različite izvore: <https://nationalinterest.org/feature/political-islam-compatible-democracy-17731>
<https://www.commdiginews.com/world-news/muslim-writer-explains-why-islam-and-democracy-are-incompatible-47245/>
<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1993/02/islam-and-liberal-democracy/308509/>
<https://www.jihadwatch.org/2016/09/canadian-imam-islam-and-democracy-are-absolutely-incompatible>

- [7] Murray, Douglas. Čudna smrt Europe, Egmont, Zagreb, 2018., str. 9
- [8] isto, str. 10
- [9] Isto, str. 11
- [10] Statistics of the military effort of the British Empire during the Great War, 1914–1920, Glavni stožer (Stationery Office) Ministarstva rata Ujedinjenog Kraljevstva, London H.M, 1924., dostupno na <https://archive.org/details/statisticsofmili00grea>
- [11] Strength and Casualties of the Armed Forces and Auxiliary Services of the United Kingdom 1939–1945, Glavni stožer Njezina Veličanstva (Her Majesty's Stationery Office, HMSO), naredba (command, cmd) br. 6832, str. 7 Vidi i: Haghton, Tim. Aftermath: Legacies and Memories of War in Europe, 1918-1945-1989, Routledge, 2016., ISBN 9781317183907
- [12] https://issuu.com/wargravescommission/docs/ar_2014-2015?e=4065448/31764375 , str. 38
- [13] Isto, str. 39
- [14] Leacock, Stephen, Our British empire; its structure, its history, its strength, 1941., str. 266-75
- [15] Murray, str. 19
- [16] Miles, Dsvid. The tribes of Britain, Weidenfeld & Nicholson, 2005., str. 236
- [17] Murray, str. 18
- [18] Murray, str. 233

- [19] Chantal Delsol u predgovoru engleskom izdanju *Icarus Fallen*, str. 20
- [20] Murray, str. 236
- [21] Fico: EU's migration policy is 'ritual suicide', *EurActiv*, 26. siječnja 2016.
- [22] Fico sieht keinen Platz für Islam in der Slowakei, *Der Standard*, 27. svibnja 2016.
- [23] <https://weeuropeans.eu/hr/hr>
- [24] <https://www.biscani.net/ruznic-evidentirana-su-sll0van-ja-ubstva-kradje-i-niko-ne-rjesava-problem/?fbclid=IwAR1uVfT-2GSUkkTVEfOwnw8TKr4dVMAVCKK-7vs8Pwl-86n53EgvPaJjja0o>
- [25] <https://vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/3430169/bili-smo-u-planinarskom-domu-kojeg-su-porazbijali-migranti-izmet-razbijeni-prozori-rasporene-deke/>
- [26] https://direktno.hr/eu-i-svijet/eu/bizarno-migranti-oteli-slovenca-te-se-njegovim-automobilom-odvezli-u-italiju-155031/?fbclid=IwAR2IKmB5IaxCP2QX-0vy5g6D4htU3I_7Q0ir-nxRE6xsPo_lpzi4uaPkb878
- [27] <https://vijesti.hrt.hr/499013/niceno-rute-migranata-mijenjaju-se-na-tjednoj-bazi>
- [28] <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/raste-napetost-u-dva-dana-tesko-ozlijedena-dva-migranta-nas-susjed-je-sipkom-slomio-nogu-migrantu-pa-mora->

mo-se-braniti/8689151/?fbclid=IwAR0WwD80JZX_7t-
M576yyo1o4CwWgKkDwxXSgFEt-CvkeM7uv7CB3RWShP0M
[29][https://www.nzz.ch/meinung/kommentare/die-fluechtling-
skosten-sind-ein-deutsches-tabuthema-ld.1316333](https://www.nzz.ch/meinung/kommentare/die-fluechtling-
skosten-sind-ein-deutsches-tabuthema-ld.1316333)

Nepoznati Voltaire i Francuska revolucija

François Marie Arouet - Voltaire - središnja je ustanova francuskoga prosvjetiteljstva[1], već za života stekavši naslov vodećega duhovnog autoriteta prosvjetiteljske Europe[2]. Romanom *Candide* ili optimizam (*Candide ou l'Optimisme*, 1759.), u kojemu ironizira i satirizira filozofiju optimizma G. W. Lieblinza, a koje je i njegovo recepcijski najtrajnije djelo[3], ulazi u kanon europske književnosti i postaje neizostavnom figurom svih školskih književno-povijesnih i filozofskih pregleda.

Nepoznati Voltaire - primjer oglivizma

Premda nam se dvostoljetnim nastojanjima novina, školskih čitanki i predavača sa sveučilišnih katedra »prodaje« priča o snošljivome intelektualcu pripisujući mu se citat nikada potvrđene autentičnosti[4], uvidom u Voltaireovu retoriku i djelovanje ta se slika značajno mijenja.

Je li snošljiv čovjek, intelektualac, čovjek »otvorena uma« onaj koji izjavljuje da je »kršćanstvo divlja zvijer koja siše krv svojih istomišljenika«[5]? Može li se osoba koja je u pismu svome prijatelju zabilježila da bi »bila ludost postati mučenikom zbog istine«[6] biti prozvana vođom »prosvjetiteljskoga« pokreta? (Može, što mnogo govori i o samome tom pokretu.) Može li se takva osoba nazvati »slobodoljubivom«, koja usklikuje »uništite

bestidnicu« (*Ecraséz l'infame*)[7] upirući prstom u svoje neprijatelje te, poput Katonova »*Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*«, ponoviti: »Sva svoja pisma završavam s *Ecr. L'inf.* kao što je Katon uvijek govorio 'Uostalom smatram da Kartagu treba razoriti'«, pri čemu Voltaireova Kartaga jest Katolička Crkva.[8]. Kako se ovaj Voltaireov diskurs uklapa u Orwellov obrazac »oglivizma«? Drug Ogilvy nije postojao, ali mu je Veliki brat uz pomoć lažnih fotografija, lažnoga životopisa i hibridnoga junaštva stvorenoga ciljanom propagandom, udahnuo život.[9] Kao takav, Ogilvy klasično je oružje informacijskoga rata, kojim se »čovjeka može lišiti izravnoga iskustva o pojavama i činjenicama. Posljedica je navedenoga što čovjek pojavu i događaj prihvaća kao stvarne samo ako oni postoje u informacijskome prostoru. Razlog takve pojavnosti posljedica je medijske preplavljenosti obavijestima, a ne činjenicama.«[10] Tako nepostojeć Voltaireov citat (vidi bilješku br. 4) spretnim zahvatom počinje postojati u boljoj prošlosti te se posljedično, ovom »inverzijom sjećanja«, iz kolektivnoga pamćenja briše sve ono nepoželjno oko Voltaireove osobe, kako bi se nova slika stvorila pripisivanjem stanovitoga citata E. B. Halla, Voltaireu samome.

Voltaireov »znanstveni rasizam«

Mit o tolerantnom, prosvjetiteljskom Voltaireu, pada u vodu pred njegovim vlastitim riječima: »Bijelci su superiorni crncima, kao što su crnci superiorni majmunima, a majmuni kamenicama.«[11]

U uvodnome dijelu svoga Eseja o običajima Voltaire naznačuje kako »samo slijep čovjek može posumnjati da su bijelci, crnci, albini, Hotenoti, Laponci, Kinezi, Amerikanci potpuno različite rase« zastupajući poligenetičku teoriju, po kojoj različite ljudske rase potječu od različitih praroditelja, a koja je poslužila »Europljanima, naravno i Francuzima, da na afričkome kontinentu uspostave robovlasnički sustav.«[12] Stoga Voltaire i kaže: »Nemamo prirodno pravo okovati stanovnika Angole« dodajući da »na to imamo sporazumno pravo. Zašto se prodaje taj crnac? Ili, drugim riječima, zašto se dopušta da ga se prodaje? Ja sam ga kupio, on mi pripada, što mu onda krivo radim? Radi kao konj, ja ga loše hranim, još gore odijevam, zapovijedam da ga izbatinaju kada ne sluša. Što je tu toliko čudno? Postupamo li bolje prema našim vojnicima?« No, Voltaire nastavlja i dalje: »Crnac, u odnosu na vojnika, ima prednost da ne riskira svoj život nego ga provodi u društvu svoje crnkinje i svoje crnčadi.«[13]

Načelom inverzije Voltaire robovlasništvo nad crncima pozitivizira ustvrdivši: »Crnac koji prodaje samoga sebe luđak je, a otac koji prodaje svoga malog crnca barbar je. A ja se ponašam ra-

zumno tako što ga kupim i time mu dajem priliku da radi na mojoj plantaži.«[14] Zanimljivosti radi, Voltaireov primjer slijedit će i njegov prijatelj John Locke, koji će zarađivati na trgovanju dionicama kompanije Royal African, koja se bavila trgovinom crnačkim robljem.[15]

Voltaire će u prvome poglavlju Rasprave o metafizici (1734.) iznijeti pretpostavku kako se filozof s Marsa u potrazi za ljudskim bićem i njegovim glavnim osobinama iskrcao na Zemlju, u državu nazvanu Cafri. Priča se nastavlja ovako: »Vidim majmune, slonove, crnce koji, čini se, svi imaju nekakv tračak nesavršena razuma (...) Kada bih na prvi dojam prosuđivao, bio bih sklon misliti da među tim bićima, slon onaj koji je razuman. Ali, da ne sudim lako, promatram neko mladunče od šest mjeseci, slonića, lavića, psića. Opažam, bez trunke sumnje da te mlade životinje imaju neusporedivo veću snagu i spretnost, više ideja i strasti, bolje pamćenje od jednoga malog crnca. Opažam i to da poslije nekog vremena on ima toliko ideja kao i oni svi zajedno. Isto tako opažam da te crne životinje među sobom govore bolje i raznolikijm artikularnijim jezikom negoli druge životinje (...) I, naposljetku, dugim promatranjem skromnoga stupnja superiornosti koju oni s vremenom dobiju nad majmunima i slonovima, usuđujem se na procijeniti da je tu riječ o čovjeku.«[16]

Ovaj prikaz najbolje ćemo zaokružiti anegdotom iz Voltaireova života. Naime, po pronalasku fosiliziranih riba i školjaka u

talijanskim Dolomitima, Voltaire se uznemirio istime, bojeći se da bi ta (paleontološka) otkrića mogla u ljudma potaknuti vjeronje da se opći potop, u određenome povijesnom razdoblju, doista dogodio. Stoga je u svojoj akademskoj disertaciji iz 1746. godine utvrdio da su te ostatke donijele i ondje ostavile »bezbrojne mase hodočasnika i križara na povratku iz Svete Zemlje.« O ovoj izjavi književni kritičar Erich Auerbach napisat će: »Svojim budalastim ismijavanjem fosila pronađenih na Alpama Voltaire je pokazao vrstu neurotičnoga straha.« [17]

Na kraju će i sam Voltaire u pismu Thériotu zapisati: »Treba znati lagati kao sam vrag, odvažno lagati, a ne se pritom stidjeti. Treba znati lagati sada i uvijek, a ne samo u jednome trenutku.« [18]

Voltaire i Francuska revolucija

Španjolski političar, filozof i diplomat Juan Donoso Cortés, koji je do izbijanja »majke svih revolucija« bio umjeren liberal, u svome je Govoru o diktaturi iz 1849. ustanovio: »Ova revolucija je tvrdila da će svijetu donijeti vladavinu slobode, jednakosti i bratstva. Sada pak, moja gospodo, što je ova revolucija donijela? Ona je učinila nužnom slobodu diktature, ona je tu diktaturu proglasila i odmah sebi prisvojila; ona je u ime jednakosti iznašla diktaturu novoga plemstva partijskih drugova; i konačno: u ime bratstva na ulicama Pariza međusobno su se poklala opoganjena braća. Ova republika, koja se naziva republikom triju istina, ja

kažem da je to laž. Ja se odričem ove republike, jer je to republika triju laži.«[19]

Općepoznato je da su Sjedinjene Američke Države podržale i pozitivno vrjednovalе revoluciju, to više što su u njenoj pripremi sudjelovali američki političari i masoni Benjamin Franklin i Marie Joseph Marquis de Lafayette te što je uslijedila nakon Američke revolucije (1776.).[20] U Međunarodnom leksikonu masonerije stoji pak ključno priznanje: »Masonerija nije ništa poduzela da bi organizirala revoluciju. Ona je dala Francuskoj ideju o jedinstvu roda ljudskoga, poučena od Franklina i Lafayette, formulirala je ljudska i građanska prava, i u njenome je u krilu dozrijevala duhovne ideje 1789. A što je slijedilo nakon 1791. nema više veze s ovim idejama.«[21]

Naime, u vrijeme Revolucije, u Francuskoj je bilo 629 masonskih loža, od toga u Parizu 65, a ukupan broj slobodnih zidara bio je oko 70 tisuća članova. Na izborima za Skupštinu državnih staleža u svibnju 1789. (neposredno prije izbivanja revolucije) dvije trećine izabranih delegata bili su masoni, njih 477.[22] Teoretičari, organizatori i agitatori revolucije bili su članovi iluminata, francuski i ini masoni, okupljeni oko slobodnozidarske krovne frakcije Veliki Orijent (Grand Orient, osnovan 24. svibnja 1773.), napose masoni združeni u prestižnu parišku ložu »Les Neuf Soeurs« u kojoj je upravo tih godina veliki meštar bio Benjamin Franklin, budući predsjednik SAD-a. U tu je ložu, kojoj je

sjedište bilo u negdašnjem samostanu isusovačkoga novicijata, u svojoj 84. godini života, 17. veljače 1778. svečano bio primljen i Voltaire, u nazočnosti dvjesto i pedesetorice masonske braće.[23] Tom prigodom veliki meštar lože uputio je Voltaireu pozdravnu riječ: »Predragi moj brate, vi ste bili slobodni zidar još prije negoli ste primili ovo obilježje i vi ste ispunili odgovarajuće obveze još prije negoli ste za to od nas primili zaduženja«[24].

Dokaz da je revolucija bila dugoročno pripremana u Francuskoj i izvan njezinih granica služi pismo što ga je D'Alembert uputio Voltaireu 23. studenog 1770., gotovo devetnaest godina prije izbijanja revolucije, a u njemu piše: »Na našoj strani imamo caricu Katarinu, pruskoga kralja Friedricha II., Kristijana VII. iz Danske, kraljicu Švedske, Ulricha iz Brandenburga i njegova sina, budućeg Gustava III., kralja Poljske, mnogo kneževa Carstva i cijelu Englesku.«[25]

Revolucija kao visceralna mržnja protiv »trona i oltara«[26] možda se najbolje može sažeti u rečenici Denisa Diderota, glavnoga urednika i izdavača Francuske enciklopedije: »svijet neće biti sretan dok posljednji kralj ne bude zadavljen crijevima posljednjega svećenika.«[27] A tu su ideju zdušno podupirali brojni intelektualci toga vremena, od Voltaira, Holbacha, Helvetiusa, Rousseaua, D'Alemberta do Condorceta, Dantona, Marata, Montesquieua. Robespierrea i drugih.[28]

Umjesto zaključka, još jedna crtica iz Revolucije

Jedan od prvih suvremenih genocida zbio se u pokrajini Vandeji, gdje su jakobinske snage usmratile oko 120 tisuća ljudi zbog njihove pripadnosti katoličanstvu.[29] Za ovaj pokolj nije se sa sigurnošću znalo sve do otkrića »kartona BS/8« u Povijesnome arhivu Francuske vojske, koji sadrži korespondenciju između revolucionarne vlade u Parizu i vojnih zapovjednika u Valdeji od 1793. do 1794. godine. U tim se zapisima (korespondencijama) nalazi zapovijed iz Pariza »potamanite ih sve - rat neće završiti dok ne nestane i zadnji stanovnik Vandeje« kao i odgovor generala Turreaua: »Vandeja treba postati nacionalno groblje.«[30] Republikanski general Westermann u pobjedničkome je zanosu izjavio: »Vandeja više ne postoji! Umrla je pod našim slobodarskim sabljama, sa svojim ženama i svojom djecom. Zgazio sam djecu kopitima mojih konja, masakrirao žene da više ne rađaju bandite. Ne mogu sebi predbaciti da sam ikoga zarobio. Sve sam uništio... Ceste su posijane leševima. Ima ih toliko da na nekim mjestima tvore piramidu.«[31]

Od jednakosti, slobode i bratstva u ovoj klaonici ni slova. Sapi-enti sat.

[1] Blackburn, Simon. Oxford Dictionary of Philosophy, Oxford University Press, 1996., str. 395-396

[2] Natuknica o Voltaireu u mrežnom izdanju Hrvatske encik-

lopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65298>

[3] Isto, Hrvatska enciklopedija.

[4] Radi se o sljedećem citatu: »Prezirem vaše svjetonazore, ali sam spreman umrijeti za to da ih jednom možete slobodno izražavati«. Ovu misao Voltaire nikad nije izrekao. Ona, naime, pripada engleskoj spisateljici Evelyn Beatrice Hall iz njezine knjige *Voltaireovi prijatelji* (*The Friends of Voltaire*, 1906.). Usp. Soggi, Antonio. *Rat protiv Isusa, Benedikta*, Zagreb, 2003., str. 46

[5] Lanzillo, Maria, *Voltaire - Politica della tolleranza* (Voltaire - politika tolerancije), Laterza, Rim - Bari, 2000., str. 100

[6] Vannicelli, Andrea, *Voltaire sconosciuto* (Nepoznati Voltaire), *Studi Cattolici*, br. 587, studeni 2010., str. 778

[7] Poklič *ecrazes l'infame* prvi put se javlja 23. lipnja 1760. u Voltaireovu pismu D'Alambertu u kojem dodaje da »to pitanje ima presudnu važnost (...) i ono je najveća usluga koja se može napraviti ljudskom rodu«. Od toga će se nadnevka navedeni poklič mnogo češće početi nalaziti u pismima, i to toliko da se Voltaire jednostavno potpisivao riječima *Ecr. l'inf.*

[8] Domazet-Lošo, Davor. *Admiralovi zapisi 2*, Denona, Zagreb, 2017., str. 191, bilješka br. 15.

[9] Usp. Orwell, George, 1984, strl 45-6 i 49

[10] Domazet-Lošo, isto, str. 185

[11] Soggi, Antonio, isto, str. 51

- [12] Domazet-Lošo, isto, str. 194
- [13] Voltaire, Scritti filosofici (Filozofska pisma), Paolo Serini (ur.), Laterza, Bari, 1962., sv. I, str. 610
- [14] Voltaire, Scritti filosofici (Filozofska pisma), Paolo Serini (ur.), Laterza, Bari, 1962., sv. I, str. 613
- [15] Usp. Poliakov, Leon, Storia dell'antisemitismo, sv. III, str. 122
- [16] Voltaire, Scritti filosofici (Filozofska pisma), Paolo Serini (ur.), Laterza, Bari, 1962., sv. I, str. 131-2
- [17] Usp. Domazet-Lošo, str. 195-6 i Poliakov, str. 122
- [18] Soggi, Antonio, Rat protiv Krista, isto, str. 65
- [19] Drimmel, Heinrich. Gott mit uns. Das Ende einer Epoche, Amalthea Verlag, Beč-München, 1977., str. 217
- [20] Lutz, Heinrich, Französische Revolution, u: Sacramentum mundi, sv. 2, Herder-Freiburg, 1968., str. 65-71
- [21] Lennhof, Eugen; Posner, Oskar, Internationales Freimaurer-Lexikon, 1992., str. 1308: »und in ihrem Schosse wuchsen die geistigen Ideen von 1789. Was 1791 folgte, hatte nichts mehr mit diesen Ideen zu tun.«
- [22] Nardi, Orio, Il vitello d'oro, Milano, 1989., str. 127
- [23] Lennhof i Posner, isto, str. 502
- [24] Ploncard d'Assac, Jacques, Das Geheimnis der Freimaurer, Stuttgart, 1989., str. 56
- [25] Orio, isto, str. 126
- [26] Adler, Manfred, Die antichristliche Revolution der Frei-

maurerei, Jestetten, 1975., str. 19

[27] Seppelt, Franz Xaver; Schwaiger, Georg, Geschichte der Päpste, München, 1964., str. 364

[28] Introvigne, Massimo, Il sacro postmoderno, Gribaudo Editore, Milano, 1996., posebno poglavlje I.: In principio era la Rivoluzione francese, str. 24-59

[29] Usp. Secher, Reynald, Le genocide franco français. La Vendée-Venge, Pariz, 1986.i Martin, Jean-Claude, La Vendée e la France, Pariz, 1987.

[30] Introvigne, isto, str. 53

[31] Mezzadri, Luigi, La Rivoluzione francese e la Chiesa, deveto poglavlje Il caso Vandea, str. 133-144, citat na str. 135

OSTALI AUTORI

Suprotno naslovu posljednjeg poglavlja, ovdje nisu zastupljeni svi ostali autori, bilo oni koji redovito pišu za naš blog i časopis, bilo oni koji su se na našim stranicama pojavili samo jedan put. Ovdje su izabrani tekstovi autora koji su se na našim stranicama pojavili jednom, ali su postigli veliku čitanost i praćenost. Svakako se nadamo kako će Vas ovi tekstovi odvesti na trag naših drugih, ovdje neobjavljenih autora, kao što su Marko Paradžik, J. Benjamin Williams, Edin Muftić, Ricardo Bottino, Ivan Dadić (koji se istaknuo prijevodima Chestertonovih eseja), Tomo Hunjak i drugi.

Tradicionalno tetoviranje Hrvata katolika u Bosni i Hercegovini

Dražen Stojanović

Rijetki su oni koji su se sustavno i znanstveno uputili u obradu ove teme. Zadnji i ujedno važan sustavan pokušaj znanstvenog istraživanja ove pojavnosti bio je za vrijeme poznatog arheologa i povjesničara Ćire Truhelke.

Naravno, kroz vrijeme na istu temu se nadovezalo mnogo drugih istraživanja i teorija, često u domeni pseudo znanosti ili pokušaja lakšega objašnjenja i tumačenja tradicije, koja danas dobiva jedno novo značenje i dimenziju.

Sve ono što je tipično niklo iz naroda kao što su priče, legende, pa u ovom slučaju i samo tetoviranje, podložno je raznim tumačenjima i raznim dodatnim pojašnjenjima koje narod usmenom predajom s koljena na koljeno prenosi. U vrtlogu povijesnih promjena sve je podložno nestajanju, a tako je i s tradicionalnim tetoviranjem Hrvata katolika u Bosni i Hercegovini. No, krenimo na početku od povijesnih pojašnjenja.

Bosna i Hercegovina u svojoj specifičnosti stoljećima je bila raskrižje kultura i susreta dviju civilizacija, Zapada i Istoka. Često na vjetrometini povijesti izložena raznim, kako vanjskim tako i unutarnjim utjecajima, nemirima, ratovima i previranjima, diči

se svojom današnjom raznolikošću, ali i teškim povijesnim bremenom kojeg su na jedan osobit način nosili i još uvijek nose Hrvati u Bosni i Hercegovini. Hrvatski korpus često je bio pod izravnom prijetnjom nestajanja s područja BiH, ali unatoč silnoj povijesnoj nemilosti, on kao takav je očuvao svoj identitet. Najvažniji dijelovi identiteta jednog naroda njegovi su jezik i tradicija, a budući da je tradicija jedan dosta širok pojam ovdje ćemo samo staviti naglasak na tradiciju tetoviranja. Povijest tetoviranja Hrvata katolika u BiH seže u Osmansko doba. Na stranicama Wikipedije možemo naći jednu dosta šturju povijest te tradicije: „Najviše se prakticirala kada je Bosna i Hercegovina pala pod osmanlijsku vlast. “Sicalo” se ruke, čela i prsa. Zemljopisno je ovaj običaj najviše bio raširen među Hrvatima u Bosni, nešto manje u Hercegovini, Turopolju, a postojao je i u Dalmaciji. Kako su Turci otimali kršćansku djecu i slali ih u Tursku da budu janjičari i sluge (kao što su oteli i djecu bosanske kraljice Katarine koja je BiH u nasljeđe ostavila Svetoj Stolici u Rimu, sve dok joj se djeca ne vrate katoličkoj grudi i vjeri), katolici su tako željeli zaštititi svoju djecu i zauvijek ih obilježiti, kako bi znali kome pripadaju. Kasnije su Turci običavali iskoristiti pravo prve bračne noći, tj. spavali bi s tek vjenčanom djevojkom prije nego to učini njezin muž. Po predaji, katolici su tako tetovirali svoje djevojke, kako bi bile odbojne muslimanima i kako bi u slučaju da ih odvedu, uvijek znale tko su nekada bile. Tetovirana su

muška i ženska djeca od 3. do 18. godine i to na blagdan Svetog Josipa, Blagovijest, Veliki Petak i u Korizmeno vrijeme pomoću prirodnih materijala kao što su med, ugljen, pljuvačka i majčino mlijeko. Teme su bile razbojnički križ, Jeličin križ itd. Tetoviranje je bilo redovito do 1938. godine, a od onda je u padu. Zadnja osoba koja se sicala tradicijskim načinom rođena je 1969., a mati ju je sicala 1984. godine.“ Iz povijesti je jasno vidljivo da je pripadanje hrvatskom korpusu značilo i automatsko pripadanje Katoličkoj Crkvi. Hrvati i danas njeguju svoj identitet, a posljednja kraljica Bosanskog kraljevstva Katarina Kosača-Kotromanić (1425. Blagaj, BiH – 1478. Rim, Italija) među Hrvatima se štuje kao žena na glasu svetosti.

Bosanski kraljevi nazivali su se često i kraljevima Hrvata, a isprepletenost povijesti dviju kraljevina Bosne i Hrvatske je stoljetna. Vratimo se na temu tradicionalnog tetoviranja. Iz kratke povijesti te tradicije tetoviranja ili „sicanja“ vidljivo je da tradicija ima svoj kontinuitet sve do danas, kada pojedini moderni tattoo majstori iste motive tetoviraju mladim naraštajima.

Samo tetoviranje izaziva čuđenje, jer nije nešto svakodnevno, ali je ipak sveprisutno. Postoji čitava povijest tetoviranja u raznim kulturama i narodima. Čak je i ledeni čovjek Ötzi (nađen u Alpa, a živio prije 5300 godina) na sebi imao tetovaže. Oslikavanje ljudske kože izaziva maštu i kao takvo često je danas sredstvo

moderne umjetnosti. Teme i motivi su kod tetoviranja različiti kao što je i sama motivacija tetoviranog pri tetoviranju različita. Tetoviranje Hrvata katolika u BiH ima jednu povijesnu pozadinu koja iako na oko izgleda čvrsta i dobro utemeljena, podložna je daljnjem istraživanju i tumačenju. Budući da je motiv „sicanja“ uglavnom križ kao znak raspoznavanja i zaštite, postoje i razne teorije o tome odakle je preuzet motiv križa, uobičajen za tetoviranje kod katolika. Teorije su razne i one se istraživanjima multipliciraju. Ovdje ću samo navesti dvije koje se stalno uzimaju kao vjerodostojne u tumačenju pojavnosti tetoviranja. Prvu teoriju je iznio fra Zvonko Martić koji je proveo niz istraživanja u vezi sa tradicionalnim običajima katolika u Bosni i Hercegovini i smatra da neka istraživanja pokazuju da su tetovaže križeva na rukama katolkinja bile prisutne i u predslavenskom periodu na Balkanu. Sličnu teoriju zastupa i Truhelka u svojem istraživanju u kojem kronološki spominje povijesne razloge tetoviranja sve do Ilira. Također, u istom istraživanju Truhelka navodi tehnike i motive tetoviranja katolika u Bosni i Hercegovini. Motiv je najčešće bio križ ili križić preuzet vjerojatno još od Slavena. Tu je i teorija da su motivi križeva za tetoviranje preuzeti s stećaka za vrijeme Osmanskog pokoravanja Bosne (pad Bosanskog kraljevstva 1463.) koji također sa sobom nose dosta povijesnih nejasnoća. Stećci su srednjovjekovni nadgrobni spomenici koji tijekom cijeloga srednjeg vijeka nastaju u zaleđu jadranske obale. Spuštaju se

negdje i do samoga mora pa ih nalazimo u Šibenskom i Makarskom primorju, ali i na Pelješcu, u Konavlima itd. Računa se da ih je danas po planinskim prostranstvima Dinarida (pretežno Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora) razasuto preko 70 tisuća. Ti „bilizi“ (jedno od njihovih izvornih imena) tipološki mogu biti ploče, sanduci, sljemanjaci, stupovi i križine. Stećak jest nadgrobni spomenik, ali svaki srednjovjekovni nadgrobni spomenik nije ujedno i stećak. Ta razlika do danas nije točno utvrđena. Bezbrojne teorije o etničkoj ili vjerskoj pripadnosti nemoguće je konkretno primijeniti na svim područjima gdje se stećci javljaju. Po onome što sada znamo o stećcima, oni nastaju krajem 13. stoljeća i traju do kraja 15. stoljeća tj. prvih desetljeća 16. stoljeća, a možda i duže u nekim zabačenim krajevima. Druga teorija je dosta bliska logičnom tumačenju nastanka tetoviranja kao i preuzimanju motiva, ali ostaje još uvijek otvoreno pitanje zašto bi katolički puk uzimao motive sa bogumilskih nadgrobničkih spomenika. Dok prva teorija jasno daje na znanje da je simbol križa na Balkanu, a i šire, postojao još i u predslavensko vrijeme kao motiv tetoviranja, postavlja se pitanje jesu li Hrvati preuzeli tu tradiciju od naroda koje su zatekli svojim dolaskom na prostor Bosne i Hercegovine, a ti narodi možda su preuzeli istu tradiciju od naroda prije njih. Jednostavnih pojašnjenja nema, jer svako daljnje istraživanje obiluje rađanjem novih pitanja, tako da je uistinu potrebno u dogledno vrijeme ozbiljno

se uhvatiti ove teme. Pune ruke posla pritom imati će etnolozi i povjesničari zajedno s arheolozima. Arheologija bi tu mogla dati i puni i zadnji odgovor na tradiciju tetoviranja na tim prostorima iz jednostavnog razloga što je za takvu vrstu tetoviranja bio neophodan alat. Zasigurno je da tetoviranje na području Bosne i Hercegovine ima dugu tradiciju i povijest, ovo je samo grebanje po površini nečega što zacijelo ima duboko povijesno značenje.

Svako novo tumačenje koje dolazi imat će svoje pristalice i protivnike, ali u tome i jest čar istraživačkoga rada. Ono što se sa sigurnošću može reći jest da je tradicionalno tetoviranje u Bosni i Hercegovini svojstveno jedino hrvatskom narodnom tijelu s pokojim izuzetkom kod ostalih naroda u BiH. Ono je ostalo do danas zastupljeno samo u ženskom dijelu populacije. Truhelka o tome piše: „Kao što je već doktor Glück primijetio, mogao sam i ja konstatovati da je osim rijetkih izuzetaka, tetoviranje jedino i splohom u katoličkog dijela naroda u Bosni običajno. Tetoviranje u žiteljstvu ostalih vjera, na koje se tamo-amo nailazi, nikad ne ide na račun kojeg etničkog momenta, već ga vazda valja svesti na spoljašne utjecaje.“ U prilogu ovog članka donesena je, i dosad nigdje objavljena, fotografija ženske ruke koja prikazuje motiv križa kod tetoviranja žene, Hrvatice i katolkinje s područja Konjica (selo Bušćak). Na fotografiji je tetovirana ruka Anđe Šudić (79.) koja svjedoči da je tu tetovažu napravila još kao dijete

s 12 ili 13 godina. Po njenom svjedočenju razlog tetoviranja je bio motiviran željom da se označi njena pripadnost katoličkoj vjeri. Tvrdi da taj običaj, kao što je to prethodno već rečeno, potječe iz vremena Turaka (osmanlijska vladavina) i da se prenosi s koljena na koljeno. Odluku o tetoviranju Anđa je donijela samovoljno i tvrdi da je taj običaj bio prisutan samo kod ženske djece koja bi se uglavnom tetovirala do svoje 15. godine, a motiv je uvijek bio križ. Koristila je pritom iglu i smjesu. Internetske stranice su prepune fotografija tradicionalnog tetoviranja jer su u zadnje vrijeme skupine entuzijasta i istraživača uvidjele vrijednost tradicije, koja nažalost polako izumire ili mijenja svoj izvorni oblik u jedan moderan. Pokušava se spasiti na sve načine to kulturno dobro starih generacija. Na slikama koje kruže internetom možemo osim križa vidjeti i druge simbole koji potječu čak iz poganskoga kulturnog kruga (obično su u prošlosti takve simbole tetovirali muškarci). Zanimanje za povijest i motive tradicionalnih tetovaža ne pokazuje samo domaća javnost, nego i strani novinari. Ta specifičnost koju hrvatski narod stoljećima čuva i prenosi s koljena na koljeno jest uistinu jedna od mnogobrojnih vrijednosti koja našu povijest čini poput kamenčića u mozaiku još bogatijom i ljepšom.

Zaključujem da će područje Bosne i Hercegovine još dugo u svakom pogledu biti dobro tlo za istraživače svih vrsta, a poglavito za etnologe, arheologe, povjesničare i antropologe. Bosna

i Hercegovina u sebi skriva mnoga mistična mjesta, neuobičajenu tradiciju, njezino tlo skriva mnoge povijesne ostatke od Ilira, Rimljana, Slavena i ostalih starih naroda koji su obitavali na njenom teritoriju. Kao što je stećak i nakon toliko stoljeća mnogima zagonetan i do kraja neistražena pojava, tako će možda i „sicanje“, odnosno tradicionalno tetoviranje ostati tajnovitim velom obavijena pojava, a taj veo jest tajna koju je vrijeme stavilo na lice zemlje, i u ovom slučaju lice hrvatskog naroda. Uistinu je zbog nedostatka literature teško dati dobro i opširno tumačenje tradicionalnog tetoviranja Hrvata katolika na području Bosne i Hercegovine, ali takvu zadaću ostavljam kompetentnijima i stručnijima od mene. Slika koja je ovdje donesena neka ostane kao znamen na pokušaj spašavanja tog djelića povijesti i tradicije naroda kojem i sam pripadam.

Mirila – mit o kultu duše na južnom Velebitu

Tanja Trošelj Miočević

Kolektivno sjećanje je skup uspomena što ga dijeli određena zajednica, a pamćenje je rad na tom sadržaju, kažu autorice članka Zašto pamćenje i sjećanje, Maja Brkljačić i Sandra Prlenda u knjizi *Kultura pamćenja i sjećanja*, koju su priredile, u Zagrebu 2016. godine. Zašto je važno njegovati tradicijsko, kulturno i povijesno naslijeđe i ne prepustiti ga zaboravu? Budući da se to često događa, pitamo se koji su razlozi tomu?

Moderan načina života i nove životne navike utječu da se kulturne prakse neke zajednice gotovo potpuno mijenjaju ili su se posve promijenile. U novim civilizacijskim okolnostima dolaze nove prakse, a stare se vremenom gube i na kraju posve nestanu. Zaborave se. Svjedoci smo iz vlastitog iskustva i sjećanja, kako se samo prije dvadesetak godina živjelo drugačije, bez masovnih medija, osobito masovne primjene kompjutera i mobitela, a kamoli prije sto godina, kada su mediji bili prirodni materijali i tehnologije kojima se izražavala kultura i svjetonazor neke zajednice.

Životi kakvima su živjeli naši stari gotovo da i ne postoje, a sve što je od toga ostalo, nalazi se još samo u sjećanjima živih ili je kulturna praksa, srećom, postala dio kolektivnog sjećanja. No,

ako se to nije dogodilo, a praksa, koja je nekad bila dio zajednice, više se i ne spominje, a nema ni zapisa o njoj, nameće se pitanje kako u takvim slučajevima smanjiti rizik od njezinog potpunog zaborava, jer mnoge prakse i običaji na raznim geografskim prostorima izloženi su tom apsolutnom zaboravu. Prenošeni su generacijama samo usmenom predajom i ako ih nikada nitko nije zapisao i interpretirao, ostaju trajno izgubljeni. Bez zapisanog traga lako se može trajno zakinuti povijest određenog geografskog prostora, ali time, nažalost, i povijest cijele zajednice.

U prilog tezi donosim primjer velebitskih mirila u sklopu pogrebnih običaja na Velebitu koji se nasljeđivao i mijenjao migracijom stočarskog stanovništva, a koji bi bio zaboravljen da nije bilo istraživanja tijekom 20. stoljeća, počevši od bilježenja predajnih narativa, nezaobilaznog Nikole Bonifačića Rožina, koji se kao rukopisi danas čuvaju u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Posebno bih izdvojila istraživače: Ivana Krajača, Antu Glavičića i Mirjanu Trošelj, koji su rođenjem vezani za velebitski kraj, zato ih i ističem, i koji su spasili od zaborava taj jedinstveni kulturni fenomen. Premda su mirila prisutna u kulturi i običajima na čitavom Dinarskom arealu, osvrnula bih se samo na suženi geografski prostor - južni Velebit.

Mirjana Trošelj, profesorica povijesti umjetnosti i književnosti, već je u osnovnoj školi otkrivala uz kozje putove "neobične grobove," mirilišta na raskrižjima, brinama, kosama/prijevoji-

ma, docima i dragama (vododerinama). Prvi odgovor na pitanje koje je postavila davnih 60-ih: "Kakvi su to kod nas toliko brojni i neobični grobovi," dobila je od svoje bake, Pere Jović (rođene 1880.-1977.): "To nisu grobovi, to su sveta mesta - mirila, tu su duše naši pokojnika. Duša se na njima odiljuje od tila i vezuje za sveti kamen!" Odgovor kojim joj je baka "definirala" mirila, Mirjana Trošelj je šezdesetih, kada ona nisu više bila u funkciji, „otela zaboravu“ njihov religijsko-simbolički kontekst i prikazala ga u nizu stručnih i znanstvenih radova od 1980. do danas. U toj jednoj bakinoj rečenici, rečeno je sve, što mi je u jednom razgovoru osobno rekla Mirjana Trošelj.

Mirila su bila mjesta na kojima se "duša opraštala od svjetovnoga života i odlazila u svjetlost vječnu, a tijelo u grobu postat će zemlja i iz toga razloga biti posve nevažno." Na mirilima su se stočari južnog Velebita opraštali od pokojnikove duše koja će s njih otići u onostranost. Slične odgovore dobivala je i od ostalih mještana Starigrada-Paklenice, Selina, Modriča, Tribnja-Krušćice, Tribnja-Šibuljine, Tribnja-Mandaline i Barić Drage, a uvijek je od sedamdesetih u svojim istraživanjima, voljela slušati što su govorili kazivači, koji su se još uvijek živo sjećali vremena kada su mirila bila dio njihova života. Mirila su dio pogrebnog običaja podvelebitskog stanovništva, posebno onoga koje je zbog blaga/stada i njegove ispaše provodilo veći dio godine na velebitskim pasištima. Mirila postoje "od kad postoji život na Velebitu," ka-

zao je Mirjani Trošelj 1980. kazivač Mate Jusup, premda je za sada pouzdano potvrđeno od 16. stoljeća. Kulturna praksa mirila traje do pedesetih godina 20. stoljeća, nakon čega potpuno prestaje. Zanimljivo je da se prva istraživanja o mirilima pojavljuju već u prvoj polovici 20. stoljeća, a od sedamdesetih započinju na interdisciplinarnoj razini. Držim značajnim da su se za mirila posebno zainteresirali ljudi koji su, kao što je već rečeno, porijeklom vezani uz Velebit. To su Ivan Krajač, doktor prava (sjeverni Velebit), Ante Glavičić, arheolog (sjeverni Velebit) i već spomenuta Mirjana Trošelj (južni Velebit). Južnovelebitska mirila posebno su dobro očuvana u odnosu na mirila sjevernog i srednjeg Velebita, Bukovice i Ravnih kotara, a u Dalmatinskoj zagori gotovo da im se gubi materijalni trag.

U religijsko-simboličkom kontekstu vjerovalo se da je duša živa i besmrtna, pa su za stanovnike velebitskog kraja mirila bila važnija od groba u kome je tijelo samo zemlja. Nakon pokapanja grob pokojnika više se nije obilazio, već bi se na groblje došlo tek nakon nekog novog ukopa. Razlog je bio i u velikoj udaljenosti planinskih naselja od mjesnog groblja kao i svjetonazoru da je u grobu „samo tijelo bez duše, koja je ostala na mirilu“.

Ovakvi obredi su vrlo vjerojatno ostatak pretkršćanskih vjerovanja, tvrdi jedan od prvih autora o mirilima, Ivan Krajač. Vjerovalo se da su ova odmorišta za dušu, mjesta na kojim se duša oprašta od ovoga života, gdje se ona namiruje i mirno odlazi u

svjetlost vječnu. Vrijedni istraživači Ivan Krajač i Ante Glavičić su iz Senja, a Mirjana Trošelj iz Starigrada-Paklenice, i zahvaljujući njihovoj znatiželji i ljubavi prema kraju iz kojeg potječu, zaštitili su od zaborava jedan važan kulturni fenomen. Tako je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u prosincu 2007. godine donijelo rješenje kojim se utvrđuje da posmrtni običaji vezani uz mirila imaju svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra. Danas su mirila bitan dio kulturne baštine podvelebitskog kraja i turistički lokaliteti koje turisti rado obilaze.

Praxis – (anti)nacionalizam po potrebi

Adorno Marcuse

Ovaj rad bavi se kontroverznom političkom dimenzijom neo-marxističke filozofije i prakse u tadašnjoj Jugoslaviji. Naglasak je stavljen na prikaz razvoja političkih ideja hrvatskih i srbijanskih predstavnika te škole razmišljanja, njihovih sličnosti i razlika, ali i na kontradiktorne elemente unutar njihovih društveno-političkih ideja s posebnim osvrtom na njihove vlastite kritike nacionalizma.

Praxis kao posebna filozofska disciplina nastaje ranih 60-ih godina prošloga stoljeća, a njegove ideje razvijaju se i promoviraju kroz istoimen časopis čiji je prvi broj izašao 1964.g. (časopis je i inače izlazio od 1964. do 1974.). Zanimljivo je uočiti da upravo taj period predstavlja vrijeme najvećega (i praktički jedinoga realnoga) gospodarskog uzleta tadašnje ekonomije, pa stoga nije čudno da su se tzv. tvrdolinijaši odlučili na oštru kritiku praksis filozofije, koja je tražila još „ispravniji“ put u marksizam. Članovi su bili optuživani na plenarnim sjednicama CK kao „ubačeni, provokatorski i špijunski elementi“, a kada se pogleda spisak gostujućih zapadnih filozofa na korčulanskoj ljetnoj školi u tome periodu uočavamo i često pozvano ime Herberta Marcusea, zaista na trenutak povjerujemo tvrdolinijašima. Marcuse naime, kao

najugledniji radikalno-ljevičarski filozof i čest posjetitelj Ljetne škole bio je suradnik OSS-a, preteče CIA-e, od početka na protunjemačkoj kampanji, da bi sve do 1951. radio za američku vladu u daljnjim propagandnim akcijama. Nadalje, praksis filozofiju odlikuje pokušaj odmaka od Marxova rigidnoga dogmatskog tumačenja, i povratak tzv. emancipatornim humanističkim idejama mladoga Marxa. Milan Kangrga, jedna od centralnih figura praksisa, u svojoj knjizi „Šverceri vlastitog života“ ovako objašnjava ime časopisa: „naslov Praxis odabran je zato što “praksa”, taj centralni pojam Marxove misli, najadekvatnije izražava skiciranu koncepciju filozofije“. Hrvatske, točnije zagrebačke predstavnike praksisa činili su filozofi Branko Bošnjak, Danko Grlić, Milan Kangrga, Gajo Petrović, Predrag Vranicki, Danilo Pejović (koji se povukao '66-te) i sociolozi Ivan Kuvačić i Rudi Supek. Među beogradskim predstavnicima možemo navesti Mihajla Markovića, Ljubomira Tadića, oca bivšega srbijanskog predsjednika Borisa Tadića, Jovana Arandelovića, Milana Damjanovića, Nebojšu Popova, Svetozara Stojanovića i Zagorku Golubović. Uz Praxis veže se i Korčulanska ljetna škola, koju su osnovali Kangrga i Rudi Supek, i koja je okupljala sva relevantna imena tzv. “Nove ljevice“ (Ernst Bloch, Jürgen Habermas, Erich Fromm, Herbert Marcuse itd.), dakle najviše predstavnike već zalazeće tzv. „Frankfurtske škole“ kritičke teorije. Hrvatskim predstavnicima Praxisa, kao izvornim marksistima,

jako je važno bilo kritizirati nacionalizam svake vrste, makar su i sami bili vrstom jugo-unitarista, odnosno jugo-nacionalista. Beogradski dio bio je podijeljen, Marković i Tadić postupno su prihvatili velikosrpske ideje, dok su Popov i Golubović ostali pri anti-nacionalističkim stavovima. Međutim, kod hrvatskih predstavnika dolazi do određene neravnoteže prilikom kritika nacionalizma. Kako bismo uvidjeli ovu neravnotežu potrebno je analizirati njihov odnos prema masovnom pokretu Hrvatskoga proljeća, a koji je zapravo bio ustanak hrvatskoga naroda (pogotovo studentske populacije i pripadajuće akademsko-radničke inteligencije) za priznanje i poštivanje hrvatskoga nacionalnog identiteta i protiv politike jugoslavenskoga, točnije velikosrpskoga unitarizma.

Sam pokret je bio prodemokratski i ekonomski liberalan, no u marksističkoj analizi M. Kangrge radilo se ni manje ni više već o „prodiranju neke vrste ustaškoga sentimenta“. Tako u knjizi „Šverceri vlastitog života“ Kangrga opisuje svoje viđenje Hrvatskoga proljeća na ovaj način: „Od 1969. do ‘hrvatskog proljeća’ (ne samo na Sveučilištu) taj se do kraja užareni i totalno euforični ‘nacionalni pogon’ širio na svim područjima života odvijao sada — ‘blagoslovljen’ s najvišeg državno-partijskog vrha i potican na sve strane — nezaustavljivom brzinom, brzinom u ‘galopu’ tako da su čak i relativno trezveni ljudi pod utjecajem stvorene nacionalističke atmosfere i nasilne indoktrinacije izgubili orijentaciju,

ali su bili i dobro zaplašeni ovom bujicom oslobođene mržnje i straha, što se njegovalo kao jedini pravi i nenadomjestivi 'hrvatski duh' koji ruši sve pred sobom poput lavine. Jer to je bio pravi pogrom, koji je prijetio da pomete sve pred sobom. Bila je to prava — ustaška atmosfera (sic!). Mogao sam je detektirati i gotovo u zraku nanjušiti kao autentičan svjedok onoga što sam i sâm doživljavao i jedva preživljavao kao srednjoškolac za vrijeme NDH kao ustaški pakao bez premca! Nitko me nije mogao ni tada ni sada u tome ni prevariti, ni dokazati suprotno.“ Kangrga ne navodi nikakve daljnje argumente zašto bi ovaj kulturno-društveni pokret opisao kao „ustaški“.

Istu etiketu pripisivao je Savki Dabčević Kučar i Miki Tripalu koji su bili pripadnici SKH-a. Godine 1971. izlazi dvobroj Praxisa 3-4, tematski usmjeren najvećim dijelom kritici hrvatskoga nacionalizma, kakav je odlično poslužio jednom autoritarnom, na trenutke i totalitarnom društvu i političkoj vrhuški kakvo je bilo jugoslavensko (točnije Savez komunista). Tada na scenu stupaju nesretni događaji prokazivanja kolega proljećara, za što je već nekoliko puta javno optuživan, a da optužbe nikad porekao nije, i sam bivši predsjednik Hrvatskoga helsinškog odbora Žarko Puhovski, član uredništva redakcije Časopisa „Praxis“ 1973./74. Tako nešto zaista je za najveću osudu, ukoliko bi se na sudu ispostavilo istinom, jer licemjerje i ironija bili bi neprocjenjivi za jednoga „velikog humanista i ljudsko-pravaša“. Zanimljivo je da

su se iste parole o „ustašluku“ mogle čuti, i to vrlo gromoglasno 1971. na tada središnjoj revolucionarnoj proslavi Ustanka naroda Hrvatske u ličkom Srbu, tijekom izviždanog govora Savke Dabčević Kučar i drugih uključenih u Hrvatsko proljeće. Inače glavna Kangrgina zamjerka (ali i ne samo njegova) u vezi nacionalizma jest da on ograničava, čak i reducira ljudskost jer navodno općeljudsko svodi na plemensko. I tu se vidi doza apstrakcije za koju su ih protivnici optuživali, jer su apstraktni humanizam koji je uzor imao u „mlado-marksovskim“ radovima, protivnici praksis filozofije držali štetnim za revoluciju i njena gibanja, ali i velikim odmakom od izvorne, kasno-Marxove materijalne pozadine čitave povijesti i biti društvenosti. Nažalost, posebno su Kangrga i naš cijenjen fizičar Ivan Supek, koji se uzgred rečeno nisu baš slagali, zajednički gajili praktički šovinističke stavove prema svima im nepoželjnim elementima modernoga hrvatskog društva: od Crkve, vjernika, preko hrvatskoga iseljništva, bošnjaka i Hercegovaca pa do političkih stranaka i njihovih članova. Nebrojeno puta su se okomili na suvremenu demokraciju, demokratske procese, rezultate referenduma i izbora, što bi se opet moglo podvesti pod Titovu sintagmu o „poželjnoj demokraciji“.

Kroz publicirane radove i razne mrežne članke te njihove intervjue, praksisovci ispadaju čiste sistemske žrtve, sto u konačnici nikako nisu bili. Možemo zaključiti da su članovi beogradske

sekcije čak snosili više krimena, te su od sredine 70-ih do 80-ih godina prošloga stoljeća bili poskidani sa svojih akademskih i inih pozicija, a rad i objavljivanje im je zabranjeno.

U to vrijeme zagrebački su im kolege nastavili raditi na dekanskim i profesorskim funkcijama, imajući svo vrijeme podobne studente kraj sebe kojima su dali asistenture, a poslije i profesure.

Drugima su, poput Ivana Supeka i u demokratskoj Hrvatskoj dane najčasnije funkcije poput one predsjednika HAZU-a od 1991.-1997., a i njihova je rodbina nastavila sasvim luksuzno živjeti u toj, po njima samima, „klerofašističkoj i ustašoidnoj RH“, pa je tako i sin filozofa Danka Grlića Rajko postao poznat kulturnjak i redatelj, jednako kao i kontroverzni brat Nenad, prof. Puhovskog; dok je Vanja Sutlić mlađi dogurao čak do mjesta glavnoga ravnatelja HRT-a; s brojnim još primjerima. Pojedini im dakle „ustaški atavizmi“, poput novca poreznih obveznika, ipak nisu mrski. Trebamo imati na umu kako je i sam Supek priznao u svojoj knjizi „Ogledi o politici i znanosti“ iz 2005., kako je na društveno-humanističkim fakultetima u Jugoslaviji bilo zaposleno i do 90% direktno od Partije nametnutih kadrova. Oni su bili ideološki još ispravniji od Partije same. Kada 1974. dolazi do prestanka daljnje financiranja te škole i njenih projekata (zbog velikih, često neopravdanih troškova, posljedičnog bonvivanskog načina života na Korčuli), do prestanka daljnje partijsko-proračunskog financiranja, ne dolazi do neke izražene

netrpeljivosti spram vodstva i dionika, što se vidi i po tome da su svi predstavnici zadržali svoje ugledne sinekure na fakultetima. Mora se znati da je 1974. godine SFRJ gospodarski već bila u stagnaciji, da bi nekoliko godina kasnije došao i ekonomski kolaps i proglašenje bankrota 1982., pa je bilo razumljivo da se planira ušteda na svim mogućim razinama.

Društveno-političko djelovanje praksisovaca bilo je izrazito pogubno za hrvatski demokratski razvoj, borbu za identitet u vremenu svekolikih velikosrpskih pretenzija i nasrtaja, a isto je destruktivno djelovanje nastavljeno i dalje dvijetisućitih, prikazivanjem suvremene, demokratske RH kroz prizmu negativnosti, crnila i nekakvoga imaginarnog „crnokošuljaštva“, a čije odjeke vidimo i danas u svijetu. Kao potvrdu prisutnosti antihrvatskih stavova možemo iznijeti i mišljenje Ernsta Blocha, njemačkog filozofa lijeve orijentacije i čestoga posjetitelja praksisove „Korčulanske ljetne škole“, izrečeno 1975. prilikom intervjua za „Der Spiegel“: „Kroaten als Faschisten, oder zum in destals Halbfaschisten“ (Hrvati kao fašisti, ili barem kao polu-fašisti) (Der Spiegel, 6,29. Jahrgang, 03/02/1975., str. 80). U svemu tomu manji problem je bio radikalni stav beogradskoga dijela, od onoga zagrebačkoga. Razlike su izašle na vidjelo odmah pri nastanku same škole, ne samo iz razloga što je zagrebačka škola bila više kontinentalnoga usmjerenja a beogradska analitičkoga, već i zato što su 60-ih Srbi aktivno stali na stranu proglašavanja

Deklaracije o položaju hrvatskoga jezika „ustašlukom“ (a u čemu su im se i tada, a i kasnije, pridružili i zagrebački kolege), da bi se 70-ih ista stvar ponovila u značajnijim i gorim razmjerima s Hrvatskim proljećem. Dok su Tadić i Marković vodili studentske prosvjede u svojim državama toga vremena, zagrebački su predstavnici studente i kolege prokazivali i etiketirali. Tu uočavamo i revolucionarno-nacionalni nesrazmjer koji dolazi do kulminacije 80-ih i 90-ih. Dok 1985. beogradski dio piše velikosrpsko-fašistički Memorandum SANU (objavljen iduće godine), te osniva Socijalističku partiju na čelu sa zločincem Miloševićem, čiji se program zaklinjao u nekakvu „novu“, preustrojenu Jugoslaviju; Gajo Petrović, tvorac praktičnoga teorijskog usmjerenja stvaranjem tzv. „mišljenja revolucije“ (koji je istinskom revolucijom smatrao jedino socijalističku, te je s ostalim predstavnicima zagrebačke škole bio izričito protiv hrvatske borbe za samostalnost), kao najznačajniji zagrebački predstavnik 1988. ulazi na poziv u zloglasnu Srpsku akademiju nauka i umetnosti. Zlobnici bi rekli – sapienti sat!

Ali i tu se ogleda već ranije naglašena razlika: srbijanski predstavnici, listom također stari partizanski revolucionari tu jasno pokazuju nacionalno-revolucionarni karakter bez dvostrukih standarda i hipokrizije, za razliku od svojih zagrebačkih kolega. Zagrebački dio to sve manje-više šutke prihvaća, te u domaćim i stranim medijima relativizira ratnu krivnju, štetu, žrtve, uzroke

i posljedice, stavljajući čitav fokus na tobožnji klerofašizam i ustašluk. Dakle, od starih komunističko-antifašističkih revolucionara, a tada uglednih društvenih radnika i intelektualaca, mahom hrvatskih Srba koji su se osjećali ugroženima 1941., mladi naraštaji istinskih i modernih antifašista, hrvatskih branitelja, pedeset godina kasnije u oslobađajućem obrambenom ratu podršku - ne dobiva!

Zaključno, jedan od glavnih teorijskih nedostataka te škole mišljenja jest i njen neizbježni eshatologijski karakter, tj. neminovno ostvarenje autentične ljudske zajednice), što su neki poput Vranickoga izričito pokušavali negirati. Ipak, nisu negirali neke druge ideje poput kasnijega zagovaranja ukidanja državnih granica, pa i samih novonastalih država, dokidanje klasa, te inzistiranje na proizvoljnim apstraktno-humanističkim idealima, što je Miko Tripalo jednom prilikom definirao kao pokušaj bivših staljinista da se uključe u borbu protiv staljinizma kada je ona već dobivena. Neke od najozbiljnijih kritika praksisovcima dolaze s lijeva, upravo kako su i sami praksisovci pokušavali biti što pravovjerniji i samim tim veći komunisti od članova KPJ, čak i samoga diktatora Josipa Broza. Tako Savka Dabčević-Kučar prigovara „praksisovcima“ kako nikad nisu napadali izrabljivanje Hrvatske i centralizaciju koju je provodio Beograd, a istovremeno su djelovali apsolutno anti-tržišno, što je vidljivo i iz zahtjeva vodstvu Partije proizašlih iz prosvjeda 1968. Smatra-

la je kako su praksisovci svaku kritiku tih svojih stavova vidjeli kao hrvatski nacionalizam i šovinizam. Govori kako su negativno djelovali na demokratske tokove unutar Hrvatske i da su podržavali kazne za „hrvatske šoviniste“ 1972. godine. Također je poznata činjenica da prvi sukobi te škole mišljenja s progresivnima i liberalnima prohrvatskim strujama sežu još u ranu 1967. i stvaranje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika. Za razliku od srbijanskih im kolega, zagrebački dio kraj 80-ih i početak 90-ih dočekuje mirno, ali također na pozicijama moći unutar novoga (neki bi rekli i staroga) društveno-državnog uređenja. Može se zaključiti da je Praksis škola filozofije ispunila svoju društveno-političku ulogu pojačavanja jugoslavenske prepoznatljivosti u svijetu koju joj je zadala partijska vrhuška, spram koje su gajili pozitivan stav (za razliku od njenoga „neželjenog“ proizvoda – birokratskoga staljinizma, kako to hrvatski filozof i poznati kritičar te škole, Neven Sesardić formulira), bez obzira na to što se i takva vrhuška bezbroj puta ogriješila o humanističke kanone koje su praksisovci nominalno zastupali.

Kuda idemo?

Marko Mustić

Nema sumnje da su društvene promjene koje su se odvale kroz protekla dva stoljeća, utjecale i na način razmišljanja suvremenog čovjeka. Od industrijske revolucije, urbanizacije, razvoja kapitalizma, sekularizacije sve do internet revolucije i globalizacije, radikalno su transformirali svijet, i čovjekov pogled na svijet. Principi koji su potrebni za uspješno funkcioniranje modernoga društva postaju principi po kojima funkcionira čovjekova svijest; racionalnost, pragmatizam, ekonomsko razmišljanje postaju dominantne karakteristike svijesti suvremenoga čovjeka. Nema ovdje mjesta za mistiku i kontemplaciju o prirodi i budućnosti. Ono što je prvo bitno jest ono što je prije svega vidljivo, mjerljivo i što ima praktičnu korist. Iako su prednosti ovakvoga načina razmišljanja očite u vidu silnoga razvoja društva u ekonomsko-tehnološkom smislu, postavlja se pitanje nismo li prebrzo odbacili autorefleksiju, samopromatranje? Ako smatramo da religijska i filozofska pitanja o prirodi čovjeka, njegovoj svrsi i cilju nisu zadovoljavajuća ili nisu bitna za funkcioniranje društva, znači li to da možemo sebi priuštiti okretanje leđa tim pitanjima - i do kada? U kojem smislu možemo govoriti da kao vrsta napredujemo, ako ne znamo prema čemu napredujemo (i

ako uopće nema objektivnih kriterija za ocjenjivanje napretka)? Prevladavajući stav utopističkih filozofija 19. (a i 20.) stoljeća bio je sljedeći: ako nismo sigurni u početak (naše podrijetlo), sigurni smo u sadašnjost, koja je arena za ostvarivanje budućnosti. Ako Rajski vrt nije postojao u prošlosti, postoji mogućnost da ćemo ga stvoriti u nekoj točki u budućnosti. Pojavom postmodernizma i sa smrću meta-narativa ova nada u budućnost polako gubi svoju snagu. Nesigurnost se uvlači u sve pore; strahovi od prirodnih kataklizmi, pandemija, ekoloških katastrofa i terorističkih napada. Čak i etički i filozofski isprazan projekt globalizma doživljava udarce i otpore u obliku suverenističkih pokreta. Tenzije među etničkim skupinama postaju uobičajene i u razvijenim zemljama Zapada. Dolazi i do tenzija među spolovima, kao i procvata tzv „rodnih identiteta“. Kako u ovim uvjetima nastaviti dalje? Nameću se tri moguća scenarija; 1) povratak religiji i religijskom načinu razmišljanja, 2) pojava novoga meta-narativa, odnosno „sustava smisla“ ili ideologije koja ima definirane ciljeve, i 3) dezintegracija društva.

Pod dezintegracijom mislim na stanje u kojemu psihološki pritisak besmisla i društvena atomizacija rezultiraju epidemijom psihičkih bolesti i destruktivnoga ponašanja, koje eventualno može rezultirati dragovoljnim samouništenjem. Ako se svi složimo (što je racionalno očekivati) da je treća opcija neprihvatljiva, tada nam ostaju prve dvije.

Osobno zagovaram povratak religiji, pri čemu mislim na kršćanstvo. Kršćanska antropologija, po mom mišljenju, najbolje prikazuje istinsku prirodu čovjeka i toliko je duboko usađena našu svijest da predstavlja rezervoar smisla kojega treba uzeti u obzir. No, ako se ne dođe do ponovnoga prihvatanja religijske istine, i ako želimo izbjeći raspad sustava, nova ideologija mora izroniti na površinu. Prateći suvremena kretanja vrlo lako bi se moglo dogoditi da se kao ta nova ideologija predstavi transhumanizam. Kako čovjek polako postaje sam sebi smisao, tako i njegova briga o vlastitome tijelu postaje ključnom. Cilj je održati tijelo što dugovječnijim i zdravijim kako bismo mogli doživjeti što više užitaka. Opsesija zdravom prehranom i vježbanjem, koja je evidentna, ima svoj rok trajanja jer prirodna ograničenja postaju sve očitija. Spajanje tehnologije i čovjeka nameće se kao idući logični korak. Pojavljuju se i bizarne ideje poput „tehnološke singularnosti“, odnosno budućnosti pod vlašću svemogućih strojeva, koji će „uskrsnuti“ ljude koji su svojim djelovanjem stvorili uvjete za njihov nastanak. Također postaju popularne ideje kako se život zapravo odvija u računalnoj simulaciji naprednije vrste. Sama pojava ovakvih teorija, koliko god one bile sulude, sugerira kako je virtualno-tehnološki sustav okupirao našu svijest. Spajanje čovjeka i stroja nudi mogućnost za idući skok u evoluciji, i ponovno aktivira san o čovjekovoj transformaciji u boga. Mislim da iduća velika ideologija ne će biti usmjerena na društvenu akci-

ju i revoluciju u smislu stvaranja novoga društvenog poretka, već usredotočena na stvaranje novoga čovjeka. Bit će to individualistička, pro-kapitalistička i pro-tehnološka revolucija.

Čovjek je misaono biće, kao takvo on nužno promišlja vlastitu egzistenciju. Što je čovjek? Koja je njegova svrha? Što čovjek treba činiti? Koja su njegova ograničenja? Mišljenja sam kako bez obzira na sve moramo promišljati svoju ulogu u svijetu. Ako ovu činjenicu zanemarimo, tada ćemo vlastitu patnju i prazninu od toga zazora u potpunosti zamijeniti hedonizmom, drogama i bijegom u virtualnu stvarnost. U takvom slučaju valovi društvenih promjena nosit će nas bez ikakvog otpora i kritičkog propitivanja. Tako će doći do stanja nemogućnosti svake misli, i postat ćemo igračka okolnosti koje smo sami stvorili, te će to vrlo vjerojatno značiti naš kraj.

Nemojmo to dopustiti.

Zbirku blogova „Obnova” financijski podupire Grad Zagreb.

OBNOVA je udruga građana koja okuplja mlade intelektualce i umjetnike okupljene oko platforme zajedničkih vrijednosti. Udruga je osnovana s ciljem zaštite i razvijanja hrvatskog nacionalnog identiteta, obrazovanja mladih i povezivanja s mladima diljem Europe. Pokretačka ideja udruge jest želja za kulturnom, etičkom i političkom obnovom hrvatskog društva, a što je izraženo i u samom njenom nazivu. Obnova ima širok raspon djelatnosti, a jedan od najbitnijih projekata je istoimeni multidisciplinarni časopis za kulturu, društvo i politiku. Udruga okuplja veći broj studenata s niza zagrebačkih fakulteta, poput Pravnog fakulteta, Hrvatskih studija, Akademije likovnih umjetnosti, Ekonomskog fakulteta, Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Medicinskog fakulteta, zatim Hrvatskog katoličkog sveučilišta te drugih hrvatskih fakulteta i viših škola. Također Obnova okuplja i niz mladih intelektualaca, akademski obrazovanih građana te maturanata iz Zagreba, ali i cijele Hrvatske.

OBNOVA

ISSN 2584-4245

<https://www.obnova.com.hr/>

<https://www.facebook.com/obnova.casopis/>

Račun udruge:

HR1423600001102326839 je otvoren u Zagrebačkoj banci